

Tampereen yliopisto

Juho Paavola

LÄTKÄSSÄ LEIJONAAN

Jääkiekkokuvan ilmaisukeinot Aamulehden MM-kisakuvissa 1965, 1982 ja 2003
kansallisen identiteetin rakennusaineena.

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2011

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

PAAVOLA, JUHO:

Lätkässä leijonaan. Jääkiekkokuvan ilmaisukeinot Aamulehden MM-kisakuvissa 1965, 1982 ja 2003 kansallisen identiteetin rakennusaineena.

Asiasanat: jääkiekko, Aamulehti, urheilukuvaus, jääkiekkokuvaus, identiteetti.

Pro gradu -tutkielma. 124 s, 9 liitesivua.

Tiedotusoppi

Toukokuu 2011

Tutkielmani lähtökohtana on, että suuret urheilutapahtumat kokoavat edelleen nykyajan pirstaloituneet ala-identiteetit yhteisen asian taakse. On sanottu, että mitä paremmat menestysodotukset kansallisella joukkueella on, sitä vahvemmin tapahtuma voi rakentaa tai ylläpitää kansallista identiteettiä. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat työssäni käsittelemäni jääkiekon maailmanmestaruuskilpailut, jotka kokoavat suomalaiset erimuotoisiin kisakatsomoihin joka kevät riippumatta esimerkiksi ammatti- tai kieli- taustasta.

Työni viitekehys jakautuu sekä jääkiekkoilun että journalismin yleiseen kehitykseen Suomessa. Jääkiekkoilun osalta pyrin luomaan kuvan siitä, miten pelaajan sosioekonominen asema on tutkimusajanjakson (1965–2003) aikana kehittynyt naapurin amatööristä täysveriseksi ammattilaiseksi. Journalismin tapauksessa puolestaan käyn taustoittavasti läpi etupäässä suomalaisen sanomalehden ulkoasun kehitystä, jota vasten myös tarkastelen tutkimusaineistoani.

Tutkimusaineistoni muodostuu Aamulehdessä vuosina 1965, 1982 ja 2003 julkaistuis- ta MM-kisakuvista. Jokaisena vuotena kisat kiekkoiitiin Suomessa: tutkielmaa kirjoit- taessani vuoden 1965 olivat ensimmäiset ja vuoden 2003 kisat viimeiset Suomessa palatut kisat. Valitsin kotimaan kisat aineistoksi siksi, että näin arvelin aineistoon pää- sevän mahdollisimman edustavasti lehden omien kuvaajien otoksia.

Keskeisenä havaintona on, että kulttuurisiin sopimuksiin rakentuva ”leijonan” rep- resentaatio rakentuu eri aikoina eri tavoin. Tutkimusjakson alkupäässä määrällisesti korostuvat kuvat, joissa esiintyy useita pelaajia yhdessä. Samalla suuri osa kisakuvista on sisällöltään toiminnallisia. Tutkimusjakson edetessä painopiste kuitenkin siirtyy yhä voimakkaammin yhden pelaajan kuviin, ja vastaavasti sisällöllisesti kameran kat- se kääntyy kaukalosta kentän ulkopuolelle. Tiivistetysti siis voidaan sanoa, että yhteis- öllisyys ja urheilullisuus tekevät tilaa yksilölle ja tabloidimaiselle, enemmänkin elä- mäntyyltiin keskittyvälle tarina- ja kuvailmaiselle.

Tarkastelen tutkimustuloksiani sekä journalismin että jääkiekon kehityskaarta vasten. Työni keskeinen anti ovat representaatiotapaan liittyvät havainnot, mutta samalla voi- daan vetää myös linkkejä representaatiotavan ja arkipäivän kulttuurin välille. Jos al- kupään representaatiotapa rakensi identiteettiä yhteisöllisyyden avulla, voidaan nyky- ajan MM-kuvan sanoa rakentavan kansallista identiteettiä lähinnä edustavien huippu- yksilöiden kautta. Kuvat heistä saavat katsojan fantasioimaan itselleen yhtä loisteli- as- ta elämää sekä samanlaista tapaa olla menestyvä ja hyväksytty suomalainen yksilö.

1. JOHDANTO	4
1.1. MYYRÄNTUTKIMUSASEMALTA PELIKENTILLE	4
1.2. HYÖDYLLISET LÄHTEET OVAT NIUKASSA	6
1.3. TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	7
1.4. TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMETODI	9
2. LYHYT OPPIMÄÄRÄ JÄÄKIEKON KANSAINVÄLISEEN HISTORIAAN	11
2.1. JÄÄKIEKKOILUN SYNTY JA SUOMEN LIITTYMINEN KIEKKOPERHEESEEN	12
2.1.1. Jääkiekkoilu syntyy Montrealissa Kanadassa	12
2.1.2. Laji leviää Eurooppaan	13
2.1.3. Kiekkoilun ensiaskeleet Suomessa: ”Pelakkaa pojat!”	14
2.1.4. Suomi liittyy kiekkoperheeseen	15
2.1.5. Kansainväliset ottelut alkavat ja Suomen asema keskikastissa vakiintuu	16
2.2. KOTIKISOJEN HISTORIA: EKSOOTTISESTA SIRKUKSESTA OLUTTELTAKSI	18
2.2.1. Amatöörien aika: Tampere saa jäähallin sekä ensimmäiset MM-kisat 1965	18
2.2.1. Puoliammattilaisuus tulee suomeen, mutta 1982 kisoissa nikkareistakaan ei ole apua	20
2.2.2. Tappara näyttää mallia, raha alkaa liikkua	22
2.2.3. Suomalaiset ammattilaistuvat: kotikisat 2003 edelleen ilman mitalia	23
2.2.4. Ammattilaistuminen muuttaa pelaajan statuksen	24
2.3. YHTEENVETO: MITEN MUUTOS AMATÖÖRISTÄ ROCK-TÄHDEKSI VAIKUTTAA REPRESENTAATIOON?	28
3. IDENTITEETTI	30
3.1. YKSILÖN IDENTITEETTI SYNTYY SUHTEESSA YMPÄRÖIVÄÄN MAAILMAAN	30
3.2. MITEN KOLLEKTIIVINEN IDENTITEETTI RAKENTUU?	31
3.3. URHEILUN MERKITYS SUOMALAISELLE IDENTITEETILLE	34
3.4. JÄÄKIEKKOILUN NOUSEE YKSILÖLAJIEN OHI	38
3.5. LEIJONA-SYMBOLI OSA IDENTITEETIN RAKENTAMISTA	40
3.6. IDENTITEETIT MUUTTUVAT, LAJIN KANSALLINEN MERKITYS SÄILYY	42
3.7. FANTASIA RAKENTAA IDENTITEETTIÄ	44
3.8. YHTEENVETO IDENTITEETISTÄ JA JÄÄKIEKKOILUN MERKITYKSESTÄ	46
4. URHEILU MEDIASSA	47
4.1. URHEILUJOURNALISMIN LUONNE	47
4.2. TELEVISIO NOSTAA JÄÄKIEKKOILUN ESIIN	48
4.3. TALOUDEN OHJAAMA MEDIA	50
4.4. VASEMMISTOLAINEN URHEILIJAKUVA TEKEE TILAA PORVARILLISELLE LEHDISTÖLLE	54
4.5. URHEILUJOURNALISMI KEHITTYY MENESTYKSEN MUKANA	57
4.6. URHEILUJOURNALISMIN ÄTLÄKKÄ KIELI	59
4.7. NIIN TAPAHTUU KUIN KIRJOITETAAN – VAI MITEN SE NYT OLI	60
4.8. MITEN MEDIAN MUUTOS VOI NÄKYÄ KUVASSA?	62
5. JÄÄKIEKKOKUVAUKSEN FILOSOFIA JA SEMIOOTTISET ILMAISUKEINOT	64
5.1. RESEPTINÄ KYTTÄYS, KAUKALO JA KAMERA	64
5.1.1. Kuvaaja – kaukalonlaidan voimaton tarkka-ampuja	64
5.1.2. KUVAVIRTA – KUVAAJAN ALKUPERÄISTEN AIKEIDEN SURMA	65
5.3.1. REPRESENTAATIO – KEINO YMMÄRTÄÄ MEDIAN LUOMAA KUVAA	67
5.3.2. Representaatioiden kaksi järjestelmää	69
5.3.3. Koodi linkittää semiotiikan merkit representaatioon	70
5.4.1. Semiotiikka – Oppi merkityksistä	72
5.4.2. MERKKI ON SEMIOTIIKAN PERUSTA	73
5.4.3. Ikoni, indeksi, symboli	76
5.4.4. Leijona: sanallinen vai kuvallinen symboli?	78
5.5. KIEKKOKUVAN VAIKUTTAMISKEINOT	79
5.5.1. Denotaatio näyttää, jotta konnotaatio voi kertoa	79
5.5.2. Metonymia ei ole runo	80
5.6. JÄÄKIEKKOKUVAT LAJITYYPIT	82
5.6.1. Ratkaiseva hetki	82
5.6.3. Kaartelevat ja pönöttävät karjut	83

5.6.4. Toimintakuvat: tilanne tiivistää taistelun.....	84
5.6.2. Tuuletuskuva – maalin juhlaa, menestyksen hurmaa	84
5.6.5. Vaihtopenkillä tunnetaan – siniviivalla seistään tuomiolla	85
5.6.6. Kentän ulkopuoliset kuvat	87
5.7. MEMENTO MORI – MUISTA KUOLEVAISUUTESI	87
5.8. VISUAALISEN KÄÄNTÄMINEN KIRJOITETUKSI KIELEKSI	88
7. MM-KISAKUVIEN KVANTITATIIVINEN ANALYYSI.....	90
7.1. TUTKIMUSAINEISTON LUONNE JA LAAJUUS.....	90
7.1.1. Pelitilannekuvat ja kentän ulkopuoliset kuvat	92
7.1.2. Henkilöiden lukumäärä kuvissa.....	93
7.1.3. Kansallisuus kuvissa.....	95
7.1.4. Sukupuoli.....	97
7.1.5. Kuvan ilmaisukeinot	98
8. ERITTELYÄ: REPORTAASISTA SANKARIN METONYMIAAN	101
8.1. KUVIEN MÄÄRÄ LEHDESSÄ VÄHENEÄ	101
8.1.1. Kisasivu reportaasista kiteyttäväksi pääkuvaksi	103
8.1.2. Vastaus kilpailijan omilla keinoilla – televisio ja internet.....	105
8.2. KATSE KÄÄNTYY KAUKALOSTA SEN ULKOPUOLELLE	106
8.4. YKSILÖN MERKITYS KUVASSA KASVAA	107
8.5. SUOMALAISSUUS KOROSTUU EKSOOTTISUUDEN KUSTANNUKSELLE.....	109
8.6. KAUKALO JA KATSOMO KUULUVAT KOIRAILLE	111
8.7. KAARTELEVA KARJU RUNTTAA TILANNEKUVAN TUONELAAN.....	113
9. KEHITYS REPORTAASISTA INDIVIDUALISMIN METONYMIAAN	114
9.1. MITEN LEIJONAN REPRESENTAATIO SYNTYY?	114
9.2. MITEN LEIJONAN REPRESENTAATIO ON MUUTTUNUT?	115
9.3. TALOUSAJATTELUN VAIKUTUS KANSALLISEEN IDENTITEETTIIN.....	116
9.4. YHTEENVETO: TALKOOPORUKASTA KIEKKOAMBASSADÖREIKSI	117
LÄHTEET:.....	119
KIRJALLISUUSLÄHTEET	119
PAINAMATTOMAT LÄHTEET	123
LEHDET.....	123
INTERNET-LÄHTEET	123
HAASTATTELUT	124
MUUT LÄHTEET.....	124

1. Johdanto

1.1. Myyräntutkimusasemalta pelikentille

Joskus ihminen on tilanteen vietävänä. Niin kuin silloin, kun tiedotusopin professori kysyy myyräntutkimusasemalla keskellä sysimustaa marraskuuta, että mistäpä aiot tehdä gradusi. Sellaisessa tilanteessa ei halua antaa viitteitä hidasaalyisyydestään. Mies vastaa silloin kun kysytään. Jääkiekkokuvan ilmaisukeinoista, vastasin minä.

Seuraavilla sivuilla näkyy neljän ja puolen vuoden aherrus, joka alkujaan oli suunniteltu puoleksitoista vuodeksi. Tutkimusongelmat kuitenkin ratkesivat toinen toisensa perään. Trendikkäästi pätkä- ja free-töissä ahertavan journalistinalun on aina helppo paeta kiireen ja työntarpeen taa. Se on osa totuutta omallakin kohdallani, mutta kauniin kiven maata vasten makaavana märältä kääntöpuolelta löytyy tutkimusongelma, joka säilyi läpi välillä villistikin polveilevan tutkimustyöni. Sen nimi oli laiskuus, joskin joissakin piireissä samaa ilmiötä on kutsuttu myös saamattomuudeksi.

Palatakseni pro gradu -työni aiheeseen voin kertoa sen syntyneen spontaanisti. Matkan varrella ajatus alkoi kuitenkin seljetä. Aluksi valikoin lähestymistavaksi jääkiekkovalokuvalle tyypillisten ilmaisukeinojen analysoinnin ja erittelyn. Jo tässä vaiheessa kävi nopeasti selväksi tulevan työni tee se itse –omainen luonne. Koska jääkiekkovalokuvausta ei ollut tutkittu millään tavalla, kaikki työ oli tehtävä itse alusta asti. Siksi rohkenenkin sanoa suoraan, että pro graduni vahvuudet ovat samalla sen heikkouksia. Uraauurtavaa erittelyä löytyy sivu toisensa jälkeen, mutta substanssi olisi kenties syntynyt nykyistä vahvemmaksikin, jos olisi ollut mitä vasten peilata. Välillä työ oli verrattavissa entisen nimismiehen ja kansanedustaja Sulo Aittoniemen hiihtoon: lumi pöllysi kyllä, mutta maisema ei vaihtunut. Maaliin asti pääsin kuitenkin.

Ilmaisukeinojen jälkeen vuorossa oli laajemman viitekehyksen luominen aineistoksi valitsemilleni Aamulehdessä vuosina 1965, 1982 ja 2003 julkaistuille jääkiekon MM-kisakuville. Vuodet olin valinnut kahdesta syystä. Ensinnä siksi, että saisin kyllin pitkän ajallisen perspektiivin, jonka valossa voisin tarkastella sekä jääkiekkokuvalle tyypillisiä pysyviä ominaisuuksia että niiden muutosta historiallisesti. Toiseksi vuodet valikoituivat mukaan siksi, että kyseisinä vuosina jääkiekkoilun MM-kisat pelattiin

Suomessa, jonka ajattelin paitsi lisäävän niiden kiinnostusta myös antavan mahdollisuuden lehden omille kuvaajille kuvatoimistojen sijaan.

Läpi työn ajatuksena on, että yhdessä julkaistut kuvat kertovat jostakin suuremmasta kuin vain siitä, mitä kussakin otoksessa konkreettisesti näkyy. Työssäni tämä metsän näkeminen puilta tarkoittaa sitä, miten kuvat yhdessä ja erikseenkin kertovat niissä esiintyvistä tapahtumasta ilmiönä. Erityisesti kiinnitän huomiota siihen, millä tavoin Suomen jääkiekkomaajoukkuetta eli leijonia on esitetty. Pysin vastaamaan aineistoni perusteella seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Millä tavoin leijonaa representoidaan?
- 2) Miten tapa ja keinot representoida leijonalaumaa ovat vuosien tutkimukseni ajanjaksona muuttuneet.

Olen pyrkinyt tekemään työstäni kattavan kokonaisuuden, jossa tiedotusopillisen lähestymistavan lisäksi olisi läsnä myös historia ja etenkin lajihistoria. Olen koettanut luoda kuvan siitä, miten jääkiekkoilu on kehittynyt Suomessa ja millä tavoin Suomi on vakiinnuttanut paikkansa vakavasti otettavana kiekkomaana tutkimusajanjaksoni aikana. On ymmärrettävää, että terävimmät kriitikot tulkitsevat junan lähteneen sivuraiteille. Niinhän se onkin, mutta se on tullut sieltä myös takaisin. Näen asian niin, että ilman kontekstin tuntemusta omalle tutkimusaineistolleni on lähes järjetöntä yrittää esittää kysymyksiä, joiden vastaukset voisivat kertoa meille jotakin. Koska työssäni ovat (oppiaineinakin) läsnä sekä historia että viestintä- ja mediatutkimus, kokonaisuus ei sukella tieteellisesti kovin ahtaasta reiästä sisään. Sen sijaan se luo kokonaiskuvan siitä, miten sekä jääkiekkoilu että tapa representoida kiekkoilun maailmaa ovat muuttuneet.

Johdantokappaleen seuraavat luvut kertovat tarkemmin työn luonteesta. Sitä ennen haluan lausua kiitokseni tämän pro gradu -työn valmistumisessa auttaneille. Professori ja kuvatutkija Hannu Vanhaselle kuuluu kiitos siitä, että hän potki työn liikkeelle, uskoi siihen, eikä pitänyt akateemisesti vierasta aihetta turhan outona. Kiitokset kuuluvat myös professoreille Heikki Luostarille sekä Heikki Heikkilälle, jotka avustivat työn etenemisessä silloin, kun Visuaalisen journalismin maisteriohjelma 3:n opetuskonseptit olivat levinneet taivaan akateemisiin tuuliin. Viimeiset akateemiset kiitokset

kuuluvat professori Janne Seppäselle, joka jaksoi vaatia puristamaan työn valmiiksi, rohkaisi siinä ja antoi kullankalliita neuvoja. Työn tukemisessa on myös syytä muistaa kiittää sekä Patricia Seppälän että C.V. Åkerlundin säätöitä, joilta saamieni apurahojen turvin saatoin välillä höllätä kaasujalkaa työrintamalla ja keskittyä aina välillä myös yliopistosta valmistumiseen. Suuri kiitos kuuluu myös kaikille rakkaille ystäville sekä perheenjäsenille, jotka hymyjensä lomassa ovat jaksaneet uskoa kirjoitussavottani valmistumiseen jonakin päivänä.

1.2. Hyödylliset lähteet ovat niukassa

Jaan käyttämäni lähteet karkeasti viiteen osaan. Ensinnä tulevat yhteiskuntatieteelliseen metodi- ja tutkimuskirjallisuuteen lukeutuvat teokset (Seppänen, 2005; Alasuutari, 1999), joiden avulla olen päässyt kiinni tutkimuksen teoreettiseen puoleen. Toiseen ryhmään kuuluvat tarkemmin valokuvausta käsittelevä kirjallisuus (Sontag, 1978; Fiske, 2001), joiden avulla olen koettanut päästä käsiksi valokuvan ”ilmaisulliseen henkeen” ja kieleen. Kolmas ryhmä koostuu urheilun ja median sekä kansallisen identiteetin perusteita käsittelevistä teoksista (Virtapohja, 1997, 1998), jotka ovat olleet korvaamaton apu oman tutkimusaineistoni yhteiskunnallisessa taustoittamisessa ja kontekstoinnissa. Neljäs lähderyhmä ovat useat, melko populaaritkin jääkiekkoteokset, jotka kuvaavat lajihistoriaa sekä Suomessa että ulkomailla ja joiden avulla olen muodostanut yhä tukevamman käsityksen kuvamateriaalini taustalla vaikuttavan lajin ominaispiirteistä. Viidennen lähderyhmän eli internet-lähteiden avulla olen pääasiassa etsinyt nippelitietoja, kuten NHL-pelaajien palkkatietoja, joita en painetuista teoksista ole kyennyt löytämään.

Käyttämäni kirjallinen lähdeaineisto on ollut jääkiekkournalistisesti suppeaa mutta muuten kattavaa, minkä ansiosta tutkimusaineistoon on ollut mahdollista perehtyä monipuolisesti. Yhteiskuntatutkimuksen kenttä ja kirjasto ovat laajat, ja myös kansallisen identiteetin rakennuksesta on kirjallisuutta ollut löydettävissä melko kiitettävästi. Erilaisten valokuvakirjojen rivistön sain huomata niin ikään monipuoliseksi, mutta sen jälkeen lähdeaineistoani koskevat ongelmat vasta alkoivatkin. Esimerkiksi urheilua käsitteleviä pro graduja sekä väitöskirjoja kyllä löytyi, samoin valokuvausta. Jopa jääkiekkoilusta on kirjoitettu opinnäytetöitä ja tutkimuksia. Suomalaisista tietokannoista en kuitenkaan yhtään tutkimusta, jossa olisi käsitelty jääkiekkoilun taikka

joukkuepelin ja valokuvauksen välistä suhdetta. Näenkin tilanteen ja oman työni lähdeaineiston suhteen kaksiteräisenä miekkana: Koska aihetta ei ole käsitelty, olen päässyt aloittamaan puhtaalta pöydältä ja kaikki havainnot ovat tervetulleita. Samalla olen kuitenkin joutunut soveltamaan tietojani esimerkiksi aineiston luokittelun rakentamisessa melko rohkeasti. Jos lähdeaineiston luonne onkin antanut ennakkoluulottomuuden, se saa väkisinkin kysymään havaintojeni hedelmällisyyden perään. Niitä ei voi verrata aiempiin tutkimustuloksiin millään tavalla.

Jääkiekkokuvaavaa käsittelevän lähdeaineiston suppeus oli työtä aloittaessani suuri yllätys. Oli odotettavissa, ettei Suomessa ole tehty mitään akateemista tutkimusta, joka suoranaisesti liittyisi aiheeseen. Sen sijaan varsinainen suuri shokki oli se, ettei edes lajin emämaassa Kanadassa ollut löydettävissä tietokantojen perusteella jääkiekkokuvausta käsittelevää aineistoa. Tähän voi vaikuttaa se, että sekä Suomi että Kanada ovat molemmat harvakseltaan asutettuja maita. Samalla jääkiekkoilu on lajina pitkään ollut Suomessa ”taustalaji” juoksijoiden ja yleisurheilijoiden varastaessa huomion. Jääkiekko ei myöskään tutkimuskohteena ole välttämättä istunut kovin houkuttavasti akateemisen kuvatutkimuksen kenttään, missä pääpaino usein osuu sukupuolen, sosiaalisen statuksen, erilaisten kansallisuuksien representaatioihin tai erilaisten kuvallisten esitystapojen tutkimiseen.

1.3. Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Jääkiekkoilu on noussut vuosien saatossa suomalaisten rakkaimmaksi penkkiurheilulajiksi, mihin osaltaan on vaikuttanut jääkiekkoilijoidemme menestys ja osaltaan kehnonlaiseksi muuttunut menestys aiemmissa suosikkilajissa eli yleisurheilussa ja hiihdossa. Samalla maailma on muuttunut rajusti: 1900-luvun aikana siirryttiin suvereenien kansallisvaltioiden ajasta kohti globalisaatiota. On esitetty, että samassa yhteiskunnallisessa murroksessa perinteinen yhtenäiskulttuuri on hajonnut ja ihmiset rakentavat sosiaalisia ryhmiä entistä vapaammin ja yhä pienempien asioiden ympärille. Tätä olettusta vasten löytyy oman tutkielmani tutkimusongelman yhteiskunnallinen ulottuvuus. On nimittäin huomattu, että pirstaloituneen identiteetin aikanakin suret urheilutapahtumat kokoavat hajanaiset identiteetit edelleen yhtenäiseksi rintamaksi yhteisen taivon taakse. Koska jääkiekkoilun MM-kisat tuntuvat keväästä toiseen vetävän

Suomi-paitaisia faneja olutkuppiloiden jättiscreenien ääreen ammattiin, ikään ja sukupuoleen katsomatta voidaan olettaa, että jääkiekkoilun MM-kisat edelleen rakentavat tai ylläpitävät kansallista identiteettiä ja suomalaisuutta. Kysynkin, miten jääkiekkoilu ja leijonan representaatiot rakentavat ja ylläpitävät kansallista identiteettiä.

Toinen tutkimuskysymykseni on semanttisuudessaan teoreettinen sekä lehdistöopillinen. Luvussa neljä käymme läpi kehittelemäni jaon, joka kuvaa jääkiekkovalokuvan erilaisia tyypillisiä ilmaisukeinoja. Ongelmana nimittäin on, millä tavoin jääkiekkokuvan ylipäättään voi katsoa representoivan jotakin hyvin abstraktia ominaisuutta, kuten kansallista identiteettiä. Tähän ongelmaan pyrin pureutumaan vastaamalla tutkimuskysymykseen, millä tavoin eri kuvatyypin suhteellinen osuus on muuttunut aikakaudesta toiseen. Saman kysymyksen voi muotoilla niinkin, että millä keinoilla Aamulehden representoivat MM-kisatapahtumia ja konstruoivat eli rakentavat kansallista identiteettiä aikakaudesta toiseen. Kuka tai ketkä nousevat kansallisen identiteetin edustajiksi ja rakennuspalikoiksi?

Tarkastelen edellisiä kysymyksiä sosioekonomista kontekstia ja taustaa vasten. Tässä tutkimuksessa tarkoitan tällä esimerkiksi jääkiekkoilijan sosiaalista suhdetta mediaan ja yleisöön, sekä hänen omaa taloudellista tilannettaan että hänen asemaansa ympäröivässä yhteiskunnassa. Oman tutkimusjaksoni aikana suomalainen jääkiekkoilija kehittyi sosioekonomisesti (sekä myös urheilullisesti) amatööristä puhdasveriseksi ammattilaiseksi. Osana tätä kehitystä maajoukkuekiekkoilijoiden palkat verrattuna tavalliseen duunariin kohosivat pilviin, kun esimerkiksi 1980-luvulla pelaajat kävivät vielä ansiotyössä pelaamisensa ohessa. 1990-luvulla yhä voimistuneen ammattilais-tumiskehityksen myötä ammattuurheilijan ja alunperin tehdaspaikkakunnille juurtuneen lajin katsomoon kuuluneen karvapersedemarin* välinen kuilu alkoi kuitenkin paitsi syventyä myös leventyä. Onkin sanottu, että ansiotason nousu ja sen kanssa samoihin aikoihin tapahtunut median tabloidisaatio ovat saaneet aikaan sen, että urheilijoita käsitellään yhä enemmän kuin rock-tähtiä. Tätä asetelmaa vasten kysynkin, miten tapa representoida leijonalaumaa on vuosien saatossa muuttunut, jos kerran tähtiyksilön painoarvo koko kansaa edustavassa joukkueessa on vain kasvanut.

* Käsite Timo Soinin (PS), jolla tarkoitetaan SDP:n unohtamia tehdaspaikkakuntien työläismiehiä (Lähde, 2009).

Edellisten avulla pyrin luomaan lukijalle kokonaiskuvan siitä, mikä sanomalehden tavassa representoida jääkiekon arvokilpailuja ja sitä kautta konstruoida kansallista identiteettiä on muuttunut ja mikä pysynyt ennallaan. Oletuksena on, että sanomalehti koko kansan mediana auttaa rakentamaan ja ylläpitämään suomalaisuutta, joten samalla tutkimme myös sanomalehteä aikakautensa tuotteena. Taustalla piilee ajatus, että sanomalehden tapa käsitellä asioita heijastelee paitsi kunkin aikakauden trendejä myös sitä, mitä ihmiset eli sen lukijat haluavat nähdä. Näitä ajatuksia vasten omassa tutkielmassani sanomalehteä voidaankin ajatella eräänlaisena historiallisena peilinä, joka nykyhetkessä siihen katsottaessa avaakin ikkunan menneeseen aikaan ja kertoo, miltä se näyttää tästä päivästä katsottuna. Pyydänkin lukijaa muistamaan, että eri aikakausia koskevat havainnot on tehty puhtaasti kirjoitushetken silmälasien läpi, jolloin menneisyyttä on väkisinkin tullut runnottua nykypäivää vastaavaksi.

1.4. Tutkimusaineisto ja tutkimusmetodi

Pro graduni tutkimusaineisto koostuu Tampereella ilmestyvän Aamulehden valokuvista, jotka on julkaistu lehdessä kolmista Suomessa järjestetyistä jääkiekkoilun MM-kisoista vuosina 1965, 1982 ja 2003. Yhteensä aineisto koostuu 429 valokuvasta, joiden luonteesta kerron tarkemmin kappaleessa 6. Ennen kuin ahnas lukija pikaistuksissaan hyppää suoraan tutkimaan mainittua aineistoa, kerrottakoon tässä kuitenkin hieman siitä, miten ja millä metodeilla olen käynyt aineistoa läpi ja esittänyt sille kysymyksiä. Pertti Alasuutarin mukaan tutkimusmetodi koostuu niistä käytännöistä ja operaatioista, joiden avulla tutkija tuottaa havaintoja, sekä niistä säännöistä, joiden mukaan näitä havaintoja voi edelleen muokata ja tulkita niin, että voidaan arvioida niiden merkitystä johtolankoina (Alasuutari 1999, 82).

Jaan tutkimusmetodini kahteen osaan, joista molemmilla on paikkansa Alasuutarin esittämässä haasteessa. Koska tutkimusmetodini on osin laadullinen ja osin määrällinen, käykäämme ensin lyhyesti läpi laadulliset perusteet, jotka voidaan samalla lukea Alasuutarin mainitsemiksi säännöiksi. Tutkimukseni perustana toimii laadullisesti luvussa 5. kehittämäni semioottinen kuvatyypinjakko, joka perustuu jääkiekkokuvan ilmaisukeinoihin sekä konventioihin. Oletuksena sekä pintapuolisena empirisenä havaintona voin todeta, että jo ennen tutkimusta havaitsin lajityyppien säilyvän kiekkokuvagenressä vuodesta toiseen. Tietynlaiset kuvat edustavat tiettyä kuvatyyppeä, jotka

olen koodannut numeerisesti ja taulukoinut havainnot. Tätä kautta olen muuttanut alunperin laadullisen aineiston määrälliseksi, jotta voisin tehdä eri vuosien kuvamassasta yleisiä havaintoja ja löytää trendejä, joiden avulla eri vuosia voitaisiin verrata toisiinsa. Laajaa aineistoa ei yksinkertaisesti voi käsitellä ilman, että sen puristaa suppeampaan muotoon (Alasuutari 1999, 85).

Alasuutarin mukaan kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen analyysi ovat erilaisia keinoja tuottaa laadullisesta aineistosta raakahavainnot yhdistäviä havaintoja. Periaatteessa olisi mahdollista edetä typologian keinoin eli etsiä ja muotoilla poikkeukseton sääntö, joka pätee tiettyyn raakahavaintojen joukkoon. Typologian ongelmana kuitenkin on täydellisyyden vaatimus, minkä vuoksi se ei Alasuutarin mukaan sovellukaan suurten aineistojen havainnointiin. Tällöin onkin hedelmällisempää kuvata havaintoyksikköjä eri muuttujilla ja analysoida kvantitatiivisesti niiden välisiä tilastollisia suhteita. Muuttujia voi rakentaa monella tavoin, mutta muodostettiinpa muuttujat millä keinoin tahansa, prosenttiosuuksia tai muuttujien välisiä keskimääräisyhteyksiä voi käyttää johtolankoina arvoituksen eli tutkimusongelman ratkaisemisessa. (Alasuutari 1999, 212 – 214)

Alasuutarin mukaan laadulliselle tutkimukselle on ominaista kerätä aineistoa, joka tekee mahdollisimman monenlaiset tarkastelut mahdollisiksi. Näkökulmaa, linssiä ja polttoväliä voi vaihtaa vapaasti. (Alasuutari 1999, 84) Olenkin pyrkinyt noudattamaan Alasuutarin neuvoa siinä määrin, että olen ensinnäkin koettanut tarkastella omaa aineistoani monipuolisesti konkreettisenä sanomalehden kuvamassana, mutta samalla olen kuitenkin koettanut asettaa sen kunkin aikakauden yhteiskunnalliseen kontekstiin ja valottaa sen avulla myös sosiaalisia kysymyksiä, kuten esimerkiksi jääkiekkoilijan sosioekonomisen statuksen kehittymistä tutkimusajanjakson aikana. Tästä syystä olen myös pyrkinyt luomaan kattavan kuvan suomalaisen jääkiekkoilun että kehityksestä sekä ennen tutkimusjaksoani että sen aikana, kuten myös suomalaisen urheilujournalismin luonteesta. Alasuutarin nimittäin mukaan yhden palasen kääntelemisellä ei ole mitään virkaa, ellei tiedetä mistä tuo pala on lohkaistu (Alasuutari 1999, 88).

2. Lyhyt oppimäärä jäähkiekon kansainväliseen historiaan

Seuraavassa luvussa käyn läpi hieman mutkia suoriksi vetäen, miten jääkiekkoilu on lajina saanut alkunsa, sekä miten se on saapunut Suomeen. Samalla käänämme katseen myös siihen, miten laji on kehittynyt Suomessa verrattuna esimerkiksi siihen, miten se kehittyi synnyinsijoillaan Kanadassa ja Yhdysvalloissa tai esimerkiksi Neuvostoliitossa. Teemat, joita jääkiekkoilun kehityksessä sivuan, ovat kuitenkin suurimmaksi osaksi kaukalon ulkopuolisia. En niinkään ole nähnyt järkeväksi lähteä erittelemään, miten peli teknisesti ja taktisesti on kehittynyt.

Sen sijaan kiinnitän huomiota siihen, miten esimerkiksi pelaajien amatööri- tai ammattilaisstatus sekä taloudellinen ajattelu ovat vaikuttaneet sekä pelin että pelaajan aseman kehitykseen. Vaikka Journalismi konstruoi ja representoi todellisuutta, tätä ei voisi tapahtua ilman todellisuuden konkreettista vastinetta, joka tässä tapauksessa on jääkiekkoilu itsessään. Luvun tärkeimpänä tavoitteena onkin asettaa oma tutkimusaineistoni historialliseen ja sosiaaliseen kontekstiinsa. Ymmärtämällä lajin kehityksen ja suhteuttamalla näin myös suomalaisjäähkiekkoilijoiden paikan kunakin aikana kansainvälisessä jääkiekkoperheessä pääsemme samalla myös omaan tutkimusaineistooni järkevästi kiinni.

Pyrin siihen, että kykenen tässä luvussa luomaan kattavan kuvan siitä, miten jääkiekkoilu on kehittynyt Suomessa ja minkälaisia odotuksia MM-kisoihin lähtevän leijonalauman niskaan eri aikoina on uskallettu asettaa. Lopuksi vedämme kehityksen yhteen ja pohdimme, minkälaisia kysymyksiä kuvatun kehityksen valossa omalle tutkimusaineistolleni on järkevä esittää.

2.1.Jääkiekkoilun synty ja Suomen liittyminen kiekkoperheeseen

2.1.1. Jääkiekkoilu syntyä Montrealissa Kanadassa

Kuten laajoissa asiakokonaisuuksissa usein on, myös jääkiekon tarkka syntyhetki jäänee historialtaan tuntemattomaksi. Kuitenkin tiedetään luotettavasti, että jo 1600-luvulla Pohjois-Amerikan jokien jäillä pelattiin jonkinlaista jääkiekkoilun kantamuotoa, jota lienee pelatun pallontapaisella (Raevuori 1979, 267). Modernin jääkiekkoilun katsotaan yleisesti juontavan juurensa Montrealiin ja vuoteen 1875, jolloin J.G.H. Greighton järjesti ensimmäisen kiekko-ottelun shinty- ja rugby-lajien sääntöjä mukaillen (Kauhala & Tala 1991, 6). Toisen Montreal-tulkinnan mukaan lajin synty sijoittuu saman kaupungin Mc Gill -yliopistoon. Sen opiskelijat William Fleet Robinson, ”Chick” Murray ja Dick Smith kirjoittivat lajille säännöt, ja löytyypä säännöille jopa päivämääräkin, eli 9. marraskuuta vuona 1879. (Kauhala 1990, 10; Liesmäki & Tala 1990, 6) Tietävästi samoihin aikoihin myös peliväline vaihtui kiekoksi, kun pallosta yksinkertaisesti viillettiin ylä- ja alaosat pois. Vaikka yleinen näkemys viittaaakin Montrealiin, jääkiekkoa sanotaan pelatun Kanadan Kingstonissa jo vuonna 1855 paikallisten sotilaiden ”höntsyinä” (Liesmäki & Tala 1991, 6). Kuvaavaa on, että nykyään Kanadassa toimii kaksi jääkiekkomuseota. Suuri ja kuuluisa Hockey Hall of Fame Torontossa, sekä toinen hieman tuntemattomampi museo Kingstonissa. Jääkiekko Kanadan kansallislajina on niin suuri asia, että pienimmästäkin yhtymäkohdasta mahdolliseen syntyperään pidetään tiukasti kiinni.

Sen tarkemmin lajin syntyhistoriaa läpi käymättä tässä riittää, kun todetaan että tiheään asutetuissa ja hyvin rautatieyhteyksin varustetuissa Kanadan itäosissa jääkiekko saavutti suosion nopeasti. Lajissa kilpailtiin hajanaisesti useissa eri sarjoissa, kunnes vuonna 1893 ”porkkanaksi” lahjoitettiin Dominion Challenge Trophy, jonka nimi tosin muutettiin pian lahjoittajansa, Kanadan kenraalikuvernööri Lordi Stanleyyn mukaan Stanley Cupiksi. (Kauhala 1990, 12).

Ammattilaisurheiluksi jääkiekkoilu vakiintui Kanadassa vuonna 1904, kun hammaslääkäri J.L. Gibsonin omistama Portlago Lakers –joukkue oli suljettu ammattilaisyyt-

teiden vuoksi amatöörisarjoista ulos. Gibson perusti International Professional Hockey Leaguen (IPHL), johon pian liittyi tukku muita joukkueita. IPHL:n taru ei kestänyt kuin vuoteen 1907 asti, mutta samalla tähdenlento kuitenkin oli jo näyttänyt suunnan kiekkoilun kehitykselle Pohjois-Amerikassa. Nykyisin lajin kuninkuusluokkana tunnettu NHL eli National Hockey League -ammattilaisliiga perustettiin vuonna 1917. (Kauhala 1990, 12 – 18).

2.1.2. Laji leviää Eurooppaan

Jääkiekko lähti Pohjois-Amerikassa kulkemaan ammattilaisuuden viitoittamalla tiellä, vaikka tulevana vuosikymmeninä myös amatöörisarjojen kirjo osoittautui laajaksi, ja etenkin Yhdysvaltojen puolella myös yliopistosarjojen merkitys muodostui suureksi. Sen sijaan Euroopassa jääkiekkoilu kehittyi pitkälti amatööriurheilun ihanteiden pohjalta. Jääkiekko rantautui Atlantin valtameren länsipuolelle pian sen jälkeen, kun laji oli vakiinnuttanut jalansijansa rapakon tuolla puolen. Edelläkävijänä oli Iso-Britannia, missä ensimmäinen ottelu pelattiin vuonna 1898 kanadalaisten sääntöjen mukaan. Ison-Britannian kiekkoinnostus selittyi pitkälti sillä, että monet kanadalaiset saapuivat maahan opiskelemaan ja toivat lajin saarivaltioon mukanaan. (Raevuori 1979, 268; Liesmäki & Tala 1991, 6).

Ison-Britannian lisäksi 1900-luvun alkupuolen eurooppalaisiin kiekkomaihin voidaan lukea Saksa, Belgia, Sveitsi ja Böömi (myöhemmin Tšekkoslovakia). Sen sijaan jääkiekkoilun 1900-luvun toiseksi mahtimaaksi nousevassa Neuvostoliitossa laji pysyi vielä vuosisadan alussa jokseenkin marginaalisena päälajin ollessa jääpallo. Maa pelasi tosin jo vuonna 1932 joitakin otteluita saksalaisia työväenjoukkueita vastaan, mutta kansainvälisen esimerkiksi Kansainvälisen jääkiekkoliiton jäseneksi se liittyi vasta 1952. Neuvostoliiton ajatusmallin mukaisesti kilpakentille ei kannattanut ryynnätä, ennen kuin oltiin riittävän kypsiä myös pärjäämään. Sen voi sanoa kannattaneen, sillä osallistuessaan ensi kertaa jääkiekkoilun MM-kisoihin 1954 Tukholmassa ”punakone” voitti heti mestaruuden. Aika hyvin maalta, jonka mestaruussarjaa oli alettu pelata vasta kahdeksan vuotta aikaisemmin!

Jääkiekkoilun saavuttua Eurooppaan myös kansainvälisiä mittelöitä aloiteltiin melko pian. Ensimmäiset EM-kisat järjestettiin vuonna 1910 ja ensimmäiset MM-kisat

vuonna 1930 (Ks. esim. Mennander 1996). Sittemmin erilisistä EM-kisoista luovuttiin ja jokseenkin epäviralliset EM-mitalit jaettiin eurooppalaismaille MM-kisojen järjestyksen perusteella. Olympiaperheeseen jääkiekko liittyi hieman yllättäen vuoden 1920 Antwerpenin kesäkisoissa, ja vuodesta 1924 Chamonix´n kisoista alkaen laji on ollut osana talviolympialaisten ohjelmistoa. (Liesmäki & Tala 1991, 6).

2.1.3. Kiekkoilun ensiaskeleet Suomessa: ”Pelakkaa pojat!”

Ehkä Suomen tunnetuimman jääkiekkokliseen mukaan nämä sanat lausui Suomen Luistinliiton silloinen puheenjohtaja, nahkatehtailija ja insinööri Yrjö Salminen Tampereen Pyhäjärven jäällä tapaninpäivänä vuonna 1926. Salminen oli ihastunut vauhdikkaaseen lajiin matkallaan Kanadassa, ja hän olikin myöhemmin tilannut kymmenkunta CCM-merkkistä jääkiekkomailaa Suomeen. Hän oli tarinoinut lajista perhetuulilleen Tiitolan veljeksille matkansa jälkihöyryissä, ja kun jääkiekkomailat saapuivat, sovittiin kokeiluluonteiset harjoitukset Pyrinnön radalle Pyhäjärven jäälle. Tiitoloiden muassa paikalle saapui joukko muita tamperelaispoikia. Salminen heitti mailat harjoitukseen saapuneiden nuorten miesten eteen ja lausui kuuluisat jääkiekon syntysanansa. Mailojen lisäksi Salminen heitti jäälle myös kiekkoja, joita tosin sen hetkisessä puheessa vielä nimitettiin ”trissaksi”. (Liesmäki & Tala 1991, 7; Mennander 2003, 71 – 73).

Myöhemmän kehityksen kannalta on oleellista havaita, että paikalle oli Tiitoloiden lisäksi saapunut myös muita Tampereen Palloilijoiden (TaPa) ja Pyrinnön jääpallolijoita. Myöhempinä vuosina jääkiekkoilu nimittäin varasti jääpallolta suosion paitsi vauhdikkuutensa vuoksi myös siksi, että suureen jääpallokenttään verrattuna jääkiekkokaukalo vei vähemmän tilaa ja oli ulkojäiden aikana helpompi pitää kunnossa. Vaikka pitkällä aikavälillä edellinen kehitys toteutuikin lähinnä käytännön syiden myötä, myös kiekkopioneeri Salmisella oli sormensa pelissä. Suomen Luisteluliiton puheenjohtajana Salminen oli pikaluistelun vankkumaton puolestapuhuja, ja pikaluistelijoiden piirissä aiheuttikin närää, kun jääpallolijoiden luisteluradalle lentävät pallot häiritsivät harjoittelua. Suuren jääpallokentän ylläpito oli myös seuralle suuri vaiva. Ensimmäisiin lajin kokeilijoihin kuulunut Jaakko Tiitola muistelee Rauno Harjun toimittamassa haastattelussa seuraavasti: ”Salminen kertoi tutustuneensa Kanadassa

ihmeelliseen peliin, jossa seipäillä lyötiin sellaista kumilimppua. Hänen mukaansa lajin etuna oli se, että jääpallokentän vaatimalle alueelle mahtuu kolme jääkiekkokenttää. Päätimme kokeilla heti, kun Pyrinnön rata valmistuu.” (Mennander 2003, 71). Tärkeä syy kiekkoilun edistämiseksi oli siis tosiasia, että pikaluistelijoita oli olojen parantaminen.

Aivan kivuttomia jääkiekkoilijoiden ensi-askeleet eivät olleet: ”Päivä meni pelaillessa, mutta kun palasimme kotiin, kaikki paikat olivat perkuleen kipeinä. Aamulla emme meinanneet sängystä ylös päästä”, Tiitola kertoi samassa haastattelussa. Insinööri Salminen jatkoi lempilapsensa hoivaamista. Ensikokeilun jälkeen Pyrinnön kentälle eristettiin jääkiekkokenttä, jolle järjestettiin jopa valaistus. Nimenomaan valaistus osoittautui tulevina vuosikymmeninä jääkiekkoilun valtioksi jääpalloon nähden: pieni kenttä oli helppo valaista ja laji voitiin harrastaa myös iltaisin. Näin laji sopi paitsi koululaisille ja opiskelijoille myös työläisille (Mennander 2003, 72 – 73). Oman tutkielmani kannalta tämä on oleellista siksi, että näin jääkiekkoilu sai vankan jalansijan erityisesti tehdaskaupungeissa, joista parhaimpana esimerkkinä toimi kiekkopääkaupungiksi nouseva Tampere, missä tuonnempana esiteltävät Suomen ensimmäiset MM-kisat kiekkoiltiin vuonna 1965.

2.1.4. Suomi liittyy kiekkoperheeseen

Kesti hetken, ennen kuin laji sai virallisen sijan suomalaisessa urheiluelämässä. Jääkiekkoilu otettiin vuonna 1927 Suomen Luistinliiton suojiin, Salmisen aloitteesta luonnollisesti. Ensimmäisen kerran Suomen mestaruudesta kisailtiin vuonna 1928 Suomen Palloliiton järjestämässä SM-turnauksessa, jolloin mestaruuden nappasi Viipurin Reipas. Ei mennyt kauaakaan, kun byrokraattiset mittelöt alkoivat jääkiekon asemasta. Luistinliiton Salminen oli nimittäin käännettänyt omat jääkiekkosääntönsä kansainvälisen Jääkiekkoliiton sääntökokoelmasta, kun taas Palloliiton säännöt perustuivat Kanadan amatööriliiton sääntöihin. Peistä väännettiin aikansa, mutta lopulta sääntökiista saatiin sovittua vielä vuoden 1928 aikana. Vuoden 1929 alussa liitot koontuivat ja perustivat uudeksi lajiliitoksi Suomen Jääkiekkoliiton, joka on toiminnassa edelleen. (Mennander 2003, 73).

Jääkiekkoliitto liittyi Suomen valtakunnan urheiluliiton eli SVUL:n jäseneksi vuonna 1937. Alusta asti Jääkiekkoliiton tärkeimpiin tavoitteisiin kuului ”myydä” laji suomalaisille. Strategiaan kuului esitellä jääkiekkoa vahvasti kansainvälisenä lajina, sillä se kuului esimerkiksi olympialajeihin, toisin kuin sen pahin kilpailija talvilajeissa eli jääpallo. Tämän lisäksi jääkiekko tunnettiin lajina, jota jo kansainvälisesti pelattiin laajalti sisähalleissa, sekä tekojäillä. (Mennander 2003, 74). Jääkiekko jäikin maahan ensimmäisten kokeiluiden jälkeen pysyvästi. Suomen mestaruudesta kisailtiin vuosien 1928 – 1933 erillisessä turnauksessa, kunnes kaudella 1933 – 1934 alettiin pelata SM-sarjaa, jonka voittaja kruunattiin mestariksi. (Mennander 1996, 198)

Tätä kirjoitettaessa eniten Suomen mestaruuksia (16) on Tampereen Ilveksellä ja toiseksi eniten Tapparalla (12), jonka mestaruudet tosin nousevat 15:een jos sen edeltäjän Tammerfors Bollklubbin (TBK) kolme mestaruutta lasketaan mukaan. Kun Koo-Vee (entinen TK-V) ja Tampereen palloilijat vielä nappasivat mestaruuden per joukkue, nousee Tampereen yhteenlaskettu mestaruusmäärä 33 mestaruuteen. Seuraavana kaupungeista tulevat Helsinki (HIFK 5 mestaruutta ja Jokerit 6 mestaruutta) ja Turku (TPS 10 mestaruutta). (Ks. esim. Torvinen 2010)

2.1.5. Kansainväliset ottelut alkavat ja Suomen asema keskikastissa vakiintuu

Suomi aloitti kansainväliset ottelunsa melko pian lajin rantautumisen jälkeen. Jo tammikuun 29. Päivänä vuonna 1928 Suomen ”yhdistetty joukkue” kohtasi erään ruotsalaisen seurajoukkueen Helsingin pallokentällä. Vaikka kyseessä olikin seurajoukkue, luettiin peli myöhemmin viralliseksi maaotteluksi. Suomi hävisi ottelun lukemin 1 – 8, mutta nollille ei sentään kokeneemman vastustajan puristuksessa jääty. Suomen jääkiekkohistorian ensimmäisen maalin napautti ruotsalaisten verkkoon Harald Sundqvist. (Mennander 2003, 74).

Seuraavina vuosina Suomi haki kansainvälisiä kontakteja useissa yksittäisissä maaotteluissa, kunnes vuonna 1939 katsottiin että maa oli kypsä ottamaan osaa ensimmäisiin MM-kilpailuihinsa, jotka järjestettiin Sveitsin Baselissa. Tähän vaikutti osaltaan se, että maajoukkue oli kyennyt tasapeliin 6 – 6 romanialaista Telefon Club Romania vastaan Helsingissä helmikuussa 1938. (Mennander 2003, 75). Jälkeen päin on todet-

tu, että nuori jääkiekkomaa sai Baselista arvokasta kokemusta. Sen sijaan romanialaisten kanssa pelattu tasapeli oli luonut ehkä aavistuksen turhan suuria odotuksia, sillä Suomi hävisi MM-kisojen kaikki ottelunsa. On arvailtu, että jääkiekosta innostunut maa olisi saattanut kehittyä varteenotettavaksi vastustajaksi nopeastikin. Viiksekäiden diktaattorien suurvaltopolitiikka kuitenkin astui peliin ja katkaisi sekä kehityksen että 53 SM-sarjatason suomalaisen jääkiekkoilijan elämän. Seuraavan kerran Suomi nähtiin MM-kilpailuissa vasta kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 1949 Tukholmassa. (Mennander 2003, 369; Lahti & Paavola 2004, 19)

Palattuaan MM-tasolle Suomi vakiinnutti paikkansa pikku hiljaa jääkiekkomaailman alemmassa keskikastissa. Se jäi MM-kisojen A-sarjasta pois vielä vuosina 1950 ja 1953, sekä olympiakisoista vuonna 1956. Tämän jälkeen Suomi sinnitteli mukana vahvasti: se ei ollut suuressakaan vaarassa pudota MM-kisojen B-sarjaan, mutta vastaavasti se ei myöskään taistellut vielä niin sanottuja suuria jääkiekkomaita eli Kanadaa, Neuvostoliittoa, Tšekkoslovakiaa ja Ruotsia vastaan mitaleista. Seuraavina vuosina eli Tukholman vuoden 1949 MM-kisojen sekä vuonna 1963 jälleen Tukholmassa pelattujen kisojen välisellä kaudella Suomi sijoittui parhaimmillaan kerran neljänneksi, mutta yleisin sijoitus MM-kisoissa oli kuudes tai seitsemäs. (Mennander 2003, 368).

Suomi kiekkoili 1960-luvulla menestyksekkäästi suuriakin maita vastaan yksittäisissä peleissä, mutta MM-turnauksissa menestystä ei oikeastaan edes uskallettu odottaa. Lähinnä kyse oli siitä, kuinka pahasti kovilta kiekkomailta tuli takkiin, ja kyettiinkö vastaavasti ”varmat pisteautomaatit” hoitamaan kunnialla. Aikakauden meininkiä kuvaa Suomen maajoukkuetta 1960-luvun alkupuoliskon valmentaneen kanadalaisen Joe Wirkkusen ohje: ”Pitää olla ajatusta ja yritystä” (Lahti & Paavola 2004, 63).

Suuri yleisökin katsoi, että riitti kun maajoukkue toteutti päävalmentajan ohjetta. Kuitenkaan varsinaista menestystä mitalien muodossa MM-joukkueelta ei 1960-luvun puolivälissä osattu odottaa. Vasta 1970-luvulla pronssimitalin saavuttamisesta uskallettiin varovaisesti haaveilla, joskin kesti aina vuoden 1988 Calgaryn talviolympialaisiin, kun leijonapaidat pääsivät hopeallaan arvokisamitaleihin kiinni. Monista läheltä piti -kisoista huolimatta MM-kisojen puolella leijonat pääsivät mitaleille ensimmäistä

kertaa vasta Prahassa vuonna 1992 (ks. esim. Mennander 2003), siis 53 vuoden jälkeen MM-kisoihin osallistumisesta.

2.2. Kotikisojen historia: eksoottisesta sirkuksesta olutteltaksi

2.2.1. Amatöörien aika: Tampere saa jäähallin sekä ensimmäiset MM-kisat 1965

Vuoden 1965 MM-kilpailut pidettiin Tampereella, vaikka alunperin Kansainvälinen jääkiekkoliitto olikin myöntänyt kisat Helsingille. Pääkaupungissa ei kuitenkaan ollut vielä jäähallia, ja pian kisaisännyyden varmistuttua Helsingissä huomattiin, ettei jäähallia myöskään saada kaupunkiin ajoissa rakennettua. Ongelmana oli, että vuoden 1965 alussa Suomessa ei ollut ainuttakaan jäähallia. Kansainväliset standardit kuitenkin edellyttivät jo tuohon aikaan isäntäkaupungilta hallia. MM-kilpailut oli jo vuosia pelattu sisällä, ja olihan lajin emämaassa Kanadassa kiekkoiltu jäähallissa jo 1800-luvun lopulla. Tampereella alettiin pikaisesti suunnitella jäähallia. Vuosikymmenen puolessa välissä Tampere tunnettiin Suomen jääkiekkoilun kehtona. Kaupungissa vaikutti pääsarjatasolla nykyisten Tapparän ja Ilveksen lisäksi myös TK-V (myöhemmin Koo-Vee) ja suomenmestaruuskannu Kanada malja nähtiin Tampereen krouveissa usein.

Vahvan kulttuurin ohessa tamperelaisjoukkueiden menestykseen olivat jo kauan vaikuttaneet oivat harjoitusmahdollisuudet. Kaupunkiin oli rakennettu Suomen ensimmäinen tekojäärata vuonna 1954. Kelirikkoaikoina joukkueita kävi harjoittelemassa Koulukadun tekojäällä aina Porista asti, niin harvinainen herkku se Suomessa oli, vaikka muissa maissa pelattiin jo sisällä jäähalleissa. Kun huomattiin, ettei Helsinki saa hallia aikaiseksi, Tampereella herätettiin. Tampereen silloinen kaupunginjohtaja Erkki Napoleon Lindfors tunnettiin aikaansaavana toiminnan miehenä, sen sijaan varsinainen jääkiekon ystävä hän ei ollut. Lindfors kuitenkin ymmärsi PR-toiminnan päälle. Kuten reilu kymmenen vuotta aikaisemmin Koulukadun tekojään kohdalla, myös vuoden 1965 kisoihin saatiin uusi kiekkoareena paljolti Lindforsin myötävaikutuksen ansiosta, sillä Lindfors ymmärsi maan ensimmäisen jäähallin ja sen mukana maan ensimmäisten

MM-kisojen tuovan kaupungilleen mainetta ja kunniaa. (Lahti & Paavola 2004, 185, Seppälä 1983, 226–234).

Urheilulliset odotukset 1960-luvulla olivat leijonalaumaa kohtaan melko vaatimattomat. Tämä ei kuitenkaan näkynyt tuohon aikaan kisoja seuraavien ihmisten innokkuudessa, pikemminkin päin vastoin. Suomalaista jääkiekkoa tutkineet Ari ja Pasi Mennander huomauttavat, että 1960-luvun puolivälissä kansainvälisestä jääkiekkoi- lusta tiedettiin Suomessa melko vähän. Heidän mukaansa kuitenkin juuri ensimmäiset kotikisat muuttivat tilanteen, mihin ei suinkaan vaikuttanut ainakaan kielteisesti se, että Suomi otti suuriin jääkiekkomaihin luetulta Ruotsilta ensimmäisen kerran arvoki- soissa pisteen ”Ruotsin tappajaksi” samalla ristityn Matti ”Mölli” Keinosen kahdella osumalla (Mennander 2003, 202, Lahti & Paavola 2004, 114).

Keinonen muistelikin tapahtumaa myöhemmin Mennanderien kirjassa samalla kuva- ten hyvin kisojen synnyttämää yhteishenkeä: ”Tasuri oli ansaittu. Yleisö, jota tulvi halliin ovista ja ikkunoista, siivitti meidät ja itsensä hurmioon. Se oli kisojen ehdoton kohokohta. --- Muistan hyvin, kun oltiin kerran Lahtisen Jussin kanssa lähdössä hallil- ta. Yleensä kirjoitimme vain pari nimmaria ja lähdimme. Silloin päätimme kirjoittaa kaikille, kun poikia ei ollut kuin 20. Niitä nimmareita kirjoitettiin vielä pari tuntia myöhemmin. Sana kiiri nopeasti ympäri hallia, että nimmareita jaetaan. Jouduimme pyörtämään päätöksemme, kun tunti oli mennyt ja jono vain piteni”. (Mennander 2003, 202 – 203)

Keinosen muistelu kuvaa ajan kiekkohenkeä. Taustalta löytyi joukkue, joka alkoi vas- ta opetella menestystä kansainvälisissä kaukaloissa. Vaikka menestystä ei uskallettu odottaa, hetkellinenkin menestys koettiin suurena asiana ja sen mahdollistamia sank- reita suitsutettiin sumeilematta. Vaikka urheilullinen menestys jäi melko laihaksi Suomen sijoittuessa lopputaulukossa toiseksi viimeiseksi ennen Norjaa, ihmiset osa- sivat olla innoissaan suuresta kansainvälisestä urheilutapahtumasta.

Voidaankin kysyä, kuinka suuri merkitys edellä mainitussa Keinosen ja Lahtisen tari- nassa oli sillä, että tuon ajan jääkiekkoilija oli sosiaaliselta statukseltaan katsojan kanssa samalla sosiaalis-taloudellisella tasolla, ellei joskus jopa alapuolellakin, sillä

ammattilaisuus oli hiipimässä salaisesti Suomen jääkiekkoelämään vasta muutamia vuosia myöhemmin. Vuoden 1960-joukkueessa amatikseen rikkaasti urheilevia pelaajia ei vielä ollut, mutta vajaassa 40 vuodessa katsojan ja pelaajan välinen taloudellinen asetelma kääntyi kokonaan pääläelleen (ks. luku 2.2.4). Amatööriys vuonna 1965 näkyi paitsi helppona lähestyttävyytenä myös taitamattomana käytöksenä: ”Pienikin menestys riitti. Ruotsi-tasapeliä juhlittiin kunnolla. Jos olisimme tuohon aikaan olleet henkisesti valmiita menestykseen, niin ehkä taidot olisivat mitaleihin riittäneet. Mutta kuten sanottu, olimme amatöörejä, eikä mitaleista edes haaveiltu”, Keinonen muisteli samassa haastattelussa.

2.2.1. Puoliammattilaisuus tulee suomeen, mutta 1982 kisoissa nikkareistakaan ei ole apua

Jos 1960-luvulla vasta harjoiteltiin isojen tavoille, vajaassa kymmenessä vuodessa ehti tapahtua paljon suomalaisen jääkiekkoilun lajikehityksessä. Ammattilaisuus alkoi hiipiä vaivihkaa suomalaiseen urheiluun. Tämä näkyi jääkiekossa erityisesti siten, että kotimaisessa SM-sarjassa pelaajille alettiin maksaa jo 1960-luvun lopulla korvausta pelaamisesta. Koska amatöörisäännöt kielsivät ammattiuurheilun, pelaajien palkkoja maksettiin mitä mielikuvituksellisimmin keinoin erilaisten kulukorvausten ja ”ruskeiden kirjekuorien” välityksellä. Myöhemmin on puhuttu puoliammattilaisuuden kaudesta.

On kuitenkin huomattava, että jääkiekkoilun ammattilaistumisessa pelaajien palkkaus on vain totuuden toinen käänköpuoli, ja että 1960- ja 1970-lukujen taitteessa pelaajien leirissä ammattilaisuudelle oli todella tilausta. Erityisesti kansainväliset ottelut olivat osoittaneet, miten suomalaiset – vaikkakin maansa parhaat – sijoittuivat suhteessa ulkomaisiin kilpaveljiinsä. Oli selvää, että harjoitteluun ja sitä kautta koko lajiin olisi panostettava yhä voimakkaammin. Se taas ei onnistunut, ellei töistä voinut olla pois, ja ellei toisaalta menetetyistä ansiotyöajasta voinut saada korvausta. Työn ja urheilun yhteensovittaminen vaati veronsa.

Näkyvintä ammattilaistuminen oli Suomessa ensinnä niin sanotuissa tehdasjoukkueissa, eli lahtelaisessa Upon Pallossa (SM-sarjassa 1968 – 1970) ja porilaisessa Rosenlewin urheilijoissa (RU -38, SM-sarjassa 1965 – 67). Kodinkonetehtaiden suoissa

toimineet joukkueen nousivat mestaruussarjaan kuin tyhjästä, kun tehtaiden suurilla rahoilla monelle sen ajan ammattimiehelle luvattiin tehtaalta työpaikka, joka tosin saattoi joskus olla enemmänkin pelkkä suojatyöpaikka. Kenties kuuluisimpia tuon ajan pelaajasiirtoja oli jo mainitun Matti Keinosen siirto Rauman Lukosta kaudeksi 1965 – 66 RU 38:aan. Sen ajan mittapuun mukaan petturiksi koetulle Keinoselle lätkäistiin historian pisin siirtokaranteeni, eikä keväällä 1963 Rauman Lukon mestaruuteen johdattaneella miehellä juuri ollut asiaa Raumalle ilman henkivartiota, niin vihaisia olivat tällaiseen siirtorulettiin vielä tottumattomat kiekkofanit (Lahti & Paavola 2004, 114).

RU 38 voitti Suomen mestaruuden ostopoukkueellaan keväällä 1967. Samalla oli kuitenkin jo nähty, ettei pelkkä raha tuonut onnea. Taloudellisista ja urheilullisista syistä joukkue hajotettiin ja yhdistettiin kaupungin toisen joukkueen eli Porin Karhujen kanssa Porin Ässiksi. Lahtelainen Upon pallo jäi tyystin ilman mainittavampaa menestystä, ja sen taru pääsarjatasolla jäikin kahteen laihaan kauteen. Tehdasjoukkueet olivatkin ammattimaisuuteen siirtymisessä eräänlainen harjoitteluvaihe, joka kumpusi pitkälti kielteisestä byrokratiasta eli tiukasti tulkitusta ammattilaissääntöjen perinteestä.

On kuitenkin huomattava, ettei amatööriys ollut vain kotimainen keksintö. Kansainvälisen Jääkiekkoliiton senaikainen puheenjohtaja, englantilainen John Francis ”Bunny” Ahearne tunnettiin vankkumattomana amatööriyden ihanteen puolestapuhujana, eivätkä esimerkiksi Kanadan ammattilaispelurit saaneet osallistua MM-kilpailuihin. Puoliammattilaisuuden syntymisen yksi tärkeä syy oli amatöörisääntöjen kaksinaamaisuus. Puhtaat ammattilaiset suljettiin kansainvälisten otteluiden ulkopuolelle, mutta samaan aikaan neuvostoliittolaiset sekä tšekkiläiset porskuttivat kisoissa väkevästi kuin höyryjuna. Yleisesti tiedettiin, että itäblokin pelaajat valmentautuivat kilpailuihin läpi vuoden ja valtio ylläpiti heidän elantonsa. Koska valtionammattilaisuudessa ei kuitenkaan liikkunut raha, toiminta ei rikkonut kansainvälisen jääkiekkoliiton sääntöjä. Suomalaispelaajien tapauksessa tämä kuitenkin tarkoitti kansainvälisissä otteluissa sitä, että heidän piti amatööreinä otella ammattilaisia vastaan.

2.2.2. Tappara näyttää mallia, raha alkaa liikkua

Vuonna 1970 suomalaisessa jääkiekkoilussa puolestaan otettiin askel, joka oli lopullisesti muuttava urheilullisen suunnan. Tampereen Tapparan ja maajoukkueen monivuotinen luottopuolustaja Kalevi Numminen oli iskenyt pelipaidan naukaan ja tehnyt päätöksensä alkaa valmentaa Tapparaa. Tätä edelsi maineikkaan joukkueen muutama kauden ahdinko, jonka omistautuva urheilumies päätti kääntää voitoksi: kurssi voitiin kääntää uudennlaisella ja määrällisesti yhä ahkerammalla harjoittelulla.

Tarvittiin silti muutakin eli rahaa, sillä pohjamudissa rypenyt joukkue oli ajautunut myös taloudelliseen ahdinkoon. Tämä järjestyi sillä, että tamperelainen liikemies Mikko J. Westerberg otti Tapparan edustusjoukkueen talouden kontolleen – vastavasti hän myös lupasi kääriä mahdolliset voitot. Jotta pelaajat saatiin sitoutettua suunniteltuun kovaan harjoitteluun, heille alettiin maksaa myös palkkaa. Käytännössä tämä kävi niin, että Tapparan pelaajat pestattiin Nummisen perustaman Montrealmailatehtaan välinetestaajiksi, josta heille maksettiin palkka. Westerberg puolestaan toimi tehtaan markkinointipäällikkönä.

Suomen kansainvälisen menestyksen kannalta askartelu tamperelaisen kujeilun kanssa voi tuntua vähäpätöiseltä, mutta näin ei kuitenkaan välttämättä kannata sanoa. Nummisen komennossa Tappara aloitti ensimmäisenä Suomessa koko kesän kestäneen harjoitusrupeaman, jonka taustalla vaikuttivat Nummisen opiskelemat sen ajan parhaan kiekkomaan Neuvostoliiton harjoitusopit. Nummisen suunnitelma oli selkeä: sarjan perää pitämään tottunut Tappara olisi kolmessa vuodessa takaisin mitaleilla ja viidessä vuodessa Suomen mestari. Oleellista oli, että Tampereella ammattimaistuminen toteutettiin urheilun vaatimuksesta ja edelleen pelaajat kasvoivat omasta juniorityöstä. (Ks. esim. Wacklin 2005, Paavola 2003).

Tappara otti pronssia 1973, hopeaa 1974 ja voitti mestaruuden vuonna 1975, joten Nummisen pitkäjänteisen suunnitelman voisi Ilveksen mieskin todeta kantaneen hedelmää. Uusi valmentajaguru huomattiin myös jääkiekkoliitossa, sillä MM-kisojen 1973 jälkeen Numminen pestattiin myös maajoukkueen valmentajaksi. Tapparan peli oli jo tuossa vaiheessa herättänyt huomiota, mutta Nummisen mukaan maajoukkueen valmentaminen oli samalla keino levittää tapparalaista valmennustietämystä laajem-

mallekin Suomeen, olihan maajoukkueen mukana lähes jokaisen kaupungin tehokaimmat pelurit.

Oli lähellä, etteivät Nummisen opit purreet heti jo maajoukkueessakin. Kevään 1974 MM-kisat järjestettiin Helsingissä ja Tampereella. Kisoissa Suomi voitti muun muassa Tšekkoslovakian kahdesti, mitä voi jo yksinomaan pitää sen ajan menestystottumuksissa oivana saavutuksena. Suomi jopa sijoittui jo pronssimitaleille, mutta maali-vahti Stig Wetzellin kuuluisan ja vähintäänkin yhtä hämäräperäisen doping-käryn vuoksi toinen Tšekkoslovakia-voitto mitätöitiin ja Suomi jäi neljänneksi. Vaikka mitali meni sivu suun, suomalaiset huomasivat ensimmäistä kertaa voivansa pärjätä. Kisojen tehokkain suomalaispelaaja Veli-Pekka Ketola muisteli kisoja Mennanderien kirjassa näin: ”Maailma on muuttunut. Silloin itäblokin pelaajat olivat vielä enemmän ammattilaisia kuin nyt ja koossa koko vuoden. Vaikka kuinka olisimme psyykanneet itseämme, niin kaikki tiesivät, että niiden voittaminen oli lähes mahdotonta. Yksi voitto kymmenessä ottelussa oli jotenkin mahdollisuuksien rajoissa”. (Mennander 2003, 206).

1970-luvun vahvat otteet muistettiin vielä vuosikymmen vaihtuessa, ja miksipä ei olisi. Vuodethan ovat vain lukemia urheilufanien ja voitonjanoisten urheilujournalistien hieroessa käsiään yhtäläillä yhteen ajasta ja paikasta riippumatta. Kotikisat ovat aina kotikisat, niin myös vuonna 1982. Kisoihin lähdettiin jälleen valmentaja Kalevi Nummisen johdolla. Ikimuistoinen katsomolakana tiesi kertoa ”Leppänen, Jalonen, Kurri – Siihen kuolee hurri”, mutta toisin kävi. Ruotsia vastaan tuli tasapeli, ja Kanadalle sekä Neuvostoliitolle suomi hävisi kovin lukemin. Ari ja Pasi Mennanderin mukaan harva odotti mitalia tosissaan siitäkään huolimatta, että Suomi oli saanut ”moraalista pronssia” kotikisoissa kahdeksan vuotta aikaisemmin ja voittanut kunkin jääkiekkoilun suurmaan vähintään kerran jo edellisellä vuosikymmenellä. (Mennander 2003, 207).

2.2.3. Suomalaiset ammattilaistuvat: kotikisat 2003 edelleen ilman mitalia

Tapparaa ja Suomen maajoukkuettakin 1980-luvulla valmentanut Rauno Korpi on sanonut, että 1980-luku on ollut suomalaiselle pelaajalle kenties kaikkein rankin. Pe-

laajien harjoittelu oli ympärivuotista ja harjoituksia alkoi olla säännöllisesti kahdesti päivässä. Vaikka pelaajat alkoivat pelata ja harjoitella ammattilaisten tavoin, heidän taloutensa oli vielä amatöörien tasolla siitäkin huolimatta, että pelaamisesta oli avoimesti maksettu korvausta 1970-luvun alusta asti. (Korven haastattelu 2004). Täysammattilaisuus oli kuitenkin pikkuhiljaa hiipimässä Suomeenkin, ja oli totta jo seuraavalla vuosikymmenellä. Kuvaavaa on, että vuonna 1987 ilmestyneessä Tapparankausjulkaisussa vain yhden pelaajan eli kanadalaisen Tom Draperin ammatiksi ilmoitettiin jääkiekkoilija muiden harjoittaessa siviilitointaan tai opiskellessa (Tappara 1987). Kun toista tamperelaisseuraa eli Ilvestä edustanut tilintarkastaja Hannu Mattila lopetti uransa keväällä 1999, hän oli SM-liigan viimeinen ”oikeissa töissä” pelaamisen ohessa käynyt urheilija. Ensimmäisenä ammattilaistuiivat 1990-luvun alun vahvat joukkueet Jokerit ja TPS, joita muut seurasivat eri tahtia omien resurssiensa mukaan (Mennander 2003, 341).

Huomattavaa on, että kotimaisen jääkiekkoilun ammattilaistuesssa suomalaiset yksittäiset pelaajat ammattilaistivat itsensä pikku hiljaa ison veden toisella puolen Pohjois-Amerikan ammattilaisliigoissa WHA:ssa ja NHL:ssä. Ensimmäisenä sittemmin lakkautettuun WHA-liigaan siirtyivät vuonna 1974 Veli-Pekka Ketola, Seppo Repo ja Juhani Tamminen, kun taas NHL:ssä ensimmäisenä suomalaisena debytoi Matti Hagman kaudella 1975 – 76. (Ks. esim. Kauhala 1990) Pelaajien kannalta paikka ammattilaisliigassa oli paitsi omien rajojen kokeilemista myös urheilu-uran huipentuma, vaikkakin eurooppalaisilla tienraivaajilla olikin vieraassa urheilukulttuurissa aika tavalla selviytymistä. Laajemmin mainittujen pelaajien uranuurtamisen voidaan katsoa johtaneen siihen, että Suomi sai ensimmäiset ammattilaiskiekkoilijansa ja alkoi sitä kautta lujittaa asemiaan vakavasti otettavien kiekkomaiden joukossa. Viimeistään Jari Kurrin otteet NHL-seura Edmonton Oilersissa Wayne Gretzkyn rinnalla 1980-luvulla toivat paitsi Suomen pohjoisamerikkalaisenkin kiekkoväen tietoisuuteen. Samalla suomalainen kiekkonuoriso alkoi uskoa siihen, että maailmalla voi pärjätä.

2.2.4. Ammattilaistuminen muuttaa pelaajan statuksen

Ari ja Pasi Mennaderin mukaan suomalaisen jääkiekkoilun ammattilaistuminen kulki tietä huippupelaajat, valmentajat ja seurajohtajat, vieläpä mainitussa järjestyksessä. (Mennander 2003, 267). Verrattuna vuoden 1965 MM-kisojen aikaiseen amatööri-

kiekkoilijaan vuoden 2003 MM-peluri oli kuin rock-tähti – ainakin mitä tulee taloudelliseen asemaan verrattuna kisojen katsomon täyttäneisiin ihmisiin. Vaikka nykyisin ammattiuurheilijat tiedetään vauraksi, usein monimiljonääreiksikin, oli tilanne itse asiassa pitkään hyvin erilainen jopa ammattilaissarja NHL:ssä, Suomesta puhumattakaan.

Kuvaavaa on, että syksyllä 1968 helsinkiläisen HIFK:n pelaajavalmentajaksi saapui Carl Brewer suoraan ammattilaisseura Toronto Maple Leafsista ja sai palkkseen 20 000 Kanadan dollaria, auton ja asunnon. HIFK:n silloisen jääkiekkojohtajan puheenjohtaja Göran Stubb luuli tehneensä edullisen sopimuksen, kunnes hän kuuli, ettei Brewer ollut nauttinut NHL:ssäkään juuri sen suurempaa palkkaa. (Mennander 2003, 270). Vaikka NHL ei suoranaisesti sivua suomalaista pääsarja- tai maajoukkuekiekkoilua, sen vaikutusta ei voi olla huomioimatta suomalaispelaajien sosiaalisen statuksen muutoksessa. Ammattilaiskiekkoilun bisnesmäisyys on pohjoisamerikkalainen tuote, joka tänä päivänä toimii Suomessakin, tosin vain hieman pienemmässä mittakaavassa. Lisäksi pelaajien keskuudessa ammattilaisuus sai uutta puhtia ensimmäisten suomalaisten lyötyä läpi Pohjois-Amerikan ammattilaissarjoissa, minkä myötä pelurin kuva myös kotimaassa alkoi pikku hiljaa muuttua

NHL:ssä oltiin muihin ammattilaislajeihin verrattuna oikeassa palkkakuopassa. 1970-luvulla Suomen parhaisiin puolustajiin kuulunut Juha Rantasila onkin sanonut, että NHL:ään siirtyäkseen pelaajan motiivina ei 1970-luvulla voinut olla raha, niin kehoja olivat palkat. (Emt. 270). Rantasilan mukaan maajoukkue olikin sen hetken suomalaispelaajalle oikeastaan paras saavutus, jonka hän saattoi kuvitella. Mennanderien mukaan vielä 1970-luvulla NHL:ssä ei maksettu ”juuri sen enempää kuin Suomessa parhaillekaan”, 1980-luvulla palkat alkoivat erottua ja viimeistään 1990-luvulla ja 2000-luvulla tilanne oli jo aivan selvä: vuodesta 1991 alkaen NHL-pelaajan keskipalkka nousi 271 000 yhdysvaltain dollarista 1,79 miljoonaan dollariin, eli nousua tapahtui yli 600 prosenttia! (emt, 270)

Mielenkiintoista onkin huomata, miten samaan aikaan ovat muuttuneet sekä jääkiekkoilijan taloudellinen status että NHL:ssä kiekkoilevan eurooppalaisen urheilullinen status. Ensimmäisten suomalaisten lähtiessä 1970-luvun puolivälissä Pohjois-Amerikkaan ammattilaisiksi epäiltiin vahvasti, että he tulevat maitojunalla takaisin,

vaikka he olivat oman maansa parhaita pelaajia ja maajoukkueessa itseoikeutettuja tähtiä. Jos edellä esitettyä on uskomisen, he eivät kuitenkaan tienanneet työstään merkittävästi rahaa. Sen sijaan 2000-luvun alussa NHL:n eurooppalais- ja suomalaismäärä oli moninkertaistunut. Vuoden 2003 MM-kisoja edeltäneellä kaudella 2002 – 2003 NHL:ssä pelasi 42 suomalaista eli lähes kaksi joukkueellista. (Mennander 2003, 251)

Heihin lukeutuivat tähtipelaajiksi luettavat Teemu Selänne, jonka palkka oli tuolla kaudella noin 6,5 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria ja 3,3 miljoonaa dollaria ansainnut Saku Koivu. Tuolla kaudella NHL:n köyhimmän joukkueen Pittsburgh Penguinsin mediaanipalkka oli ”vain” 650 000 Yhdysvaltain Dollaria, joskin New York Rangerin mediaani oli 2,65 miljoonaa dollaria (www.usatoday.com). Vaikka suomalaistenkin mediaanipalkat olivat siis pakostikin huikkeitä summia, samalla NHL:ssä kuitenkin kiekkoili yhä enemmän sellaisia suomalaisia, joilla ei ollut asiaa maajoukkueeseen arvokisoissa – puhumattakaan siitä, että maajoukkuepaikka olisi tipahtanut automaattisesti.

Oman tutkimusjaksoni aikana huippujääkiekkoilijan taloudellinen asema on karannut raketin lailla jonnekin troposfääriin, minne tavallinen kiekkofani tuskin näkee edes kaukoputkellaan. Samaan aikaan pelaajan taloudellinen tilanne ei kuitenkaan automaattisesti korreloi urheilullisen statuksen kanssa, joskin myös suomalaisen kiekkoilun taso on laajentunut vuosien saatossa. Kiekkoilijan tilipussin kannalta tämä on tietysti vain lohdullista, mutta samaan aikaan taustalta löytyy kehitys, jota ei ehkä aina tulla ajatelleeksi.

Jos 1960-luvun amatööri olikin laihoine tilipusseineen ja siviilitöineen – Tuula Amberlaa lainatakseni – ”yksi meistä vain, joka rokkia rakastaa ja öisiä katuja”, oli 2000-luvun alun peluri lunastanut palkkasekeillään tiensä tavallisen ihmisen tavoittamattomiin. Aika harvassa ovat kiekkokatsomossa ne ammatit, joiden työntekijät tienavat miljoonia kaudessa, joiden työpaikalla 20 työntekijän palkkakatto on jouduttu sopimaan 40 miljoonaan euroon ja joiden palkat nousisivat 600 prosenttia kymmenessä vuodessa (vaikka eduskunnassa sitä kovasti yritetäänkin). Kateudelle ei kannata antaa sijaa, sillä miljoonabisneksessä esiintyjälle kuuluu, mitä hän tuottaa. Samalla kuitenkin

kin jääkiekkoilun muuttuessa huippu-urheilusta ammattilaisurheilijaksi naapurin säleistä tulee rock-tähtiä. He eivät enää ole vain yksi meistä.

Vuonna 1988 Suomi sai ensimmäisen arvokisamitalinsa Calgaryn olympiahopean muodossa, jonka jälkeen mitaleja alettiin odottaa kisoista jo ilmeisen realistisesti. Viimeistään 1990-luvulla vanha kunnon ”ei sieltä mitään kuitenkaan tule” -asenne kääntyi pääläelleen. Vuonna 1992 Suomi sai MM-kisoista pronssia ja vuonna 1994 hopeaa, kunnes pankki todella räjähti vuonna 1995 leijonalauman saapuessa Tukholman MM-kisoista kultamitalit kaulassa ja MM-pokaali kapteeni Timo Jutilan hyppysissä. 1990-luvulla Suomen saldo olikin komea: Yksi MM-kulta, Neljä MM-hopeaa ja yksi MM-pronssi. Olympiakisojen puolella Suomi sai hopeaa vuosina 1994 ja pronssia 1998. (Mennander 2003, 383 – 384)

Kun leijonat vielä nappasivat MM-hopeaa vuonna 2001, oli selvää ettei kotikisoista keväällä 2003 odotettu mitään muuta kuin kultaa, tai vähintäänkin mitalia. Tutkimukseni ammattilaiskisoissa Suomen kone kuitenkin yski melko pahasti ja pahimmalla mahdollisella hetkellä: puolivälierässä Suomi johti Ruotsia vastaan jo lukemin 5 – 1, mutta kaikkien paikalla olleiden ja olemattomien ihmetykseksi Ruotsi onnistui tasoittamaan pelin ja kampeamaan lopulta leijonista 5 – 6-voiton, joka pudotti leijonat mitaleilta. Suomalaisten jääkiekkofanien pettymys oli suuri, ja sitä hukutettiin sirkusmaiseksi muuttuneen taistelutantereen eli Hartwall-areenan käytävillä muoviset olutmukit kourassa.

Samaan aikaan kun suomalainen jääkiekko oli urheilullisella puolella kiipinyt hovi-kelpoiseksi ja menestysodotuksia sisältäväksi lajiksi, kaupallinen kehitys kaukalon ulkopuolisessa kiekkosfäärissä oli ajautunut siihen, että urheilutapahtuman myyntikojuista oli yhä helpompi löytää väljähtynyttä keskikaljaa kuin makkaraa sinapilla. Toisaalta, ehkä jokin odotettu kehitys oli saavuttanut täyttymyksensä: olihan Suomen ensimmäisissä vuoden 1965 kotikisoissa esimerkiksi ulkomaisten lehtimiesten hämmästyks suuri, kun hallin käytävillä myyty ollut olikin alkoholitonta pilsneriä (AL. 11.3.1965, 15)!

2.3. Yhteenveto: miten muutos amatööristä rock-tähdeksi vaikuttaa representaatioon?

Tätä kirjoitettaessa moderniksi katsottava jääkiekkoilu on elänyt jossakin muodossaan noin 135 vuotta, Suomessa lajihistoria on noin 85 vuoden ikäinen. Verrattuna perinteisiin lajeihin, kuten hiihtoon tai maastajuoksuun, laji on maassamme nuorehko. Vielä nuorempana sinivalkoista jääkiekkoilua voi pitää, jos tarkastellaan niitä vuosia kun Suomen on realistisesti voitu odottaa arvokisoissa menestyvän. Vuodesta 1988 ja Calgaryn olympiakisoista ei ole kirjoitushetkeen kuin reilut parikymmentä vuotta, suunnilleen siis sen verran kuin tavallinen nuori on ehtinyt elää ennen pääsyään yliopistoon.

Tutkimusjakson aikana suomalainen jääkiekkoilu on kehittynyt urheilullisesti valtavasti. Valmennuksen ja harjoittelun puolella on siirrytty puhtaasta työssäkävien amatöörien ”pelailusta” puhdasveristen ammattilaisten aikaan, jolloin myös harjoittelu on ympärivuotista. Pelaajat eivät tee muuta kuin pelaavat, ja siitä he saavat elantonsa, joka parhaiden kohdalla saattaa riittää loppuelämäksi. Kun yksittäisten pelaajien yhteenlaskettu asemanmuutos ynnätään urheilullisesti yhteen, tämä tarkoittaa sitä että suomalaiset pelaajat ovat tutkimusjakson aikana nousseet lähtökohdiltaan jokseenkin yhdenvertaiseen tilanteeseen esimerkiksi venäläisten, kanadalaisten tai ruotsalaisten kilpaveljiensä kanssa. Menestysodotukset voivat vaihdella sen mukaan, kuinka leveä pelaajakanta eri maissa on esimerkiksi väestöpohjan suhteen. Ei kuitenkaan sen vuoksi, etteikö yksittäisellä huippupelaajalla olisi mahdollisuutta harjoitella, ansaita ja menestyä. Suomen maajoukkueen kannalta tämä on tarkoittanut sitä, että se on kyennyt yhä tasavertaisemmin kilpailemaan niin sanottuja suuria jääkiekkomaita vastaan ja viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana myös voittamaan ne tiukoissa paikoissa yhä useammin.

Samalla jääkiekkoilijan sosioekonominen status verrattuna tutkielmani alkuajan kiekkoilijaan tai katsomossa istuvaan kaivurinkuljettajaan on muuttunut dramaattisesti. Jos vuoden 1965 pelaaja lunastikin vuodessa suunnilleen samanlaista palkkaa kuin seuraavan aamun lehdestä pelitapahtumia ahminut Sami Suomalainen, liiteli vuoden 2003 kisojen ammattilainen suurine rahoineen aivan eri sfääreissä. Kun jääkiekkoilu on kaupallistunut, pelaajien palkkiot ovat nousseet räjähdysmäisesti ja tämän seurauk-

sena urheilija ja hänen yleisönsä ovat siirtyneet yhä kauemmaksi toisistaan. Kuilu on syvä mutta leveä.

Tämä kappale luo pohjaa tutkielmani tuleville osille. Oletuksenani on, että jääkiekkoilun kehityksen, menestysodotusten muuttumisen, sekä pelaajan sosioekonomisen statuksen muuttumisen pitäisi näkyä jotenkin myös siinä, miten heitä käsitellään ”päivän sanassa ja kuvassa.” Kuten myöhemmin käymme tarkemmin läpi, urheilu sekä rakentaa että ylläpitää kansallista identiteettiä, tässä tapauksessa suomalaisuutta. Edellä kirjoittamani perusteella kysynkin, millä tavoin jääkiekkoilijan roolin muutos sekä kasvaneet menestysodotukset näkyvät tavassa, jolla tutkimusaineistoni representoi MM-kisatapahtumia eri aikoina. Oletuksenani on, että painopiste siirtyy yhteisöllisyydestä kohti yksilöä, sillä pelaajan status on muuttunut duunarista rock-tähdeksi. Seuraavat luvut kertovat, miltä osin olen oikeassa ja miltä osin väärässä.

3. Identiteetti

3.1. Yksilön identiteetti syntyy suhteessa ympäröivään maailmaan

Puhuminen urheilun vaikutuksesta kansalliseen identiteettiin ilman tietoa siitä, mitä identiteetillä tarkoitetaan, on yhtä hyödyllistä kuin siivekkään hevosen uuttera etsiminen. Oma kansanomaisena oletuksenani on alusta asti ollut, että menestys urheilukentillä vaikuttaa kansallisen itsetunnon kehittymiseen. Seuraavassa luvussa otan asiasta selvää sen perusteella, mitä muut ovat aiheesta kirjoittaneet.

Uutterasti siteeratun sosiologi Stuart Hallin mukaan yksilön identiteetti voidaan määrittellä kolmella eri tavalla: valistuksen subjektiksi, sosiologiseksi subjektiksi ja postmoderniksi subjektiksi. Näistä käsityksistä ensimmäinen menettää uskottavuutensa siinä, että se on turhan individualistinen (Hall 1999, 21). Se korostaa ihmisen identiteettiä, joka toimii jokseenkin autonomisesti ja stabiilisti, minkä vuoksi se ei myöskään oikein istu modernin dynaamisen ajan henkeen. Sen sijaan sosiologisesta subjektista puhuttaessa identiteetti muodostuu suhteessa ”merkityksellisiin toisiin”, jotka välittävät yksilölle tämän asuttamien maailmojen arvot, merkitykset ja symbolit – kulttuurin. Sosiologiassa yleisen näkemyksen mukaan identiteetti muodostuu miinan ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. (Hall 1999, 22)

Hall mainitsee kolmantena käsityksenä postmodernin subjektin. Se on käsitteellistetty subjektiksi, jolla ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Identiteetistä tulee liikkuva juhla: se muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan ja puhutellaan meitä ympäröivissä julkisissa järjestelmissä. Se on historiallisesti, ei biologisesti määrittynyt. (Hall 1999, 23). Hallin mukaan postmoderni subjekti on syntynyt siitä, että vapaasti sanottuna sosiaalisen subjektin aikakausi ja toimiva viitekehys ovat tulleet tiensä päähän.

Sosiaalisen subjektin ajatuksessa identiteetti vakauttaa sekä subjektit että niiden asuttamat kulttuuriset maailmat ja tekee kummastakin yhtenäisempiä ja ennustettavampia. Ongelma tulee vastaan siinä, että subjektien ja sosiaalisten maailmojen katsotaan nykyään olevan liikkeessä. Aiemmasta yhtenäisen identiteetin subjektista on tulossa

pirstoutunut. Se koostuu pienemmistä identiteeteistä, jotka saattavat olla joskus myös ristiriidassa keskenään. Osaltaan identiteetit murtuvat yhteiskunnan rakenteellisten ja institutionaalisten muutosten myötä. (Hall 1999, 22)

Lähden itse omassa tutkimuksessani siitä, että yksilön identiteetti sijoittuu jonnekin sosiaalisen subjektin ja postmodernin subjektin välimaastoon. Noudatan siinä mielessä postmodernin subjektin käsitettä, että hyväksyn ajatuksen yhtenäisen ja vakaan identiteetin pirstoutumisesta. Esimerkiksi nykypäivän poliittiset puolueet näyttävät ulospäin samasta puusta kirveellä veistetyiltä. Silti mitä lähemmäksi nykyhetkeä on tultu, sitä kirjavampi Suomi on etnisesti, aatteellisesti sekä kansalaisaktivistisesti. Samalla internetin yleistyttyä 1990-luvulta eteenpäin, erilaiset ihmiset ovat voineet vahvistaa omia ”pien- tai ala-identiteettejään” verkostoitumalla samanmielisten kanssa ympäri maapallon. Tutkimukseni ajanjaksona suomalainen tapa rakentaa identiteettiä on muuttuneet, vaikka aivan toisenlaisesta kulttuurista ponnistavalle Suomi voikin näyttäytyä sisäisesti hyvin homogeenisena yhteiskuntana.

Näen sosiaalisen ja postmodernin subjektin kuitenkin limittäisinä ilmiöinä, jotka eivät välttämättä kilpaile toistensa kanssa tai sulje toisiaan pois. Käsitän identiteetin sosiaalisen subjektin muodossa juuri siksi, että tällöin identiteetti muodostuu suhteessa toisiin – yhteisiin arvoihin ja symboleihin eli kulttuuriin. Kuten myöhemmin tarkemmin eritellään, urheilu on yksi tärkeimmistä yhtenäisidentiteettiä rakentavista kulttuurin osista. Lisäksi vielä nykyisessä fragmentoituneessa yhteiskunnassakin nimenomaan urheilutapahtumat kokoavat postmodernien subjektien kirjavat rivit sopusointuiseksi rintamaksi yhteisen tavoitteen äärelle. Tässä työssä luen identiteetin tarkoittavan suunnilleen sitä, mistä Stuart puhuu sosiaalisena subjektina, jota höystävät mainitut postmodernin subjektin ehdot.

3.2. Miten kollektiivinen identiteetti rakentuu?

Suomalaisen identiteetin ja urheilun sidettä käsittelevässä työssään Sari Kopra noudattaa saksalaisen sosiologin Czarina Wilperten käyttämää jakoa. Hän erottaa toisistaan kulttuuri-identiteetin ja etnisen identiteetin. Kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan yhteisiä arvoja, kieltä, traditiota ja symboleita. Etninen identiteetti on laajempi, pitää sisällään edelliset tekijät, mutta näiden lisäksi vielä tietoisuuden etniseen ryhmään

kuulumisesta sekä ryhmälle ominaisen käyttäytymismallin. (Kopra 2004, 8) Aivan kuten Koprakin tekee työssään, myös omassa tutkimuksessani identiteetti tarkoittaa nimenomaan etnistä identiteettiä. Näen tämän yksinkertaisempaan sen pitäessä sisälleen myös kulttuurisen identiteetin. Voidaan sanoa, että kulttuurillisen identiteetin elementit ovat jossakin määrin luettavissa oman aineistoni jääkiekko-kuvista: paidassa komeilee leijona, menestystavoitetta voi pitää yhteisenä arvona, kieleemme on yhteinen ja nämä kaikki vuodesta toiseen ja vuosikymmenestä toiseen toistuvana tapahtuvana muodostavat tradition. Sen sijaan etninen identiteetti myös jääkiekkokuvan ja kansallisen identiteetin suhteessa menee syvemmälle. Jotta jääkiekkokuvalla, sen kuvakielellä sekä sen koko sisällöllä olisi vaikutusta lukijan kansalliseen identiteettiin, hänen on koettava kuuluvansa kyseiseen ryhmään (vrt. edellisen kappaleen sosiaalinen ja postmoderni subjekti).

Kirjassa Puheenvuoroja identiteetistä Jaakko Lehtonen tiivistää ryhmäidentiteetin peruslähtökohdan osuvasti: jokainen meistä kuuluu johonkin ryhmään. Taustalla piilee Websterin ensyklopediasta lainattu ajatus ja määritelmä identiteetistä: ”The condition of being oneself or itself and not another”. Näin ollen oma minäkäsitys ja identiteetti ovat sanoja, jotka tarkoittavat usein samaa. (Lehtonen 1997, 24) Hän havainnollistaa identiteettiä ajatteleamalla sen ihmisen sosiaalisesti käsikirjoitukseksi tai roolivihoksi. Siihen on kirjoitettu, minkälaisessa näytelmässä olet mukana. Se ei anna valmiita vuorosanoja, mutta se kertoo, mihin pyritään ja mitä asioita kannatetaan ja mitä vastustetaan. Roolihenkilö tarvitsee identiteetin, jotta hänen kanssaan voi kommunikoida (Virtapohja 1997, 25).

Myös Raimo Häyrinen puhuu itseymmärryksestä tarinana. Filosofi Aristotelesta luovasti tulkinnutta Alasdair MacIntyreä siteeraten Häyrinen toteaa, että kyse on lopulta siitä, minkälaiseen tarinaan katson kuuluvani. Ennen kuin voi vastata kysymykseen, mihin tarinaan haluaa kuulua, on vastattava kysymykseen siitä, mihin tuntee kuuluvansa. Ihmistä voi pitää tarinankertojaeläimenä, oliona, joka on olemassa kertomiensa tarinoiden kautta ja avulla. (Virtapohja 1997, 61).

Klingen mukaan kansallinen identifikaatio voi tapahtua kahdella eri tavalla, poliittisesti tai etniskansallisesti. Esimerkkinä poliittisesta kansakunnasta Klinge pitää Yhdysvaltoja, joka tietyllä tapaa onkin ollut erilaisten ja eritaustaisten kansojen sula-

tusuuni. Euroopassa sen sijaan monet kansat ovat kehittyneet etniskansallisen kansallistunteen varaan. Poliittisia tekijöitä tärkeämpiä seikkoja identiteetin rakentumisessa ja ylläpidossa ovat olleet rotu, kieli, historia ja kulttuuri. Klinge korostaakin, että tärkeää on se, miten määrittelemme, millaisten tunnusten kautta tunnistamme ja esitämme itsemme, kansamme sekä itsellemme että muille. (Klinge 1999, 293, Virtapohja 1997, 13)

Minäkuvan ulottuvuuksiin kuuluu myös se, miten ihminen kokee itsensä joukon tai kollektiivin, kuten yrityksen tai kansakunnan jäsenenä. Minäkäsitys voidaan jakaa yksityiseksi ja kollektiiviseksi minäkäsitykseksi. Edellinen tarkoittaa sitä, kuinka hyvänä tai huonona hän itse pitää omaa sosiaalista ryhmäänsä. Jälkimmäinen puolestaan viittaa siihen, miten hän ajattelee ulkopuolisten arvottavan ryhmäänsä. (Virtapohja 1997, 25). Koska ihminen ei herkeämättä tietoisesti ruodi omaa identiteettiään, uskallan sanoa että mainitut kaksi minäkäsitystä ovat lomittaiset, eivät täysin rinnakkaiset. Omaa tutkimustani ajatellen on asetettava lukijan aamupalapöytään lehden äärelle. Lähden siitä, että lehteä lukiessaan Suomi-kollektiiviin kuuluva lukija on ennen kaikkea yksityisen minäkäsityksensä piirissä. Kisapäivän tapahtumat ja niiden kuvalliset esitykset saavat lukijan pohtimaan, kuinka hyvää tai huonoa menestys on ollut. Tuntuu näet kaukaa haetulta ajatukselta, että ensimmäisenä tulisi mieleen: ”hävisimme ruotsalaisille, mitähän tshekit meistä ajattelevat?”.

Toisaalta Stuart Hallin mukaan olisi parempi puhua ”eläväisestä” identifikaatiosta kuin identiteetistä jonakin loppuun saatettuna oliona. Identiteetti ei kohoa meistä niinkään yksilöinä jo olevan identiteetin täyteydestä, vaan kokonaisuuden puutteesta, joka täyttyy ulkopuoleltamme niiden tapojen kautta, joilla kuvittelemme toisten näkevän meidät. (Hall 1999, 39) Ehkä myös urheilu rakentaa kansallista identiteettiämme tätä kautta. Vaikka ensimmäinen ajatus sanomalehden kisajutusta ja -kuvasta liittyy omaan suhteeseen ja odotuksiin rakkaaseen joukkueeseen, viimeistään tiedostamattomalla tasolla ihminen miettii sitä, minkälaista kuvaa joukkue luo muille sen edustamasta maasta ja kansasta, jonka osa kyseinen ihminen on. Uskallan viedä ajatusta sen verran pidemmälle, että Suomen maajoukkue on suomalaisuuden representaatio ulkomailla. Sen sijaan representaatiot esimerkiksi lehtijutuissa ja -kuvissa toimivat suomalaiselle lehdenlukijalle eräänlaisena ”lumerepresentaationa”. Hallia mukailen identifikaatio tapahtuu sen mukaan, miten uskomme muiden näkevän mei-

dät. Kotimaisen lehden kohdalla taas kyse on siitä, miten me näemme meidät. Kysynkin, luovatko tutkimusaineistoni lehtikuvat sellaista Suomi-kuvaa, jonka lukija haluaakin nähdä ja odottaa näkevänsä?

3.3. Urheilun merkitys suomalaiselle identiteetille

Kansallinen identiteetti rakentuu yhteisille arvoille, joiden takana on ajan saatossa syntynyt, usein sanaton sopimus niiden perustavanlaatuisesta tärkeydestä. Tämän voi testata helposti: kysy itsellesi, mitä asioita suomalaisuuteen liittyy. Kirjoitushetken talouslamassa joku varmasti vastaa, että melankolia ilman tulevaisuutta, mutta yhtä moni vastaa, että sauna, metsä ja siniristilippu. Tero Halosen ja Laura Ahon toimittama kirja *Suomalaisuuden symbolit* luo kattavan katsauksen suomalaisuuteen. Jo sisällysluettelo puhuu paljon: Romantisoitu maaseutu; Sivistyskansa – perusopetuksen menestystarina; Oma tupa, oma lupa – rintamamiestalot; Materiaaliin puristettu kansa – Finnish designin sankaritarina, vain muutamia mainitakseni. Kirjoittajat siis listaa- vat elementtejä, joista rakentuu kokonaiskuva suomalaisuudesta. Se ei ole koko kuva, mutta voi sen voi lukea, että nämä ainakin kuuluvat suomalaisuuteen. Osuvasti Esa Sirosen kirjoittama artikkeli urheilusta onkin nimetty *Urheilu on tarina meistä*. (Halonen & Aho 2005, 5-6) Menestys urheilukentillä on siis luettu populaarissa teoksessa kansallisen identiteetin tärkeäksi rakennuspalikaksi.

Useista muista tutkijoista poiketen Matti Klingen mukaan urheilu ei kuulu leimallisiin kulttuurin osatekijöihin. Hän kuitenkin tarkentaa, että ne urheilumuodot, joissa oman kansan jäsenet ovat menestyneet kansainvälisissä arvokisoissa, saavat identifi- fioivaa merkitystä. Urheilu on siis luonteeltaan kansainvälistä ja sen symbolimaailma yhdistää eri kansojen jäseniä. (Klinge 1999, 298-299). Voitaneen sanoa, että mitä suu- remmat ovat menestysodotukset tiettyä urheilijaa tai joukkuetta kohtaan, sitä enem- män epäonnistumisen tai onnistumisen voi katsoa vaikuttavan kansalliseen identiteet- tiin.

Kansallisen identiteetin ja urheilun suhdetta tutkinut Jouko Kokkonen puolestaan to- teaa ykskantaan urheilun merkityksen kansallisen identiteetin rakennuspalikkana. Ur-

heilumenestyksen merkityksen korostuminen on myös korostanut taipumusta verrata Suomea muihin kansakuntiin. Varmaa on, että urheilunationalismi on antanut väli-
neen käsitellä suhteita naapurivaltoihin, etenkin Ruotsiin. (Kokkonen 2003, 316).
Kiintoisan Kokkosen tulkinnasta tekee se, että hänen mukaansa urheilua voidaan tar-
kastella myös populaarikulttuurin muotona. Tällöin havaitaan, ettei pelkästään sivi-
lytyneistöllä ole ollut yksinvaltaa kansallisen identiteetin määrittelyssä, jossa urheilulla
on ollut monille kansakunnan jäsenille tärkeä merkitys.

Urheilun tarkasteleminen populaarikulttuurin muotona korostaakin juuri kansallisen
identiteetin muuttuvaa luonnetta: identiteetti muotoutuu jatkuvasti neuvotellen. (Kok-
konen 2003, 305) Ymmärrän tämän niin, että tavallisesti kollektiivisen, kansainväli-
sen identiteetin rakennuspalikat lähtevät sivistyneistön käsistä: Maamme-laulun sävel-
täjä Fredrik Pacius ja sanoittaja Johan Ludvig Runeberg olivat kaukana tehdas-
duunarista. Urheilu taas kuuluu kaikille, myös kansan syville riveille. Se on yksinker-
taista mutta parhaimmillaan ylvästä, ja yhdistää näin muuten ehkä hyvinkin erilaisin
identiteetin varustettuja ryhmiä. Työväestö on lisäksi kokenut kuuluvansa suomalai-
seen työväenliikkeeseen, jonka jäsenille suomalaisurheilijoiden suorituksista iloitse-
minen on ollut luonnollista (Kokkonen 2003, 313).

Sekä Stuart Hall että Jouko Kokkonen puhuvat artikuloititapahtumasta. Hall puhuu
sosiaalisista jaoista ja antagonismista, jotka luovat yksilölle joukon postmodernissa
yhteiskunnassa erilaisia subjektiaseamia eli identiteettejä. Hallin mukaan tällaisten yh-
teiskuntien koossapysymisen ehtona on, että niiden erilaiset elementit ja identiteetit
voidaan tietyissä oloissa artikuloida eli niveltää toisiinsa. (Hall 1999, 26) Kokkosen
mukaan artikulaatiotapahtumaa voi verrata kansallisen tajunnanvirran osien yhtymi-
seksi urheilukilpailun aikana, jolloin kansakunnan jäsenten tai ainakin sen huomatta-
van osan ajatukset näyttävät sulautuvan toisiinsa. Tapahtuman jälkeen seuraa tulkin-
tavaihe, jonka kuluessa yhteiseltä tuntunut tajunta hajoaa lukuisiksi langoiksi, joista
osa katkeaa ja osa yhtyy uudelleen myöhemmin. Uudelleenkytkentä voi tapahtua esi-
merkiksi muisteltaessa tapahtumaa. (Kokkonen 2003, 305-306).

Kokkosen luonnehdinta artikulaatiosta osuu jääkiekko-ottelun kanssa hyvin yhteen.
Kisakatsomo pullistelee mitä erilaisimpia ihmisiä. Muusikko John Lennonia vapaasti
lainatakseni, kun kiekko lämmätään maaliin, halvemmilla paikoilla istuvat taputtavat

käsiään ja ihmiset (yritys)aitioissa helisyttävät jalokiviään. Vaikka sosiaalinen status (identiteetti) on aivan erilainen, yhteiseksi koettu urheilu-identiteetti ja oman joukkueen menestys varastaa katsojat hetkeksi pois arjesta urheilutapahtuman taianomaiseen, erilliseen maailmaan. Ajatusta voi jatkaa aina seuraavaan aamuun, jolloin sanomalehti kuvineen kolahtaa postiluukusta sisään. Kokkonen puhuu uudelleenkytkennästä, ja aivan totta, jaetun pelikokemuksen muistot syttyvät uudelleen. Kaikki lukijat eivät luonnollisesti ole istuneet katsomossa itse, mutta he voivat silti kokea maajoukkueen omakseen. Prosessin tärkeiden (sanaton) tunnustaminen onkin edellytyksenä sille, että lehtien kuvamassa voi herättää lukijassa kansallistunteeseen tai identiteettiin liittyviä ilmeisiä tai piileviä reaktioita.

Esa Sironen kirjoittaa artikkelissaan *Urheilu on tarina meistä*, että urheilu on yksi nykyaikaisten valtioiden väkevimmistä symboleista. Sironen jatkaa hiihdon olleen sellainen jo varhain, sitä seurasivat kestävyysjuoksu ja keihäänheitto, eikä jääkiekkoa, rallia ja formulaakaan pidä unohtaa. Ykskantaan Sironen toistaa myös vanhan hokeman: suomalaiset ovat urheilukansaa (Sironen 2005, 98-99). Osaltaan urheiluidentiteetin syntymiseen on myötävaikuttanut media, mitä se nyt eri aikoina sitten onkin käsittänyt. Sironen ottaa esimerkiksi, kuinka lehdistö on tehnyt oman pienen maan urheilijoista sankareita siinä määrin, että 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten suomalaisjuoksijat tunnettiin ulkomaillakin ”lentävinä suomalaisina” (Flying Finns). Samalla vuosien 1920, 1924 ja 1928 olympiakisoissa 12 mitalia juossut Paavo Nurmi on ikuistettu patsaisiin, mitaleihin, katujen nimiin ja seteleihin. Edelleen Martti Jukolan innoittunut selostus ”Murakoso jää, Murakoso jää” vuoden 1936 Berliinin olympialaisten 10 000 metrin juoksusta syöpyi ihmisten mieliin. Nykyiset selostajat Antero Mertaranta ja ”Bubi” Wallenius ovat kaikuja samassa äänivirrassa. (Sironen 2005, 102). Vastaavasti myös urheilukirjallisuuden puolella suomalaisuutta on rakennettu usein kyllin vahvalla eetoksella, jopa runollisesti. Hyvänä esimerkkinä toimii ”Hymyilevän Hanneksen” eli juoksijasuuus Hannes Kolehmaisena vuoden 1928 Amsterdamin olympiakisojen voittojuoksua kuvaava katkelma (M-o-n-i 1959, 30):

”Hän juoksee kevyesti, elegantisti; – kasvojen ilmeissä ei huomaa väsymyksen merkkiäkään. Hän kiristää. Hanneksen ilmeistä on kadonnut hänelle ominainen hyväntahtoisuus, hänen huulensa kiristyvät, kasvo-

jensa ilme on saanut vakavan sävyn, mutta väsyneeltä ei Hanneskaan vaikuta. Hänestä pursuaa esiin suomalaisen sisu.”

Esimerkit osoittavat urheilun merkityksen. Samalla myös väitteen selostuksen merkityksestä kollektiiviselle muistille voi allekirjoittaa: aika moni vuoden 1995 MM-finaalin nähnyt muistaa selostaja Antero Mertarannan karjuvan selostuskoppinsa syövereissä ”Se on siinä!”. Jos nyt kuulee saman huudon, muistista kumpuaa esiin menestyvä joukkue, joka toimi koko kansan etumiehinä. Se edusti Suomea ja pärjäsi. Jääkiekkoilun voikin katsoa nousseen viimeistään silloin kansallisen identiteetin luomisessa palkintopallin korkeimmalle korokkeelle yhdessä maastohiihdon ja kestävyysjuoksun kanssa. Sironen toteaa, että 1960-luvulle saakka urheilusankarit miellettiin Suomessa raskaan, kestävyyttä vaativan lajin harrastajaksi. Nykyisin menestystä suomalaisille tuovat pikemminkin nopeaa reagointia ja teknistä osaamista vaativat lajit. Hän näkee NHL:ssä loistaneen ”Finnish Flashinakin” tunnetun Teemu Selänten Paavo Nurmen nykyaikaistettuna muunnoksena, pojanvesana, josta kansansadun tapaan maailma on kerran puhuva ja nuoriso esikuvansa ottava. (Sironen 2005, 104).

Myös Jouko Kokkosen näkemys osuu edellisen kanssa yksiin. Hänen mukaansa urheilijoiden menestys on 1900-luvun alusta rakentanut elämänuskoista kuvaa suomalaisuudesta. Samalla urheilupuhe on tuottanut suomalaisuutta, johon se on luonut jatkuvasti uusia kerrostumia. Vaikka Paavo Nurmen ja Hannes Kolehmainen maineteot alkavat painua unholaan, heistä luotu sankarikuva vaikuttaa siihen, miten nykyajan urheilijoista puhutaan ja miten heidät esitetään. (Kokkonen 2003, 317). Meidän päiviemme muutoksena Kokkonen näkee sen, että yksilöurheilun rinnalle ovat nousseet joukkueurheilun sankaritarinat. Etenkin jääkiekkoilijoiden menestyksen on katsottu osoittavan, että suomalaiset ovat oppineet joukkuepelaajiksi. Tosin samalla Kokkonen toteaa lajin jopa kuvaavan nykyajan kritisoitujakin todellisuuden piirteitä: kovuutta ja taktisuutta vaativaa joukkuepeliä. (Kokkonen 2003, 318).

Urheilun erityispiirre on, että se luo hyvin järjestettyä perinnettä, jota myös käytetään. Historiasta ja perinteestä voidaan poimia mitä erilaisimpia yksityiskohtia, jotka luovat yhteisyyden tunnetta nykyajassa ja myös menneisyyden kanssa. (Kokkonen 2003, 318) Esimerkiksi kiekkoleijonien vuoden 1995 maailmanmestaruutta on tulkittu ver-

tauskuvallisesti 1990-luvun talouslaman päätepidettä, josta Suomi lähti uuteen nousuun. Samalla spontaania innostusta on ollut mahdollista käyttää kovettuneen markkinatalouden ideologisiin päämääriin. Jääkiekkomenestys on osoittanut, että vain kuralaiset huippuosajat menestyvät. (Kokkonen 2003, 319)

3.4. Jääkiekkoilun nousee yksilölajien ohi

Suomalaisen identiteetin ja urheilun suhdetta doping-tapausten avulla taitavasti tutkinut Sari Kopra valitsi tutkimusaineistokseen maastohiihdon sekä kestävyysjuoksun. Perusteluna oli se, että ne olivat suomalaisille rakkaita lajeja: jos niistä kirjoitettiin paljon lehdissä, oletettavasti myös ihmiset olivat niistä kiinnostuneita. (Kopra 2004, 6) Allekirjoitan hiihdon ja kestävyysjuoksun suosion etenkin menneinä vuosikymmeninä maan suosituimpina urheilumuotoina. Sen sijaan nykypäivänä jääkiekkoilua voidaan pitää vähintään yhtä suosittuna penkkiurheiluna kuin näitä kahta lajia. Riittää, kun katsotaan, paljonko ne saavat tilaa tiedotusvälineissä, tai muistellaan sitä, minkälaisen faniryöpyän maailmanmestaruus keväällä 1995 sai aikaan. Kopra kirjoittaakin, että monet uudet lajit ovat sivuuttaneet hiihdon ja maastojuoksun suosiossa, mutta siitä huolimatta hiihtoa pidetään lajina, jossa suomalaisten pitää menestyä (Kopra 2004, 6) Vertailemalla suomalaisten hiihtäjien ja jääkiekkoilijoiden menestystä nähdään selvä korrelaatio: Kun hiihtäjät menestyivät, jääkiekko vasta nosti päätään. Mitä lähemmäksi nykyhetkeä on tultu, sitä vakavammin otettaviksi mitalisuosikeiksi jääkiekkoilijat olivat nousseet, ja sitä useammin arvokisoissa on pujotettu mitaleita hikiesten leijonakaulojen ympärille. Vastaavasti suomalaishiihtäjiä on viime vuosina näkynyt palkintopallilla yhä harvemmin.

Kansallista identiteettiä tutkinut Kalle Virtapohja kysyy, samaistuuko suomalainen edelleen minuuttaan etsivään epävarmaan Suomi-neitton, joka jatkuvasti kysyy itseltään, mitä muut minusta ajattelevat. Vai joko Suomi samaistuu vaakunaleijonaan, joka uhmakkaasti kohottaa miekkansa vihollista vastaan? (Virtapohja 1997, 23) Jätettäköön analyysivaiheeseen, mihin oman tutkimukseni perusteella suomalaiset kallistuvat. Arkipäivän mutu-tuntuman, lehtikirjoittelun runsauden sekä tutkimuskirjallisuuden valossa nykypäivän Suomi näyttää pistävän uskonsa ainakin leijonalaumaan eli Suomen jääkiekkomaajoukkueeseen.

Suomessa on se harvinainen piirre, että pitkään kansallinen identiteetti urheilun avulla rakentui yksilölajien varaan, mikä saattoi hidastaa esimerkiksi jalkapalloilijoiden kehitystä. Joukkueurheilu ei 1900-luvun alkupuolella ollut suomalaisuuden määrittäjä. Arvioista voi vetää nuolen myös jääkiekkoilun suuntaan. Paavo Nurmen juostessa mitaleja 1920-luvulla jääkiekko vasta rantautui Suomeen. Vaikka laji sai nopeasti jalansijaa ja syrjäytti talvilajina jääpallon hyvin nopeasti, jääkiekkoiluun ei kansallisella tasolla panostettu turhan paljon. Jääkiekkoa seurannut pitkän linjan toimittaja Antero Raevuori kirjoittaakin, kuinka ennen vuoden 1948 St. Morizin olympiakisoja Suomella oli koossa 30 pelaajan olympiaryhmä. Lopulta sitä ei kuitenkaan lähetetty kisoihin, koska rahaa ei ollut ja koska joukkueen menestymiseen ei uskottu. Hän näkeekin, että poisjääminen aiheutti kehittyvässä kiekkomaassa monen tärkeän kokemuksen menettämisen (Raevuori 1997, 29). Vaikka Suomi pelasikin MM-kisoissa Tukholmassa 1949 ja debytoi olympiakaukalossa Oslossa 1952, maajoukkue jättäytyi pois vuosien 1950 ja 1953 MM-kisoista sekä vuoden 1956 olympiakisoista pitkälti siksi, että sen menetyksmahdollisuudet nähtiin olemattomiksi. (emt. 34-45).

Seuraavien vuosikymmenten aikana jääkiekkoilijat kuitenkin pelasivat itsensä suomalaisten sydämiin. Tietokirjailija Matti Wacklinin Kirvesrinnat – Tappararin tarina Wacklinin tukeutuu Jani Mesikämmenen pro gradu -työhön eritellessään lajin suosion syntyä. On esitetty, että jääkiekko koettiin Suomessa Neuvostoliitolle hävityn sodan seurauksena tärkeäksi, koska se nähtiin pohjoisamerikkalaisten juuriensa vuoksi vapaan maailman urheilulajiksi. Koska Suomessa jääkiekkoilusta kuitenkin kirjoittivat kiivaasti sekä oikeiston että vasemmiston lehdet, on suosiolle järkevämpää etsiä muita yhteiskunnallisia syitä. Monet tutkijat ovatkin esittäneet 1950- ja 60-luvuilla kohonneen suosion juontuneen lajin kaupunkilaisuudesta. Modernissa kaupunkielämän sykkeessä yhdistyivät lisääntynyt vapaa-aika ja kohoava elintaso. Vaurastuneet ihmiset löysivät jääkiekkoilusta tarpeilleen vastauksen, jossa yhdistyivät kaupunkilaistuvaan kansaan vetoavat tekijät: se oli kehitystä symboloivaa, keinotekoista, kovaa ja nopeatempoista. Suomi onkin ainoa Euroopan maa, jossa jääkiekko on vienyt jalkapallolta suosituimman joukkuepelin aseman. (Wacklin 2005, 96-97). Näine perusteluine uskallan sanoa, että jääkiekkoilun representaatiot ovat relevantti aihe kansallisen identiteetin kehittymisen ja ylläpidon tutkimisessa.

3.5. Leijona-symboli osa identiteetin rakentamista

Osaltaan Suomen jääkiekkomaajoukkueen ja kansallisen identiteetin side rakentuu sovitun symbolin eli leijonavaakunan varaan. Suomen jääkiekkomaajoukkueen aloittaessa kansainväliset ottelunsa pelaajien valkean paidan rintaa koristi vain sininen raita tai Suomen lippu. Muutos asiaan tuli vuonna 1948, kun Suomen maajoukkue koh-tasi helmikuun 16. Päivänä tshekkoslovakialaisen seurajoukkueen Stadion Podolin Hesperian kaukalossa Helsingissä. Harva muistaa suomalaisten kukistaneen tshek-kiyhdistelmän lukemin 9–7. Sen sijaan kohtaaminen muistetaan siitä, että tuolloin suomalaispelaajat kantoivat rinnassaan ensi kertaa leijonatunnusta. (Mennander 2003, 87). Samalla lyötiin alkutahdit myöhemmälle urheilujournalistiselle jääkiekkotar-jonille, jossa Suomen jääkiekkomaajoukkueesta puhutaan ”leijonina”. Kuvaavana esimerkkinä toimii juuri viittaamani Ari ja Pasi Mennanderin toimittama Suomen Jääkiekkoliiton historia 1929 – 2004 Leijonien tarina. Lisäksi Suomen Jääkiekkoliitto jakaa tasaisin väliajoin tunnustuksia lajin parissa kunnostautuneille henkilöille aate-loimalla heidät Suomen *Jääkiekkoleijoniksi* (Lahti & Paavola 2004, 11-12).

Professori Matti Klingen mukaan kansalliset symbolit, kuten muun muassa liput, vaa-kunat ja kansallislaulut ovat yleisiä tunnuksia, jotka yhdistävät ja samalla sekä ilmen-tävät että ohjaavat kansallista samaistumista, kansallistunnetta (Klinge 1999, 288). On mielenkiintoista, että Klinge listaa mainittuihin kansallisiin symboleihin myös kansal-lispelit. Suomessahan tämä tarkoittaa pesäpalloa, jonka ongelmana kuitenkin kansain-välisesti ajateltuna on se, ettei lajia tiettävästi Suomen lisäksi pelata kuin hyvin mar-ginaalisesti Saksassa. Täten kansallistunnetta kohottavat kansainväliset tapahtumat jäävät ohueksi.

Vaikka Suomen jääkiekkoujoukkue ottikin leijonavaakunan peliasuunsa vasta vuonna 1948, 20 vuotta ensimmäisen maaottelun jälkeen, vaakuna oli tunnettu suomalaiskan-sallisena symbolina jo pitkään. Leijona-vaakunan asema Suomessa oli pitkään hyvin viitteellinen, mutta 1800-luvun kansallisromanttisessa yhteisen identiteetin rakentami-nessa, suuressa tarinassa, se nousi keskeiseksi symboliksi. Taustalla oli valtiollisen ja kansallisen itsetiedostamisen kasvu. Vaikka niin sanotut fennomaaniset (aitosuoma-laiset) piirit karsastivatkin leijonavaakunaa 1920- ja 1930-luvuilla vierasmaalaisena, leijona-symboli lujitti lopulta Suomessa jalansijansa. Ratkaisevaksi käännteeksi osoit-

tautuivat viimeistään talvi- ja jatkosodat, sekä niiden myötä tullut sodanaikainen symbolien tarve. Nykyisin leijona-vaakuna on suojeltu lailla, ja sen käyttäminen yksityisten yritysten, puolueiden, yhdistysten ja muiden symbolina on kielletty. (Klinge 1999, 240-241)

Kun Suomen leijonaa katsotaan tarkemmin, huomataan monia mielenkiintoisia yksityiskohtia. Kruunupäinen leijona on saanut poljettavakseen sapelin, joka on yksilöity venäläiseksi sapeliksi. Monista muista heraldisista leijonista poiketen Suomen leijonan oikea etujalka on haarniskoitu käsi, joka pitää voitokkaasti pystyssä suoraa länsimaista miekkaa. Huomionarvoista on, että artikkelin kuvitukseksi on valittu Elias Brennerin vuoden 1712 ”villakoiramaisen barokkileijonan”, Leijonavaakuna Suomi 19. Vuosisadalla –teoksen kansilehden, sekä nykyisin paljon käytetyn Olof Erikssonin ns. näivettyneen leijonan ohessa Suomen Jääkiekkoliiton logo, jossa niin ikään kohtelee passant gardant, kävelevä leijona. Kuvatekstissä todetaankin, että leijona merkitsee Suomea myös jääkiekkomaajoukkueen paidassa. (Matikkala 2005, 191).

Kopra kirjoittaa, että kansallinen identiteetti pohjautuu vastakkainasetteluun meidän ja muiden välillä. Se ei synny sattumalta historiallisista tapahtumista, vaan se on tulostietoisesta prosessista, jossa eritellään mikä on omaa ja mikä on vierasta. Eroja meidän ja muiden välille luodaan samaistumalla tunneperäisesti omaan ja vastaavasti torjumalla vieras. Yhtenäisellä kansalla on yhteiset viholliset. (Kopra 2004, 8). Kopran ajatusta voi jatkaa tarkastelemalla juuri leijona-käsitettä. Jääkiekon kohdalla voimme unohtaa, että uljas eläin on suosittu vaakuna-tunnus, sillä vaikka esimerkiksi Skotlanti, Bulgaria ja Luxemburg kantavat sitä vaakunoissaan, ne eivät haasta Suomea kaukaloissa. Sen sijaan muistamme, minkälaisia konnotaatioita leijonan hahmoon liittyy esimerkiksi tarinoissa, saduissa ja saagoissa. Leijona nähdään usein vartioimassa jotakin rakennusta, siltaa tai tärkeää patsasta. Populaaria kansalaistietoutta luova internet-tietosanakirja Wikipedia esimerkiksi kertoo leijonan usein kuvastavan valtaa, rohkeutta ja voimaa (Wikipedia, Leijonat kulttuurissa).

Oleellista leijona-tematiikassa on, että vaakuna on ollut hyväksytty ja tunnustettu suomalaiskansallinen symboli koko maajoukkueen vakavasti otettavan peliuran ajan. Samalla siitä on tullut osa puhekieltä ja vakiintunut synonyymi jääkiekkomaajoukkueelle. Samalla kaikki mainitut leijonan ominaisuudet voidaan liittää sellaisenaan me-

nestyvään jääkiekkjoukkueeseen. Fyysisessä lajissa kilpaileva joukkue tarvitsee paitsi taitoa, se tarvitsee ennen kaikkea voimaa ja rohkeutta puolustaakseen sekä omaa että edustamansa kansan kunniaa urheilun kilpa-areenoilla.

Klingen tavoin myös Matikkala nostaa esiin vuonna 1942 perustetun Suomen Leijonan ritarikunnan. Matikkalan mielestä kuvaava esimerkki valtiollisen symboliikan kerrostumisesta ja yhteen nivoutumisesta oli vuosi 1995. Kun Suomi oli voittanut keskellä edellistä suurta lamaa ensimmäisen, kauan kaivatun maailmanmestaruutensa jääkiekkoilussa, ”kiekkoleijonien” valmentaja Curt Lindstöm palkittiin Suomen Leijonan komentajamerkillä. (Matikkala 2005, 193). Arvokkaan kansallisen tunnustuksen myöntäminen jääkiekkomaajoukkueen valmentajalle merkinneekin sitä, että lajin merkitys kansallistunteelle on viimeistään silloin tunnustettu myös virallisissa elimissä.

3.6. Identiteetit muuttuvat, lajin kansallinen merkitys säilyy

Sekä yksilön että kansallinen identiteetti muuttuvat ajan saatossa osana historiallista prosessia, jota muokkaavat valtioiden sisäiset ja niiden väliset valtataistelut. Tällöin myöskään suomalaisuuden merkitys ei ole vakio, vaan ajassa muuttuva. (Kopra 2004, 8). Tämä on sovellettavissa myös jääkiekkoiluun. Suomalainen pelaaja vuonna 1965 oli puhdas amatööri, joka saattoi haaveilla pelaavansa korkeintaan Ruotsissa. Maajoukkueeseen pääsy oli jo jotakin, paikka MM- tai olympiakisajoukkueessa varsinainen toiveiden täyttymys. Sen sijaan vuonna 2003 ensimmäisten suomalaisten pääsystä Pohjois-Amerikan ammattiliiga NHL:ään oli jo lähes 30 vuotta. Kun 1960-luvulla kisakoneeseen suorastaan tungettiin, 2000-luvun alussa parhaiden pelaajien saaminen mukaan NHL:stä oli kiinni paitsi tämän kelpoisuudesta myös siitä, jaksoiko pelaaja pitkän kauden jälkeen lähteä kisoihin ja sallivatko esimerkiksi tulevat sopimusneuvottelut tämän.

Moderni aika merkitsi tärkeän individualismin muodon syntyä. Sen keskiössä oli käsitys yksilöllisestä subjektista ja tämän identiteetistä. Ihmiset olivat kylläkin jo aiemmin yksilöitä, mutta yksilöllisyys alettiin käsittää toisin. (Hall 1999, 30). Sari Kopran mukaan 1800-luvun olennaista modernisoitumisessa oli yhteiskunnan yksilöityminen,

jota ohjaamaan nationalismi ja kansallinen identiteetti loivat välineitä. Samalla väestöltä haluttiin vapaaehtoista sitoutumista yhteiskunnan pyörittämiseen, mitä lisättiin korostamalla kansallistunnetta. Urheilu oli yksi keino tehdä näin. (Kopra 2004, 8). Verraten nykytilannetta Kopran esittämään voidaan todeta, että kehitys on osin pyörähtänyt ympäri. Osallistuminen oman maan edustamiseen kansainvälisessä kaukalossa ei ole enää automaattista. Vaikka haastatteluissa sanotaan oman maan edustamisen olevan kunnia-asia, se on samalla myös jotakin, minkä pelaajat tekevät vain, jos se sopii kulloiseenkin uratilanteeseen. Jääkiekkoilijan identiteetti on siis muuttunut aina valmiista vapaapalokuntalaisesta tiukaksi ammattilaiseksi. Samalla perinteisestä kansallisvaltiomallista on siirrytty yhä vahvemmin kohti valtioliittoja, joiden päätöksenteossa suuria rahavirtoja liikuttelevilla monikansallisilla yrityksillä on hyvin suuri rooli. Sari Kopra toteaaakin, että jatkuvan kaupallistumisen ammattilaisuuden seurauksena urheilun ja nationalismin liitos on alkanut murentua (Kopra 2004, 5).

Urheilutapahtuman luonteen muuttuminen on havaittu myös jääkiekkoilun emämaassa Kanadassa. Jopa siinä määrin, että ylenpalttisen mainonnan nähdään uhkaavan jääkiekkoilun tunnustettua asemaa kansallisen identiteetin rakentajana. Ajatukseen liittyy pelko siitä, että mainonta ja lajin ympärillä pyörivä oheistavara varastavat huomion kaikkein pyhimmältä eli itse peliltä. On jopa sanottu, että lajin ympärille pesiytyneiden suuryritysten intressit ovat kaikkea muuta kuin urheilullisia, ja että nämä eivät yksinkertaisesti välitä kanadalaisesta identiteetistä ja sen säilyttämisestä. Tärkeintä näille on raha, ei kansallinen yhtenäisyys. (How Canadian Ice Hockey Reflects Male Canadian Identity).

Ajatus siitä, että kaupallistuminen varastaa huomion peliltä on osin totta, ja se myös kuvaa kaupallisuuden juurtumista urheilun pariin osuvasti. Tunnettu tosiasiahan on, että kaupallisuus on hiipinyt aina 1970-luvulta lähtien Pohjois-Amerikan ammattilais-sarjoista Euroopan kaukaloihin. Suomessa ensimmäisiä merkkejä ammattilaisuuden saapumisesta olivat tehdasjoukkueiden lahtelaisen Upon Pallon ja porilaisen Rosenlewin Urheilijat 38:n ilmestyminen kaukaloihin sekä Jokerien mesenaatti Aimo Mäkinen epäviralliset palkat ruskeissa kirjekuorissa (Lahti & Paavola 2004, 338-339). Perässä seurasi Tappara, jonka ”omistaja” Mikko Westerberg pestasi pelaajat mailatehdas Montrealin ”tuote-esittelijöiksi”. 1970-luvun alussa kansainvälinen jääkiekkoilu eli edelleen puhtaan amatööriurheilun kuplassa, mutta samaan aikaan seurat keksivät

keinoja kiertää amatöörisäännöksiä (Wacklin 2005, 89-102). Pelaajien ammattimaisuus aloitti liikkeen, joka jatkuu edelleen. Samalla myös lajin ympärillä esiintyvien, faneille suunnattujen oheistuotteiden määrä sekä televisiointi- ja sponsorointisopimuksista maksetut summat ovat kasvaneet kiihtyvällä tahdilla.

Vaikka kanadalainen artikkeli käsitteleeekin kanadalaista kiekkoilua, kaupallistuminen näkyy myös kansainvälisissä arvokisoissa. Ei tarvitse kuin katsoa vuosien 1965 ja 2003 kisojen fanikuvia: kannattajien rekvisiitta on muuttunut huomattavan räikeäksi, missä fanitavaroiden myynnillä on ollut osansa. Samalla voi myös kyseenalaistaa kaupallisuuden itsestään selvän heikentävän vaikutuksen kansallisen identiteetin vahvistumiselle. Asian voi nähdä myös päin vastoin: mitä reippaammin ja intensiivisemmin Suomen värit ja leijonatunnukset näkyvät, sitä tutummaksi laji ja joukkue tulevat. Toisaalta voi myös kysyä, miten monenkirjawa karnevaalihenki palvelee jääkiekosta puhtaasti sen urheilullisen luonteen vuoksi pitävien intressejä.

Myös tutkija Jouko Kokkonen on päätenyt edellistä ajatuskulkuaani vastaaviin päätelmiin, Kokkonen mukaan esimerkiksi ulkomaisista kisoista palaavien urheilujoukkueiden vastaanottotilaisuudet ovat 2000-luvulla aiempia vuosikymmeniä karnevalistisempia, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita niiden nationalistisen merkityksen vähenemistä. Urheilutapahtumat kykenevätkin Kokkonen mukaan edelleen kokoamaan hyvin suuren osan suomalaisista kuvitteluksi yhteisöksi (Kokkonen 2003, 320).

3.7. Fantasia rakentaa identiteettiä

Identiteetistä puhuttaessa on tärkeä huomata, että identiteetti rakentuu monesti, tai pitäisikö jopa sanoa suurelta osin, mielikuvien varaan. Kuten aiemmin jo sivusimme leijonan metaforaa, kyse on tapahtumasta joka rakentuu yhteisesti sovittujen arvojen, käsitysten ja mielikuvien varaan. Koska kyse ei ole mistään kiveen hakatusta, tulee mieleen kysyä mistä sitten.

Janne Seppäsen mukaan tärkeä identiteetin rakentaja ovat ihmisen (yksilölliset tai jaetut) fantasiat, eli kuvittelukyky. Fantasiat ovat mielen toiminnan havaintoikkunoita, koska ne muodostavat siltoja tietoisien ja tiedostamattoman välille. Oleellista on, että ihminen voi fantasioida tietoisesti tai tiedostamattomasti esimerkiksi pääsystä korke-

ampaan asemaan ja rakentaa jopa yksityiskohtaisen suunnitelman tavoitteen toteutumisesta. Seppänen sanookin fantasian kiinnostaneen paljon elokuvatiiteilijöitä, sillä fantasia muistuttaa psyykkisenä toimintona elokuvaa, jota katsoessaan ihminen voi samaistua roolihahmoihin ja jotka sitten kannattelevat hänen fantasiaansa. (Seppänen 2005, 60 – 61) Ajatusta voidaan jatkaa jääkiekko-ottelun seuraamiseen. Hieman kuin elokuvateatterissakin, katsoja voi kokea kiekko-ottelussa paon arkipäivästä. Samalla urheilusankarit ovat useimmiten ihailtuja, ja heihin liitetään erityisesti miehekkyyteen liitetyjä tunnusmerkkejä: voimakkuutta, sisukkuutta ja nykypäivän ammattuurheilussa myös taloudellista vaurautta.

Seppänen korostaa elokuvan olevan kaikkea muuta kuin todellista, jääkiekko-ottelu taas on todellinen tapahtuma. Fantasian kohdalla oleellista ei kuitenkaan ole se, mikä on totta ja mikä ei. Fantasian teho identiteetin rakentajana perustuukin juuri siihen, mikä voisi olla totta myös omassa elämässä. Seppänen sanookin osuvasti, että vaikka lähes jokainen James Bond -elokuvaa katsova mies voisi fantasioida itselleen joitakin lipeväliikkeisen agentin ominaisuuksista, jotakin olisi pahasti vialla, jos mies todella uskoisi olevansa James Bond (emt. 62). Aivan samoin voidaan ajatella jääkiekkoa seuraavaa penkkiurheilijaa. Hän tuskin kuvittelee olevansa Teemu Selänne, ja luultavasti tietää ettei omaa vuoroa rahakaukaloissa koskaan tullut, eikä tulekaan. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö hän voisi *fantasioida itselleen tietäen tai tietämättään* omaa siivua Selänteen nauttimasta kansansuosioista, komeasta ulkonäöstä ja ammattiekkoilijan varakkaasta unelma-elämästä.

Fantasian merkitystä vähätellään usein sanomalla, että ”sehän on vain fantasia”. Seppäsen mukaan juuri fantasia on kuitenkin keskeinen psyykkinen toiminto silloin, kun vallitsevat arvot ja asenteet juurtuvat ihmisten mieliin. Ne siivittävät ihmisiä eteenpäin tavoittelemaan sen hetkisen yhteiskunnan arvokkaina pitämiä asioita, kuten rahaa, arvostusta ja ammatillista asemaa. Fantasian tehoa ei suinkaan vähennä se, että ne ovat usein kulttuurisesti jaettuina ja historiallisesti muuttuvia. Kääntöpuolena fantasian avulla ihminen voi kuitenkin myös kyseenalaistaa mainittuja vallitsevia normeja. (emt. 62). Pyrin myöhemmin tarkastelemaan aineistoani myös sen valossa, millä tavoin fantasia rakentaa jääkiekkokuvissa kansallista identiteettiä. Kysehän ei ole siitä, mitä kuvat näyttävät, vaan siitä että *ne voisivat kertoa* myös katsojan omasta elämästä ja toiveista.

3.8. Yhteenveto identiteetistä ja jääkiekkoilun merkityksestä

Tässä luvussa olemme todenneet sen, että yksilön identiteetti ei ole mikään sielun sisään rakennettu stabiili koneisto. Se on jotakin, joka syntyy, säilyy ja muuttuu yksilön ja häntä ympäröivän maailman vuorovaikutuksessa. Samalla vanhat rakenteet ovat myllerryksen kourissa, kun pirstaloituva postmoderni maailma synnyttää ihmiselle alati useampia ”ala-identiteettejä”. Ajatus nationalismista ihmisiä yhdistävänä tekijänä ei voi kovin hyvin.

Onneksi kuin pässi narussa pyörivällä nykyihmiselläkin on edelleen urheilu. Suomalaisen median tapoihin on kuulunut luoda urheilijoistaan sankarikuvia. Vaikka suurten suomalaisten juoksijoiden Paavo Nurmen ja Hannes Kolehmaisen tarinat jo ovat alkaneet unohtua, heidän saagansa ovat luoneet pohjan sille kansalliselle urheilujargonille, millä menestyvistä jääkiekkoilijoista nykyisin puhutaan. Perinteiset suomalaislajit hiihto ja kestävyysjuoksu ovat edelleen tärkeitä, mutta samalla joukkuelajit, etenkin harvinaisesta kansansuosioista nauttiva jääkiekkoilu, ovat ottaneet niiden paikan kansallisen identiteetin työssijana.

Seuraavaksi käytän tekemiäni havaintoja tutkimusaineistoni tarkastelussa ja tutkimuskysymyksiin vastaamisessa. Jääkiekkoilun merkitys suomalaiskansallisena pelinä on muuttunut vuosien varrella. Onko kuva-aineistosta vedettävissä johtopäätöksiä, jotka tukevat oletusta siitä, että ”kaukalon leijonalauma” edustaa suomalaisia? Voidaanko aineistosta lukea, että kaukalon leijonan representaatio muuttuu sen mukaan, kuinka paljon joukkueelta on lupa kisoissa odottaa? Maailman, urheilun ja kansallisen identiteetin muuttuessa myös yksittäisen urheilijan identiteetti on muuttunut osana taloudellista kehitystä. Osin nationalistisen, yhteen hiileen puhaltamisen tilalle on noussut yksilö yhä vahvemmin. Koetan tulkita kuva-aineistoa erityisesti myös tätä tutkimuskysymystä vasten. Onko nähtävissä, että joukkuepeli antaa tilaa yhä tärkeämmille yksilöille?

4. Urheilu mediassa

4.1. Urheilujournalismin luonne

Kun puhun urheilujournalismista, käsitän sen tarkoittamaan kaikkea journalistista sisältöä, jota sanomalehden urheilusivulla näkyy. Syyt tähän löytyvät tekstin ja kuvan vuorovaikutuksesta. Suuri osa Suomessa tehdyistä tutkimuksista käsittelee urheilujournalismia nimenomaan kirjoitettujen juttujen näkökulmasta. Tämän voi katsoa kuvastavan sitä, että valokuvaa ja visuaalista journalismia pidetään – sen nauttiman kasvavan arvostuksen kasvusta huolimatta – edelleen tekstin kuvittajana. Käytän siis sanallisesta urheilujournalismista kirjoitettuja havaintoja apunani käsitellessäni sen visuaalista puolta.

Samalla on muistettava se, mitä juuri kritisoin. Sen sijaan että todellisuudessa urheilujournalismi muodostuisi erillisistä jutuista ja kuvista, se rakentuu kokonaisuuksista, jotka muodostuvat näistä molemmista. Lähestulkoon kaikissa muissakin journalistisissa genreissä hokema kuuluu, että teksti ja kuvat ovat enemmän kuin van osiensa summa. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että juttujen ja kuvien ollessa vuorovaikutuksessa keskenään, verbaalista journalismia ruotivat esitykset ovat relevantteja apuvälineitä myös kuvatutkimuksen saralla. Huusipa puritanistisin valokuvaeksentrikko tuskaansa kuinka kovaa tahansa, teksti selittää journalistista kuvaa aina ja iankaikkisesti. Se ohjaa lukijaa tulkitsemaan kuvan vierasta kieltä.

Tässä luvussa käsittelen kieltä sekä tapaa, jolla urheilujournalistit luovat representatioita lukijoilleen ja katsojilleen. Tämän lisäksi pureudun päivittäisen käytännön journalistisen työn takana piileviin taloudellisiin mekanismeihin. Sen sijaan että pyrkisin hakkaamaan kummastakaan totuutta kiveen, pyrin luomaan niistä yleiskäsityksen, jota voidaan myöhemmin käyttää apuna varsinaisen tutkimusaineiston tarkastelussa. Suurellisesti ajatuksen voi sanoa ääneen niin, että kaikki vaikuttaa kaikkeen ja on vain havainnointipaikasta kiinni, missä kaiken käynnistävän primus motorin haluaa nähdä sijaitsevan median, talouden ja yhteiskunnan kiertokulussa. Lopulta pyrin osoittamaan, että kulloinenkin journalistinen lopputulos on oman yhteiskunnallishistoriallisen vaiheensa tulos.

4.2. Televisio nostaa jääkiekkoilun esiin

Journalismi on joukkoviestintää eli suurille joukoille suunnattua viestintää. Se eriytyy hieman paitsi välineen mukaan, myös genren mukaan. Yksi näkyvistä genreistä on urheilujournalismi. (Virtapohja 1998, 63). Urheilujournalismin näkyvyys on sekä välitöntä että välillistä. Se saapuu katsojien nenän eteen postiluukusta, mutta tuskin minkään muun journalistisen genren televisiolähetyksissä näkyy niin paljon median edustajia kuin urheilukentän laidalla. Mitä modernimmat ovat kisat, sitä laajamittaisempi on esimerkiksi valokuvaajien armada ja sitä tehokkaammat heidän linssinsä.

Douglas Kellnerin mukaan mediakulttuuri tarkoittaa teollista kulttuuria, joka koostuu auditiivisista ja visuaalisista kuvista, joiden avulla vedotaan suuren yleisön tunteisiin ja ajatuksiin. Media-käsite voikin siis viitata moneen asiaan, kuten tiedon tallentamiseen ja lähettämiseen, ja sen viestejä voivat olla vaikkapa maitopurkin kyljessä tai TV-ruudussa olevat mainokset (Kellner 1998, 9). Määritelmä on todenmukainen mutta tutkimustyökaluksi turhan laaja, sillä sen mukaan urheilumediaksi, omassa tutkimuksessa jääkiekkomediaksi, pitäisi laskea kaikki näkyvät visuaaliset merkit ja siihen liittyvä mainonta. Keskitynkkin tarkastelemaan yhtä median osa-aluetta eli journalismissa, tarkemmin ottaen vieläpä visuaalista journalismissa. Sijoitan tämän Johan Galtungilta saamieni kolmikantaisten oppien mukaisesti yhteiskunnan peruspilarien eli valtiovallan, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan välimaastoon. Tiivistäen siis käsitelen journalistista tuotetta eli sanomalehteä kansalaisyhteiskunnan itsenäisenä toimijana, joka tarjoaa kosketuspinnan sen eri osille.

Erityisesti tutkijat Kalle Virtapohja, Seppo Pänkäläinen ja Hannu Itkonen kumpaneineen ovat eritelleet suomalaisen urheilujournalismin suhdetta yhteiskuntaan monipuolisesti, huolellisesti ja läpikotaisesti. On varmasti totta, että esimerkiksi yleisö seuraa tapahtumia eri tavalla riippuen siitä, mikä media (lue väline) on kullakin hetkellä vahvoilla. Edelleen pitänee paikkansa, että toiset lajit soveltuvat toisiin medioihin paremmin kuin toiset, mikä selittää lajien suosiota meidän sohvaperunain parissa. Samalla mainittuja tukijoitani voi kuitenkin kritisoida sanomalehden ja etenkin uutiskuvan lähes kokonaisvaltaisesta unohtamisesta. Vaikka esimerkiksi sähköisellä puolella on siirrytty radiosta televisioon ja viime vuosina yhä voimallisemmin internetiin, paperinen sanomalehti kolahtaa luukusta joka aamu. Se on muuttanut muotoaan ja sen

kuolemasta huhutaan vuodesta toiseen, mutta vielä syttyy sitkeästi saunanpesä edellisen viikon pääkirjoituksilla. Mutta vaikka ajat, tavat ja ulkoasut muuttuvat, esimerkiksi valokuvat urheilutapahtumista toimivat aivan samalla tavalla tänään kuin yli 40 vuotta sitten. Ne pysäyttävät edelleen ensin hetken ja myöhemmin katsojan.

Urheilusankaruutta tutkinut Kalle Virtapohja toteaa, että haluamme aktiivisesti nähdä suomalaisuuden liitettäväksi menestyvien suomalaisien urheilijoiden perusominaisuudeksi. Tällöin rakennamme yhteenkuuluvuutta, näkymätöntä sidettä tai eräänlaista sukulaisuuden tunnetta itsemme ja näiden sankarien välille. Tämä yhteenkuuluvuuden tunne on edellytys sille, että voimme samaistua näihin median dramatisoimiin sankareihin, jännittää heidän kanssaan ja iloita heidän menestyksestään tai vastaavasti maentua heidän tappiostaan. (Virtapohja 1998, 19). Itse lähdin siitä ajatuksesta, että joukkueella tai urheilijalla on oltava sen verran realistiset menestymismahdollisuudet, että yleisö voi ottaa sen omakseen. Vain sellainen, jolta voidaan odottaa menestystä, voi lopulta aiheuttaa pettymyksen tai lunastaa odotukset. Sekä odotukset että lopulliset tulokset syntyvät ja välittyvät paljolti median kautta.

Virtapohjan mukaan yksi syy jääkiekkoilun tämän päivän suosiolle johtuu mediavirran siirtymisestä radiosta televisioon (ks. seuraava alaluku). ”Näköradiot” ilmestyivät 1960-luvulla lähes jokaiseen suomalaiskotiin, mikä aiheutti radioselostusten tehossa inflaation. 1980-luvulle tultaessa esimerkiksi yleisurheilun Suomi-Ruotsi-otteluiden tv-suosio alkoi hiipua, kun sekä yleisö että ohjelmien tekijät vaativat lajeja, joissa oli koko ajan katseltavana aktiivista tapahtumaa. Tämä tarkoitti joukkuelajeja, kuten jääkiekkoa ja jalkapalloa. Kun kiekkoileijat vuoden 1988 olympiakisoissa Calgaryssa pääsivät hopeallaan kiinni mitalikantaan, asema median ykköslajina oli taattu, sillä jalkapalloilijat eivät vielä menestysodotuksia lunastaneet (Virtapohja 1998, 223-224). Virtapohjan linjaus sivuaa näkemystä siitä, että urheilija tai joukkue ansaitsee median ja yleisön suosion menestymällä. Myöhemmin tutkin omaa aineistoani myös kullakin tarkasteluvuonna vallinneiden menestysodotusten valossa. Muuttuuko suomalaisuuden representaatio sen mukaan, mitä kulloiseltakin joukkueelta on ollut lupa odottaa maailmanmestaruuskisoissa?

Kuten myöhemmin huomaamme, urheilu rakentaa ja ylläpitää kansallista identiteettiä – siitä huolimatta, että nationalismin ympärille luotujen yhteisten tarinoiden ja homo-

geenisen yhteiskuntakuvan on todettu pirstaloituneen. Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista huomata, miten myös media on muuttunut. Media on kulttuurisidonnaista, ja esimerkiksi Johanna Jääsaaren mukaan viime vuosikymmeninä suomalaisen ja länsimaisen viestintäpolitiikan päämääränä on ollut korostuneesti vapaan kilpailun ja taloudellisen kasvun edistäminen. Samalla kansallisvaltion yhteiskuntapoliittisten ja kulttuuristen ominaisuuksien toteuttaminen julkisena palveluna on jäänyt taka-alalle (Jääsaari 2004, 123).

Douglas Kellner puolestaan toteaa, että kaupallinen ja teollinen mediakulttuuri noudattelee vakituiseksi muodostuneita kaavoja ja koodeja, jotka mahdollistavat mediatalojen taloudellisen voitontavoittelun (Kellner 1998, 9). Tämän kanssa käsi kädessä kulkee näkemys siitä, että kansallisvaltiollisen julkisuuden lähtökohtana on uskomus siitä, että valtion sisäiset intressit ja edut ovat melko yhteneviä ja yleisö suhteellisen homogeeninen. Vaikka ajateltaisiin, että tahdonmuodostuksessa ja päätöksenteossa kansalaisyhteisön yksilöiden kiinnostukset tulevat huomioiduksi, käytännön julkisuudesta tuleekin tärkeimpien eturyhmien, kuten talouden ja virkamiesten hallitsemaa. (Nieminen 2001, 75-81; Itkonen et. al 2008, 17). Oma tutkimusaineistoni silmällä pitäen luen tämän vilpittömästi niin, että jääkiekkoilun MM-kisoista uutisoidaan näyttävästi siksi, että kisat kiinnostavat ”kollektiivista suomalaiskansallista intressiryhmää” eli yleisöä, mutta ennen kaikkea siksi, että mainitun ryhmän huomion saaminen takaa näkyvyyttä tärkeille eturyhmille. Näitä ovat esimerkiksi urheilubisnes ja sen taustalla vaikuttavat sponsorit.

4.3. Talouden ohjaama media

Urheilu on yksi maapallon merkittävimmistä maailmiöistä. Kansainvälisiä urheilukilpailuja seuraava yleisö lasketaan sadoissa miljoonissa, sillä huippu-urheilu kiinnostaa kaikilla mantereilla. Samalla kun huippu-urheilusta on tullut tehokkaasti markkinoitu mediatuote, myös urheilun taloudelliset panostukset ovat kasvaneet suunnattomiin rahasummiin. (Itkonen et. al 2008, 5)

Lienee selvää, että, kaupallisuus on mediassa läsnä – terveissä rajoissa se on suotavaa, sillä se on poliittisesti riippumattoman journalismin elinehto. Urheilujournalismin voimakas kaupallisuus on vaikuttanut kahdella tavalla: taloudellisesti ja sisällöllisesti.

Ensinnäkin urheilun toimiala on sidoksissa merkittävimpiin media- ja rahoitustahoihin, mikä on hämärtänyt urheilujournalismin käsitettä. Urheilusivuja käytetään esimerkiksi sanomalehdessä uusien lukijoiden tavoittamiseen. (Boyle 2006, 5-6 & Itkonen et. al 2008, 26).

Toiseksi samalla kaupallistuminen on synnyttänyt perinteiseksi koetun urheilujournalismin ympärille uudenlaista laaja-alaista urheilujournalismia. Tällaiseksi voidaan lukea populäärikulttuurin keinoin tapahtuva urheilijoiden kuvaaminen julkisuuden henkilöinä, mikä puolestaan on osa lehdistön tabloidisaatio-ilmiotä (lue viihteellistymistä). Kun puhutaan urheilijoista julkkiksina, ollaan kiinnostuneista myös siitä, mitä tapahtuu urheilu-uran ulkopuolella. Urheilu-uutisoinnin määrän kasvu, mieltymys urheilun sankareihin ja valtavirran kosiskelu ovat kaupallisuutta seuranneita asioita, jotka ovat synnyttäneet keskustelua, onko urheilu-uutisoinnin laatu kärsinyt. (Boyle 2006, 5-6 & Itkonen et. al 2008, 26)

Huippu-urheilusta on tullut suuren luokan viihdebisnestä, jossa urheilutuote yhdessä median ja markkinoiden kanssa muodostaa tiiviin kolmiyhteyden (Itkonen et. al 2008, 9). Median roolin tässä kiertokulussa voi tiivistää niin, että se saa urheilulta tapahtumat (sisällön) ja tarjoaa vastineeksi sille välityskanavan. Vastaavasti suhteessa sponsorointiin tiedotusväline saa mainostajalta resursoitua tuotteet (rahaa) ja luovuttaa vastineeksi mainostilaa. Myös urheilun ja sponsorin suhde on vastaava, sillä vastineeksi resursseista mainostajalle annetaan näkyvyyttä. (emt., 10).

Itkonen ja kumppanit huomauttavat, että lopulta juuri media tekee urheilusta tuotteen, jonka mahdollistamaa näkyvyyttä tavoittelevat myös sponsorit (Itkonen et. al 2008, 10). Tämä pätee siksi, että median ja sponsorien suhde on välillinen: jos joukkue tai urheilija pärjää, yrityksen maksama mainos näkyy todennäköisesti myös urheilutapahtuman kuvituksessa. Vastaavasti tiedotusvälineelle saattaa olla edullistakin menetellä näin, sillä ”kiitokseksi ilmaisesta näkyvyydestä urheilijan avulla” yritys saattaa ostaa maksettua mainostilaa myös tiedotusvälineestä itsestään. (emt, 11). Näin kolme avaintekijää siis nivoutuvat journalistis-strategisessa julkisuusprosessissa toisiinsa. Saattaa kuitenkin olla yliampuvaa korostaa kirjoittajien tavoin median roolia lopullisena ratkaisijana. Vaikka media lopulta päättääkin, kuka näkyy ja miten, kohteen on oltava myös riittävän mielenkiintoinen vetääkseen lukijoita tai katselijoita. Tämä puolestaan

lisää edellä mainitun mukaisesti tiedotusvälineen houkuttavuutta ilmoituskanavana. Yhtä lailla voitaneen sanoa, että kolmiyhteys ei jalostusvaiheessa toimi, jos alkutuotannossa on vikaa. Urheilijat saavat kolmiyhteyden mainoskierrosta omansa, mutta jos heidän selkänahkaansa vain voideltaisiin helläkätisesti aloe veralla, eikä siitä päättäväisesti vuoltaisi siivuja, tuote kuihtuisi hyvin äkkiä kasaan. Mainosta kantavan kohteen on siis menestyttävä. Itkonen ja kumppanit toteavatkin, että mitä paremmin yksittäinen urheilija tai joukkue menestyy kansainvälisellä tasolla, sitä alemmaksi laskeutuu saavutuksista ja tuloksista viestimisen kynnyks (Itkonen et. al 2008, 11).

Juuri tuloksista kertomisen tapa on eräs tekijä, joka heijastaa urheilujournalismin muutosta tutkimusajanjakson aikana. Vielä 1960-luvulla sanomalehdissä kerrottiin otteluiden kehityksestä minuuttiaikataululla ”pöytäkirjan mukaan”. Nykypäivänä tuloksien varpaille ovat astuneet erilaiset ennakoinnit, taustoitettut teemoittelut ja pohdinnat urheilutapahtumasta. Toisaalta tutkivan journalistisen otteen ansiosta esille on nostettu myös urheilun sidettä hallintokäytäntöihin, talouteen ja esimerkiksi dopingiin (Itkonen et. al 2008, 10). Viihteellistyminen ja ammattimaistuminen ovat kasvattaneet urheilujulkisuuden merkitystä entisestään. Samalla kun huippu-urheilusta on rakennettu yleisöä houkuttelevaa tuotetta, myös urheilumedian koneistot synnyttävät omia viihdepakettejaan. (emt, 10)

Kriittisen diskurssianalyysin vahvan kannattajan Norman Faircloughin mukaan talouden muutokset ovat synnyttäneet kulutuskulttuureita, jollaisiksi myös joukkoviestimet voidaan laskea. Hänen mukaansa mediassa on käynnissä sisäisen rakenteen muutos. Se näkyy asiaohjelmien ja viihteen rajan höltymisenä, sillä media toimii yhä selkeämmin markkinavoimien lakien mukaisesti vapaa-aikateollisuuden osana (Fairclough 1997, 21). Vaikka tätä kirjoittaessa Faircloughin näkemys on kirjoitettu 12 vuotta sitten (mikä kvartaalitalouden hullunmyllyssä on käsittämättömän pitkä aika) se käy arkipäivän elämässä toteen sitä voimakkaammin, mitä lähemmäksi nykyhetkeä on tultu. Fairclough nimittäin toteaa, että median kaupallistumiseen liittyy tuottajiin (toimittajat, valokuvaajat jne.) kohdistuva viihdyttämisen paine. Mediaa kuluttavaa yleisöä suositaan, kuten aiemmin suosittiin tuottajia. Tämä näkyy ensinnäkin alan ammatillisessa aikalaiskeskustelussa, missä puheenaiheita ovat mediatalojen alituinen väen vähentäminen sekä tehokkuuden maksimointi luomalla mediakonsernien välisiä sisältöjä yhä tehokkaammin. Samalla työn tekijöiden mieliä kaivaa mediakonsernien pyrkimys

siihen, että niin vakituisen väen kuin freelance-työvoimankin tuotantopanos voidaan myydä eteenpäin ilman, että tekijät saavat siitä minkäänlaista lisäkorvausta (ks. esim. Journalisti-lehden vuosikerrat 2008, 2009 ja 2010).

Faircloughinkin tapauksessa huomataan, ettei minkään ennustaminen ole niin vaikeaa kuin tulevaisuuden. Hän nimittäin kirjoittaa, että kaupallistuminen vähentää tiedotusvälineiden julkisuutta ja siirtää huomiota pois yhteiskunnallisista kysymyksistä. Yleisöt konstruoidaan katsojiksi sen sijaan, että he olisivat osallistuvia kansalaisia (Fairclough 1997, 23). Nykyisin median muutosta kuvaa se, että Fairclough osui passiivointi-skenaariossaan toteen, vaikkei luultavasti tuhlannut ajatustakaan sille, mitä reilut kymmenen vuotta myöhemmin tapahtuu Suomessa. Sanomalehdet täyttävät sivujaan sillä, mitä on tapahtunut eilisiltana televisiossa näytettävässä reality-sarja Big Brotherissa tai Idols-kilpailussa. Jos kerran voidaan näyttää joku heiluttamassa sukukalleuttaan vapaaehtoisesti valvontakameran edessä, tuskin ketään kiinnostaa nähdä jotakuta toista tekemässä samaa maapallon toisella puolella vain siksi, että hänellä ei yksinkertaisesti ole varaa housuihin... Halvalla päästään, eikä lukija menetä yöuniaa. Viihde on usein asia numero yksi.

Väärään Fairclough sen sijaan sattui siinä, että yleisöt olisi konstruoitu vain katsojiksi. Nykypäivän internet-tiedonvälityksen aikana sanomalehtien verkkosivut pullistelevat lukijoiden vinkkejä, kuvia, kertomuksia, videonpätkiä ja verkkokeskusteluja. Myöhemmin niitä jopa siteerataan lehden omissa jutuissa. Julkisen totuuden mukaan lukijat otetaan lehdentekoon mukaan siksi, että he tuntisivat olonsa tärkeäksi ja pääsevänsä osaksi interaktiiviseen toimitustapahtumaan. Joku näin varmasti tekeekin. Joku toinen sen sijaan kenties kysyy, miksi hän haluaisi itse tehdä tuotteen, jonka hän itse myös ostaa. Äkäisesti tulevat totuutena mieleen edellä luetut ajatukset taloudellisen ajattelun ylivallasta sisällöllisen kehityksen ohjaajina.

Norman Fairclough sanoo, että ihmisten uudenlaiset roolit esimerkiksi saippuaoppe-roissa ja urheilussa ovat seurausta kaupallistumisesta ja uudenlaisesta kulutuskulttuurista. Myöhemmin koetankin pitää tämän väitteen takataskussani tarkastellessani aineistoni MM-kisakuvia. Onko Faircloughin väite automaattisesti läsnä uusina suomalaisuuden tai urheilijan representaatioina MM-kuvastossa, vai onko sen soveltaminen jääkiekkokuvaan täysin kaukaa haettua?

Kuitenkin esimerkiksi Hannu Nieminen ja Mervi Pantti määrittelevät yhdeksi journalismin viidestä tehtävästä sen, että journalismi voi tuottaa yhteisistä kokemuksista mennekeä ja toiseksi sen, että journalismi uusintaa vallitsevia arvoja (Nieminen & Pantti 2004). Viimeksi mainittu idealistinen näkemys on jokseenkin ristiriidassa esitettyjen pessimististen näkökantojen kanssa. Näenkin, että lopullinen näkemys on kiinni tulkitsejasta: riippuu oman pessimismin asteesta, tulkitseeko näkemuserot toisiaan täydentäviksi vai toisensa automaattisesti poissulkeviksi kehityksiksi.

Omassa tutkimuksessani katson, että taloudellisella yrityspuolella sanomalehti toimii voittoa tavoittelevan yrityksen tavoin. Tämä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että lukija lukee lehteä, imee sitä itseensä ja katsoo maailmaa tämän paperisen ikkunansa läpi. Ei tarvitse kuin katsoa peiliin ja miettiä, miten oma maailmankuva rakentuu, kun ei joka paikkaan millään ennätä itse. Lähdän siitä, että yhteisiä kokemuksia voi syntyä edelleen, mutta taustalla monimutkaisesti kiehuva taloudellis-journalistinen julkisuusprosessi kenties sanelee yhä vankemmin, minkälaisiksi nuo kokemukset muotoutuvat.

4.4. Vasemmistolainen urheilijakuva tekee tilaa porvarilliselle lehdistölle

Suomalainen urheilujournalismi juontaa juurensa urheilulehdistön piiristä, jolla oli myös vahva asema urheiluliikkeen kehittämässä. Ensimmäiset urheilun erikoislehdet perustettiin jo 1800-luvun loppupuolella, kun urheiluaktiivit halusivat kehittää harrastamiaan lajeja. On sanottu, että urheilujournalismi alkoi kehittyä etenkin Suomen Urheilulehdestä, mistä se vaiheittain sai jalansijaa päivälehdistössä, jonka suhtautuminen urheilua kohtaan on Suomessa ollut perinteisesti hyvin suopeaa. Huomionarvoista on, että suomalainen urheilukenttä oli pitkään jakautunut Suomen Urheilulehden edustaman porvarillisen SVUL:n ja Työväen Urheiluliitto TUL:n sekä sen lehden edustaman vasemmistolaisen leirin välille. Seppo Pänkäläinen luonnehtii kahden eri leirin tapaa nähdä urheilu siten, että vasemmiston piirissä nostettiin esille urheilun yhteisöllistä puolta, kun taas oikeistolaisessa Urheilulehdessä raivattiin tilaa yksilölle, menestymiselle ja näiden myötä sankarikultille. (Pänkäläinen 1998, 13)

Ajatus suomalaisuudesta eli ”meistä” on hyvä ottaa luupin alle. Kun kansallistunne oli herännyt (tai herätetty, kirj. huom.), sen ylläpito oli sidoksissa kirkkoon. 1900-luvun alkupuolella kirkon vaikutus suomalaiseen identiteettiin alkoi heiketä, jolloin identiteettiä ylläpitämään nousivat koulutus ja joukkoviestintä. Näiden tehtäväksi tuli suomalaisuuden ihannoiti ja säilyttäminen. Myös urheilu alkoi palvella kansallisen identiteetin vahvistamista. (Nieminen 2001, 71 & Itkonen et. al 2008, 20). Voitaneenkin todeta, että urheilulehdistön ja sitä kautta urheilulehdistön synty ja sen aseman vahvistuminen alkoivat palvella urheilua ja sitä kautta kansallisen identiteetin muotoutumista ja ylläpitoa.

Tutkimusaineistoni myöhemmän tarkastelun kannalta on olennaista käydä tiivistetysti läpi, mitä suomalaisessa lehtikentässä tapahtui tarkastelujakson aikana. Suhteuttaen lehtibisneksen kehityksen Pänkäläisen havaintoon vasemmiston ja oikeiston lehtien erilaisesta tavasta käsitellä urheilua, huomio kiinnittyy siihen, että poliittisten lehtien väistyttyä nykypäivään tullessa, etenkin vasemmistolaiset lehdet ovat hävinneet kartalta lähes kokonaan. Suomalaisen lehdistön historiaa tutkineet Päiviö Tommila ja Raimo Salokangas toteavat, että vuosina 1945 – 1968 Euroopassa elettiin niin sanottujen lehtikuolemien aikaa. Tämä tarkoitti sitä, että monet alueen kakkoslehdet putoivat pelistä pois. Suomessa lehtikuolemat koskivat suurelta osin vain suuria lehtiä, sillä paikallislehdistö kasvoi sotien jälkeen pitkään. Tommila ja Salokangas lukevat yhdeksi tärkeäksi lehtikuolemien syyksi puoluelehdistön rapautumisen. Tämä aiheutti huolta puolueissa siinä määrin, että lopulta vuonna 1974 säädettiin parlamentaaristen voimasuhteiden mukaan jaettu lehdistötuki, jonka puolueet saivat käyttää miten halusivat. Sen tarkoitus oli varmistaa erilaisten näkemysten tasavertainen esiin pääsy lehdistössä. (Tommila & Salokangas 1998, 244-248)

Tommila ja Salokangas kiteyttävät asian niin, että 1950- ja 60-luvuilla kuoli runsaasti puoluelehtiä, sitten puoluetuki ja lehdistötuki jäädyttivät tilanteen, kunnes 1980-luvun alussa tapahtui uusi suuri muutos. Vasemmistolehdistön tila heikkeni, mutta myös esimerkiksi oikeistopuolue Kokoomuksella oli vuonna 1950 peräti 20 äänenkannattajaa, mutta 1980-luvulla enää 4 tai 5. (Tommila & Salokangas, 1998, 252) Voittajina selvisivät omien alueidensa porvarilliset ykköslehdet, porvarillisten puolueiden äänenkannattajat, joista suuri osa oli alueellisia ykköslehtiä. Ne olivat alunperin suurilevikkisempiä kuin vasemmistolehdet, jotka olivat alueellisia kakkoslehtiä, ja koko ajan

suuret lehdet lisäsivät levikkiään nopeammin kuin pienet. (Tommila & Salokangas, 1998, 253)

Yksi lehtikamppailun voittajista oli omaa tutkimusaineistoani majoittava Aamulehti, joka tunnettiin porvarillisena lehtenä ja Kokoomuksen äänenkannattajana. Aamulehti luopui siteestään kokoomukseen vuonna 1992. Hankkeen pääedistäjänä olivat uusi toimitusjohtaja Pekka Junnila ja päätoimittaja Raimo Seppälä. Koska aloite tuli suhteellisen myöhään – Satakunnan Kansa ja omaan konserniin kuulunut Pohjalainen olivat tämän askeleen jo ottaneet – hanke ei kohdannut hallintoelimissäkään vastustusta, vaikka miettimisaikaa käytettiin useita kuukausia. Lehden kirjoituksissa korostettiin koko suomalaisen lehtikentän liikettä kohti sitoutumattomuutta. (Tommila & Salokangas, 1998, 306) Samoihin aikoihin Aamulehden paikallinen kilpailija Kansan Lehti kuoli pois vuonna 1991 vähentäen ensin viikoittaiset ilmestymiskertansa kahteen ja jatkaen myöhemmin vain verkossa.

Oman tutkimukseni aikajanalla suomalaisessa lehdistössä on siirrytty aatteellisesta puoluelehdistöstä suurten mediakonsernien aikaan, joka voidaan nähdä myös melko porvarillisena instituutioiden aikana. Yhä useammin lehtitalon tai -konsernin omistavat kasvottomat osakkeenomistajat, jotka haluavat sijoituksilleen voittoa – olipa kyseessä sitten suursijoittaja tai eläkepottiinsa vähän hyvää haluava keskiluokkainen piensijoittaja. Poliittisuutta oleellisempaa on kääntää katse kehityksen vaikutuksiin journalistisessa sisällössä ja urheilijan representaatioissa. Kuten Seppo Pänkäläinen kirjoittaa, perinteisesti vasemmistolehdille oli tavallista käsitellä urheilua yhteisöllisenä tapahtumana, kun taas oikeistolehtien piirissä oli tapana tehdä tilaa yksilöille ja sankarikultille. Aineistoa havainnoidessa onkin syytä pitää mielessä vasemmistolehtien häviäminen lehtikartalta. Käykö lehtikentän ideologisessa taistelussa kuten suurvaltapolitiikassa: kun kommunistista vastapainoa ei enää ole, kauhun tasapainoa ei enää tarvita, ja kapitalistinen ”totuus” jää ainoaksi voittajaksi jäljelle. Korostuuko siis nykypäivän urheilukuvassa yksilö joukkueen kustannuksella, kun kukaan ei kehtaa udella yhteisöllisyyden perään?

4.5. Urheilujournalismi kehittyi menestyksen mukana

Suomalaisen urheilujournalismin kehitys suhteessa urheilun menestyskehitykseen voidaan jakaa kolmella limittäisellä tavalla (Virtapohja 1998, 36-37). Kalle Virtapohja käyttää kolmijakoista luokittelua, jossa nimittäjinä ovat sankari-, draama- ja urheilujournalismityypit. Sen yksityiskohtaisemmin jakoa tässä toistamatta, oman tutkimukseni kannalta on kiintoisaa, miten roolit muuttuvat. Vuonna 1960 Virtapohja lukee sankariksi Veikko Hakulisen, draamaksi kamppailun ja journalismin tyypiksi radion, mutta vuonna 1972 sankariksi on noussut Lasse Viren, draamaksi huipennus ja mediaksi radion tilalle televisio. Vuonna 1982 sankaria edustaa Formula 1:n maailmanmestaruuteen ajanut Keijo Rosberg, draamana toimii kamppailu, mutta journalismia leimaa jo monipuolistuminen. Virtapohjan viimeinen esimerkkivuosi on 1995, jolloin sankariksi on noussut jääkiekkoilun MM-kullan seurauksena leijonaluotsi Curt Lindström, draaman lajina on huipennus ja urheilujournalismin keskiössä joukkuelajit. (Virtapohja 1998, 36).

Myös viestintätavalla on vaikutuksensa siihen, miten vastaanottajat kokevat urheilun. Hannu Itkosen ja Seppo Knuutilan mukaan suomalaisessa urheilujournalismissa esiintyy kuusi sosiaalishistoriallista sukupolvea: 1) paikalliset kyvyt, 2) areenoiden mestarit, 3) maailmankartalle juoksijat 4) radion taistelijat 5) television tähdet 6) median taitajat (Itkonen & Knuutila 1992, 151, Virtapohja 1998, 36). Vastaavasti suhteessa yhteiskunnalliseen kehitykseen Kalle Reinikainen jakaa kehitysvaiheet seuraavasti: Kansallisurheilun nousu 1900 – 1919; olympiahumalan vuodet 1920 – 1940; kansallinen yhdentymisen ja Helsingin 1952 henki 1945 – 1960; kaupallisuuden, kansainvälisen kilpailukyvyt ja postmodernin vuodet 1960 – 1988. Tästä nykypäivään jatkuva kautta sen sijaan voidaan nimittää mediaurheilun ajaksi, onhan olympiakisoissakin mediaa huomattavasti enemmän paikalla kuin urheilijoita ja television avulla periaatteessa koko maailma voi kokoontua jakamaan yhteisen hetken samalla sekunnilla. (Reinikainen 1991, 61; Virtapohja 1998, 37)

Edellä kuvatut jaot auttavat itseäni jäsentämään tutkimusaineistoani kulloiseenkin ajalliseen kontekstiin. Kun ensimmäiset Suomessa pelatut jääkiekkoilun MM-kisat järjestettiin vuonna 1965, urheilujournalismissa oltiin siirtymässä radiovetoisuudesta tv-sentriseen aikaan. Draaman pääpaino oli kamppailussa, kenties jo siirtymässä kohti

huipennusta. Sosiaalishistoriallisesti on tärkeä huomata, että televisio alkoi 1960-luvulla yleistyä ja ”kisamedia” siirtyä yhä enemmän eetteristä kuvaputkelle; yhteiskunnallisesti oltiin kuitenkin siirrytty jo kohti postmodernia kaupallisuutta, joka oli leimaava vielä tarkasteluajanjakson seuraaviakin, vuoden 1982 MM-mittelöitä.

Tuolloin Suomi oli kuitenkin jo Virtapohjan silmissä siirtynyt monipuolistuvan median aikaan, mutta aivan kuten vuonna 1965, draama rakentui kamppailun ympärille. Urheilijat olivat television tähtiä. Oman tutkimusaineistoni kannalta merkittävin kaikkien jakojen suhteen – niin urheilullisesti kuin journalistisestikin – on vuosi 1995. Kuten Virtapohja toteaa, urheilusankariksi otettiin Curt Lindström, ruotsalainen valmentaja. Ilman häntä ei Tukholman MM-kultamitalia olisi voinut kuvitellakaan. Ilosen ja Knuutilan jaossa Lindström luetaan median taitajaksi: hän olikin paitsi valmentaja, joka sai pelaajat uskomaan itseensä, myös ”tirehtööri” joka järjesti esimerkiksi kesken MM-turnauksen pelaajille retken hevosajelulle tai oopperaan. Ennennäkemättömät tempaukset irrottivat urheilijat irti stressaavasta kisa-arjesta ja alkoivat samalla luoda heistä ja koko kisarulettista aiempaa monipuolisempaa kuvaa myös mediassa. Menestys ja Lindströmin tuoma uusi ote osuvatkin yhteen sen kanssa, mitä Virtapohja nimittää mediaurheilun ajaksi. Tässä kontekstissa tarkastelen myös 2003 kisojen kuvia.

Vaikka vuoden 1995 kultakisat eivät kuulu oman tutkimukseni aineistoon, niiden vaikutus on hyvä ottaa huomioon etenkin vuoden 2003 aineiston suhteen. Kalle Virtapohjan mukaan viimeistään kultamitali nosti jääkiekkoilun salonkikelpoiseksi lajiksi, mutta samalla Curt Lindströmin nostaminen kansallissankariksi kuvastaa myös siirtymistä uuteen aikaan. Lamaa seuranneessa yhteiskunnallisessa mullistuksessa perinteisestä yksilöurheilijoiden maasta tuli joukkueurheilijoiden maa, mutta samalla valmentajan ruotsalaisuus symboloi Suomen kansainvälistymistä. Arjessa kansainvälistyminen alkoi näkyä niin, että yhä useamman suomalaisyrityksen omistuspohja ja työpaikat siirtyivät ulkomaille, mutta vastaavasti Suomen maaperän asukas pohja alkoi muuttua yhä monikulttuurisemmaksi. Tämä voidaan Virtapohjan mukaan lukea osaksi postmodernia aikaa, mihin kuuluu olennaisena osana pirstoutumisen lisäksi myös pinnallistuminen, mistä symbolina on alati liikkeessä oleva televisiokuva (Virtapohja 1998, 234-236).

Edellä kuvattu kehityskulku on jokseenkin paradoksaalinen. Samalla kun suomalainen yhteiskunta alkoi pirstaloitua, pinnallistua ja kansainvälistyä sekä tätä kautta muuttua alati yksilökeskeisemmäksi yhtenäiskulttuurin murentuessa, suomalaiset alkoivatkin puhaltaa urheilufaneina yhteen hiileen. Onko kyse siitä, että pieni kansa on alkanut kokea globaalin ryöpytyksen keskellä vihdoin yhteenkuuluvuuden tunnetta; suuressa maailmassa ei pärjää kuin yhteen pelaavana joukkueena. Vaikka kultamitali herätti kansallistunteen, ulkomaisen valmentajan hyväksyminen ”suomalaiseksi suomalaisten joukkoon” ei viittaa siihen, että oman maan kulttuuria suosittaisiin vain ulkomaisten ihmisten karsastamisen ja torjumisen avulla. Yksilöllisyyden korostamisen kautta vaikuttaisi löytyneen jonkinlainen ykseys.

4.6. Urheilujournalismin ätläkkä kieli

Media vaikuttaa siihen, mitä lajeja ja tapahtumia nostetaan julkisuuden näyttämölle (Itkonen et. al 2008, 3). Yhtä kaikki, urheilujournalismin kieleen kuuluu ätläkkä määrä kliseitä, ylisanoja ja ilmaisuja, minkä Seppo Pänkäläisen tutkimuksen mukaan alan tekijät myös itse myöntävät. Hänen mukaansa kokka kohisee kohti karikkoa silloin, kun suorituksessa nähdään sellaista mitä siinä ei ole. Jos suomalainen formulakuski ajaa voittoon, toimittaja vetää mutkia suoriksi jopa enemmän kuin kuljettaja, jos hän siekailematta tulkitsee maailmanmestaruudesta tulleen suomalaisen vientiteollisuuden veturin. Kuten myöhemmin saamme lukea, urheilulla on kansallista identiteettiä rakentava ja ylläpitävä vaikutus. Sen sijaan on kyseenalaista nähdä sitä esimerkiksi lajissa, missä kansallisuus on muiden ulkoisten tunnusmerkkien takana hyvin syvällä piilossa. (Pänkäläinen 1998, 21)

Allekirjoitan Pänkäläisen näkemyksen täysin. Samalla kuitenkin on huomattava, että jääkiekkoilun MM-kilpailuissa leijona-symbolit rinnassa pelaavan kiekkojoukkueen voi nähdä suomalaisuuden representaationa aivan eri tavalla kuin isobritannialaiselle tai italialaiselle formulatallille kaahaavan yksinäisen miehen. Ero tulee esiin vastatessa kysymykseen, kilpailevatko maailmanmestaruudesta maat vai tallit.

Urheilujournalismia on kritisoitu paljon sen yksinkertaisesta ja vilpittömästä suhteesta urheiluun. Esimerkiksi Seppo Pänkäläinen mukaan urheilujournalismin ja urheiluliikkeen tiivis side on vaikuttanut siihen, että urheilutapahtumista kirjoitetaan hyvin kri-

tiikittömästi (Pänkäläinen 1991, 19). Jos kohta urheilujournalismin kieli on ollut viihteellistä, sen voi sanoa olleet myös liioittelevaa. Aamulehdessä urheilutoimittajana työskennellyt Matti Kuusela arvioi urheilujournalismin perinteisiä ilmaisukeinoja jopa liioittelevien, lapsellisten, yli-innokkaiden ja ylipositiivisten ylisanojen vyörytykseksi. Kuuselan mielestä urheilua voitaisiinkin katsoa muutenkin kuin pelkän voittamisen ja häviämisen näkökulmasta. Urheilusta voi löytää ihmisen, uskallusta, jännitystä, iloa, kohtaamista, kauneutta, liikettä kaipuuta ja täyttymystä. (Kuusela 1997)

Pertti Hemanus luonnehti vuonna 1973 urheilujournalismin tapaa jäsentää maailmaa maskuliiniseksi, kilpailuhenkiseksi ja selostuksia korostavaksi sekä nationalistiseksi ja etnosentriseksi. (Hemanus 1973). Kalle Virtapohjan mukaan Hemanuksen arvio oli relevantti vielä 1990-luvun lopulla. (Virtapohja 1998, 63). Myös monet muut tutkimukset korostavat etenkin urheilujournalismin isänmaallista piirrettä (ks. esimerkiksi Viljanen 1990, Nieminen 1993 ja Pänkäläinen 1998). Tämän lisäksi urheilujournalismia leimaa viihteellisyys. Hemanuksen arvion mukaan tämä perustuu urheilun helpotajaisuuteen verrattuna moniin muihin ilmiöihin, urheilun dramaattisuuteen sekä urheilun seuraamisen tarjoihin erilaisiin purkautumisväyliin. (Virtapohja 1998, 65).

Vaikka aika on Hemanuksen kirjoituksesta kulkenut jo 36 vuotta, näkemystä on paha lytätä. Muuten on vaikea perustella, miksi sanomalehdessä on ulkomaan uutisia vain sivullinen, mutta tavallisenakin marraskuisena tiistaina urheilu-uutisia viisi sivua. Kalle Virtapohjan mukaan urheilu-uutisoinnin viihteellisyys tulee esiin käytetyssä kielessä. Voitto otetaan, viedään tai napataan. Joukkue voi nousta, yltää tai venyä voittoon. Vastustajan voittaminen taas voidaan kuitata nuijimisella, kylvettämisellä tai pesemisellä. Kun Suomi voitti vihdoinkin odotetun jääkiekkoilun maailmanmestaruuden Tukholmassa 1995, Helsingin Sanomat kertoi mestaruusjuhlinnasta näin: Leijonien kisojen ajaksi käyttöönsä saama AIK:n ylellinen sauna odotti Ruotsin lölyttäjiä. (Virtapohja 1998, 66-67)

4.7. Niin tapahtuu kuin kirjoitetaan – vai miten se nyt oli

Suomalaiselle urheilujournalismille oli pitkään leimallista, että kentän laidalta siirryttiin toimitukseen ja sieltä takaisin kentän laidalle: 1920- ja 30-luvuilla alalle tultiin urheilutaustan eikä koulun perusteella. Sama linja jatkui pitkään, mutta 1980-luvulle

tullessa alettiin alan piireissä alettiin jo valitella sitä, että kollegoiden joukossa näkyi yhä vähemmän entisiä huippu-urheilijoita. Seppo Pänkäläinen tiivistääkin alan muutoksen niin, että urheilujournalismista on siirrytty urheilujournalismiin, josta puolestaan 2000-luvulle tullessa kehitys jatkuu urheiluviestintään. Urheilujournalismi on tänä päivänä liiketaloudellisen hyödyntävyttelyn työkalu ja vaikuttaisi hyvin haetulta, jos löytyisi kustantaja tai tuottaja, joka haluaisi muuttaa urheilun painopistettä vain urheilun humanin ja terveysulottuvuuden vuoksi. Toimittajat kirjoittavat siitä, mistä yleisö pitää. (Pänkäläinen 1998, 5)

Pänkäläinen nostaa esiin sosiologi Kalevi Heinilän laatiman kaavan, joka kuvaa urheilun suur tapahtumien uutisointia. Ensin urheilutoimittajat luovat odotuksia menestyksen suhteen, sitten he vahvistavat niitä, itse kilpailussa he sitten toteavat miten kävi, ja lopuksi selittävät tapahtumat aina lopputuloksen mukaan. Tämän jälkeen he pitävät käsittelyssä tauon kyllästymisen välttämiseksi. (Pänkäläinen 1998, 6). Vaikka Pänkäläinen kehuu Heinilän analyysiä erinomaiseksi, sitä ei kuitenkaan voi pitää kovin yllättävänä. Jos Heinilän esityksessä urheilujournalistien toiminnasta annetaan hyvin kaavamainen ja helppo vaikutelma, itse asiassa koko analyysi on vähintäänkin yhtä lailla itse itseään toteuttava. Näin se menee, jos näin sen haluaa nähdä; näinhän me jo silloin kirjoitimme, vai miten se nyt oli...

Joka tapauksessa käytän Heinilän teesiä tutkimukseni myöhemmässä osassa tarkastellessani Suomen jääkiekkomaajoukkueeseen kohdistunutta uutisointia ja sitä värittävää kuvastoa. Pänkäläisen mukaan Heinilän analyysi toimii esimerkiksi jääkiekkoilun MM-kisojen kohdalla, sillä lähtökohtana sellaisessa lajissa jossa Suomi on kerran menestynyt, on aina menestyksen uusiminen (Pänkäläinen 1998, 33).

Toisin kuin suur tapahtumien kohdalla, esimerkiksi kotimaisten sarjaotteluiden kohdalla uutisointi pysyi hyvin pitkään kaavamaisena, jopa puisevana. Marraskuun merkityksettömästä Tappara–Ässät-ottelusta kerrottiin pitkään uskollisesti maalintekijät, kehitys ja tuomariryöskentelyn laatu. Perusrakenne pysyi samana, kunnes iltapäivälehdet muuttivat näkökulmaa siten, että ne pyrkivät nostamaan esiin jonkun yksityiskohdan tai pelaajan. (Pänkäläinen 1998, 6-7). Seppo Pänkäläisen mukaan tämä johti lopulta siihen, että nämä lehdet ovat sittemmin jämähtäneet kuvatuun kehityksen vankeiksi. Päätelmä osuu paitsi arkipäivän havainnoinnin kanssa yhteen, se osuu yhteen

myös päivälehtien tabloidisaatio-kehityksen kanssa. Pyrinkin tarkastelemaan omaa aineistoani myös sen oletuksen valossa, että tabloidisaation seurauksena päivälehdien uutisointi muistuttaa yhä enemmän iltapäivälehteä. Jos näin on, on Pänkäläisen esittämää kehityskulkua vasten oletettavaa, että yksilöt ja erikoistapahtumat nousevat aineistossa sitä vahvemmin esiin, mitä lähemmäksi nykyhetkeä tullaan.

4.8. Miten median muutos voi näkyä kuvassa?

Oman tutkimukseni tarkasteluajanjaksolla urheilumedian määrä on kasvanut huomattavasti. Teknisesti painopiste on siirtynyt radiovetoisuudesta televisioon ja sitä kautta vielä internetin lyötyä itsensä läpi yhä monimuotoisemmaksi mediaksi. Toistaiseksi kuitenkin urheilukisoja katsotaan enimmäkseen televisiosta. Tästä huolimatta on mielenkiintoista huomata, että 1960-luvun lehtikuolemista ja nykypäivän lehtikuolemauhkailuista huolimatta sanomalehti on pitänyt uljaasti pintansa koko ajan. Samalla myös urheilukuvat ovat saapuneet lukijain silmien eteen uskollisesti joka aamu. Aineistoa havainnoidessani yksi kysymys kuuluukin, voiko kuvien sisällöstä vetää johtopäätöksiä, jotka olisivat yhteydessä television yleistymiseen.

Teknisen kehityksen ohessa median taloudelliset muodot ovat muuttuneet hurjasti. Kun 1960-luvulla elettiin aatteellisten puoluelehtien aikaa, uuden vuosituhannen alussa mediamaailmaa hallitsivat suuret lehtikonsernit, joiden lehdet olivat ainakin virallisesti katkaisseet siteensä puolueisiin. Sisällöllisesti tämä tarkoitti sitä, että vaihtoehtoista vasemmistolaista maailmankuvaa ei valtamediassa juuri enää viime vuosina ole tuotu esille.

Samalla sisällöllisesti journalismi on muuttanut muotoaan yhteiskunnallisesta tiedottamisesta viihteellisyyden ylläpitäjäksi. Yhtäältä tämä johtuu yhteiskunnallisesta postmodernista kehityksestä, mutta toisaalta myös siitä, että viihteen tekeminen ja toistaminen on taloudellisesti edullisempaa kuin yhteiskunnallisten asioiden seikkaperäinen tonkiminen. Tästä osoituksena on ollut 2000-luvun alun mediasta kertova media mutta myös urheilujournalismin voimakas vaikutus. Pertti Hemanuksen mukaan urheilu on mediassa suosittua, koska sitä on helppo ymmärtää. Tämä koskee tekijöitä ja lukijoita.

Urheilujournalismi on siis oman tutkimukseni ajanjaksolla siirtynyt yksilökeskeisestä, radiovetoisesta journalismista ensin television ja sitten monipuolistumisen kautta joukkuelajien ympärillä pyöriväksi talousvetoiseksi mediapeliksi. Urheilujournalismissa tämä korostuu niin, että urheilijat nähdään entistä enemmän julkkiksina, jolloin ollaan yhä kiinnostuneempia myös siitä mitä he tekevät kaukalon ulkopuolella. Aineistoni tarkastelussa yksi keskeisimmistä kysymyksistä kuuluukin, miten lähemmäs nykypäivää tultaessa jääkiekkoilijat roolit eli erilaisten kuvatyypin yleisyys muuttuu tässä luvussa esittämieni kehityskulkujen mukana.

5. Jääkiekkokuvauksen filosofia ja semioottiset ilmaisukeinot

5.1. Reseptinä kyttäys, kaukalo ja kamera

5.1.1. Kuvaaja – kaukalonlaidan voimaton tarkka-ampuja

Valokuvaaja ja kuvateoreetikko Susan Sontag kirjoittaa osuvasti valokuvan luonteesta. Kun todelliset ihmiset tappavat toisiaan, valokuvaaja pysyttelee kameransa takana luoden pienen elementin toista maailmaa: sellaista maailmaa, joka säilyy vielä meidän jälkeemme (Sontag 1978, 11). Sontag rinnastaa myöhemminkin valokuvauksen sotaan tai ampumiseen. Kun ajatellaan kuvaamisen luonnetta ja filosofiaa, Sontagin ajatukset istuvat joukkuepelin kuvaamiseen melko raikkaasti siinä missä sotakuvauksenkin. Hän rinnastaa esimerkiksi, että eräs tilanne missä ihmiset ovat vaihtaneet luodit filmiin, on valokuvasafari Afrikassa. Metsästäjillä on Winchester-kiväärien sijaan kädessään Hasselblad-kamerat. Sen sijaan, että he tähyäisivät kohteitaan kiikaritähätäimen läpi, he kurkistavat etsimestä rajatakseen kohteensa kuvaan. (Sontag 1978, 15).

Kuvaustilanteena jääkiekko-ottelu muistuttaa Sontagin luomaa safari-asetelmaa. Kuvaaja tarkkailee kohteitaan kentän laidalla tai katsomon tasanteella, kaukalo pelaajien temmellyskenttänä on kuin villieläinten savanni luontokuvaajalle. Jääkiekkokuvaaja tähtää, odottaa sopivaa hetkeä kuin tarkka-ampuja ja laukaisee kameransa juuri kun kohde on sopivalla etäisyydellä ja sopivassa asennossa. Urheilukuvauksen luonne ampumiseen rinnastettavana toimintana korostuu englannin kielessä, missä valokuvaamisesta käytetään usein termin ”taking photographs” sijaan termiä ”shooting”. Hyvänä esimerkkinä mainittakoon urheilukuvaamiseen erikoistunut internet-sivusto www.sportsshooter.com.

Elämme valokuvauksessa digi-aikaa, eikä ole mitenkään epätavallista että jääkiekko-ottelua kuvatessaan valokuvaaja ”ampuu” jopa satoja ruutuja. Kiekkokuvan muutosta tarkkailtaessa otettujen ruutujen määrä pitääkin huomioida, vaikkei se tutkimuksessa sen suurempaa roolia saisikaan. Missään nimessä ei näet voida sanoa, että esimerkiksi vuoden 1965 kisoja kuvannut kuvaaja olisi rullafilmeineen samalla viivalla vuoden

2003 digitaalikuvaajan kanssa. Vaikka hänellä olisikin ollut mahdollisuus kuvata 10 rullaa yhdestä ottelusta, niiden kehittäminen ja läpikäyminen olisivat olleet jo pelkätään päivittäisen journalistisen työprosessin kannalta mahdoton urakka.

Sontag kirjoittaa teoksessa *On photography* Alfred Hitchcockin ohjaamasta elokuva-klassikosta Takaikkuna (*Rear Window*). Elokuvasa jalkansa loukannut, James Stewartin esittämä, valokuvaaja tarkkailee pyörätuolista vastapäisen kerrostalon tapahtumia asunnostaan teleobjektiivin läpi. Se, että valokuvaaja on väliaikaisesti kyvytön vaikuttamaan tapahtumien kulkuun ja siihen mitä hän näkee, tekee tapahtumien tallentamisen valokuviksi vielä tavallista merkittävämmäksi. (Sontag 1978, 12) Samalla tavalla valokuvaaja on jääkiekko-ottelussa voimaton tarkkailija. Aivan kuten ottelun yleisökään, kiekko-ottelua kuvaava valokuvaaja ei voi vaikuttaa ottelun kulkuun, joten hänen tehtäväkseen jää sen tallentaminen parhaalla mahdollisella tavalla. Vaikka tapahtumien taidokas kuvaaminen kuuluu ammattitaitoisen kuvaajan työnkuvaan, hänen esittämänsä materiaalin on myös jossakin määrin vastattava sitä, mitä kiekko-ottelua seurannut yleisö on itse nähnyt. Toisaalta samalla kuvaaja voi myös valokuvillaan näyttää jotakin sellaista, mitä ottelua paikan päällä tai televisiosta seurannut yleisö ei ehkä huomaa.

5.1.2. Kuvavirta – kuvaajan alkuperäisten aikeiden surma

Valokuva on liikkuvaa kuvaa voimakkaampi kenties juuri siksi, että valokuva on siisti siivu aikaa, eikä toistuvaa ajan virtaa (Sontag 1978, 17). Televisio puolestaan on valikoimattomien kuvien virtaa, joista jokainen peruuttaa edeltäjänsä vaikutuksen. Jokainen valokuva sen sijaan on etuoikeutettu hetki, joka on muutettu kohteeksi jota voi katsoa aina uudestaan. (Sontag 1978, 18) Kun samasta tilanteesta otettujen kuvien määrää ja lopulta esille päätyneiden kuvien määrää suhteutetaan toisiinsa, huomataan että lehden lukijalle jääkiekko-ottelusta syntyvä mielikuva muodostuu paljolti valinnan kautta. Sadasta kuvasta kenties yksi pääsee nähtylle.

Vaikka jokainen ottelu on oma itsenäinen tapahtumansa, tietyt jääkiekko-ottelulle ominaiset tapahtumat toistuvat varmasti. Jo ennen ottelun alkua kuvaaja osaa odottaa laukauksia, maalivahdin torjuntia, maaleja, tuuletuksia, taklauksia ja tuskaisia ilmeitä. Kuvaajalla on ikään kuin valmis repertuaari mahdollisia kuvia, joita hän alkaa etsiä

kun peli alkaa. Koska vanhanaikainen kertaalleen laukeava Winchester-kivääri on nykyajan kiekkosafarilla muuttunut hurjaluontoiseksi Canonin tai Nikonin sarjatulikameraksi, on jokseenkin varmaa että ammattitaitoinen kuvaaja saa ottelusta talteen monia toistensa kanssa kilpailevia oivallisia ruutuja.

Ottelua kuvatessaan kuvaajalla voi olla ehkä ajatus siitä, miten hän ottelusta mahdollisesti haluaa kertoa. Sontag kirjoittaa, kuinka 1930-luvulla Yhdysvaltain kurjuutta kuvanneet Farm Security Administrationin lahjakkaat kuvaajat kiertelivät maata. Kuvaajat, kuten Walker Evans, Dorothea Lange, Ben Shahn ja Russel Lee ottivat kuvattavistaan useita ruutuja saadakseen talteen filmille juuri oikean katseen – juuri sellaisen, joka tuki heidän omaa käsitystään köyhyydestä, valosta, arvokkuudesta, vaate-
tuksesta, hyväksikäytöstä ja geometriasta. Päätämällä miltä kuvan pitää näyttää, suosimalla toista ruutua toisen kustannuksella, valokuvaajat asettavat aina kohteelleen tietynlaisia vaatimuksia. (Sontag 1978, 6).

Yhteiskunnalliselta vakavuudeltaan jääkiekko-ottelun ei voi katsoa pääsevän kovin kaan lähelle nälänhätää. Sen sijaan mielikuvien muodostamisen tekniikan kohdalla käsitys jääkiekko-ottelusta ja äsken mainituista asioista tapahtuu pitkälti samalla tavalla. Kuvaajalle syntyy oma kuvasto ottelun tapahtumista ja tärkeistä hetkistä, joista vain parhaat ja jutun kannalta sopivimmat löytävät tiensä lehden sivulle. Kilpailu kuvien kesken on kovaa.

Sontagin mukaan valokuvat eivät synny pelkästään valokuvaajan tarkoituserien kautta. Ennemmin niiden olemassaolosta on kiittäminen väljää kuvaajan ja kohteen välistä suhdetta (osin maagista, osin sattumanvaraista), joka on väsymätön ja joka oikullisuudestaan huolimatta voi tuottaa tuloksen, joka on mielenkiintoinen eikä koskaan täysin väärä. (Sontag 1978, 53) Jääkiekko-ottelun kohdalla kuvaajan omat intetiot, tarkoituserät, häviävät vinhaan kuvavirtaan hyvin nopeasti. Kääntöpuolena jääkiekkokuva tutkittaessa kuvan representaatio ja konstruktivistinen eli todellisuutta rakentava puoli nousevatkin yhä vahvemmin esiin. Lehden sivulta näkyvä jääkiekko-ottelun todellisuus syntyy enemmänkin valinnasta kuin siitä, mitä kuvaaja on mahdollisesti kyseistä ruutua ottaessaan ajatellut. Aina kuvaaja ei ajattele mitään tai sitten joku muu on valinnut kuvaajan esikarsinnan jälkeen, mikä kuva sivulle on lopulta

päätyvä. Lopulta päädytään siihen, että sanomalehden jääkiekkokuva on tarkasteltava lähes yksinomaan antiessentialistisen viitekehysten läpi.

Valokuvaan sovellettuna essentialistinen näkemys lähtee siitä, että valokuvalla on valmiiksi itsenäinen olemus ja identiteetti. Antiessentialistinen näkökulma puolestaan korostaa sitä, että valokuvan identiteetti rakentuu aina tilanteen mukaan, niissä kulttuurisissa yhteyksissä joissa se tehdään ja tulkitaan. (Seppänen 2005, 124). Sontagin mukaan valokuva tarjoaa myös kiistattoman todisteen siitä, että esitetty on tapahtunut. Kuva voi vääristää, mutta taustalla on kuitenkin oletus siitä, että jotakin sellaista on olemassa tai on ollut olemassa, mitä kuvassa on esitetty. (Sontag 1978, 5). Saman asian voisi sanoa niin, että antiessentialistista kuvaa ei voi olla ilman essentialistista kuvaa (vrt. luvun 4.7. semiotiikan ja strukturalismin suhdetta).

Näen, että jääkiekkokuvaston maailma rakentuu valinnan ja asiayhteyden kautta. Tästä huolimatta jääkiekkokuvan kielessä on nähtävissä selviä esitystapoja. Tarkemmin sanottuna jääkiekkokuvan kieli on oma lukunsa, ja kiekkokuva on essentialistinen siinä missä maailman muutkin valokuvat. Lehden urheilusivujen tarjoama todellisuus lajista puolestaan syntyy enemmänkin kuvan antiessentialismin kautta.

Valokuva ei näet ole todellisuus, vaan representaatio. Tapa esittää näkökulma todellisuuteen. Mitä sitten? Susan Sontag tiivistää asian osuvasti: Valokuvan lopullinen viisaus on siinä, että se sanoo Pinta on olemassa. Nyt, mieti – tai oikeastaan tunne – mitä sen alla on, minkälaista todellisuus todella on, jos se näyttää tältä” (Sontag 1978, 23). Ennen kuin voimme pohtia, miltä todellisuus näyttää, meidän on tunnettava keinot joilla se meille näyttäytyy. Nyt olemme luoneet kuvan jääkiekkokuvaajasta kaukalon laidan herkeämättömänä tarkkailijana, jonka kätten jälki perustuu paitsi rautaiseen ammattitaitoon ja terävään tilannetajuun myös onneen ja valintaan. Seuraavaksi paneudumme siihen, miten kuvaajan kamerasta lähtevät kuvat rakentavat kuvaa maailmasta, miten kuvaajan intentio kääntyy representaatioksi.

5.3.1. Representaatio – keino ymmärtää median luomaa kuvaa

Tieteellisessä kirjoitelmassa internet-tietosanakirja Wikipedian käyttö lähteenä saattaa äkkiseltään tuntua siltä, että limbokisassa mennään sieltä missä rima ei ole matalin.

Koska Wikipedian käyttö on aikalaistemme keskuudessa yhtä yleistä kuin representaatio-sanan käyttö yhteiskuntatieteellisissä kahvipöydissä, katson oikeudekseni kertoa, miten ”kansansanakirja” määrittelee representaation (Wikipedia/representaatio):

- 1) Representaatio on kognitiivisen psykologian käsite, joka tarkoittaa mielikuvaa tai mielen sisältöä, joka edustaa mielen ulkopuolista todellisuutta. Jos joku ajattelee esimerkiksi jotain tiettyä ihmistä, voidaan sanoa, että hänen mielessään on representaatio tuosta ihmisestä.
- 2) Representaatio on myös taidetta, jossa on kuvaamista tai esittämistä. Representaatio korostaa kuvan tutkimuksen terminä toisaalta kuvatun kohteen ja itse kuvauksen eroa. Tällöin esimerkiksi maisemasta tehty maalaus on maiseman representaatio. Toisaalta representaatio korostaa katsojan osuutta kuvan hahmottamisessa.

Olipa kyse sitten taiteesta tai psykologiasta, määritelmässä korostuvat mielikuva, kokeminen ja kuvaaminen – ei se, mitä kuvataan. Kyseessä on yksinkertaisesti siis jollakin keinolla valmistettu esitys jostakin todellisesta. Akateemisiin lähteisiin palatakse- ni kuvatutkija Janne Seppänen onkin huomauttanut, että representaation käsitteen avulla on mahdollista pohtia, miten erilaiset mediat esittävät ja tuottavat todellisuutta, kenen näkökulmasta ja minkälaisin välinein (Seppänen 2005, 77).

Seppäsen mukaan representaatiot ovat toiminnallisia kolmella eri tavalla. Ensinnäkin joku tuottaa representaatiot. Toiseksi representaatiota käytetään ja kulutetaan. Kolmanneksi representaatio viittaa tulkinnalliseen prosessiin, jossa ihmisen mielikuvat, aistien välittämä esinemaailma ja erilaiset ”kielet” kohtaavat toisensa. Representaatio ei siis olekaan esimerkiksi vain valokuva lehden sivulla, vaan se on nimi tulkinnalliselle prosessille. (Seppänen 2005, 84) On huomattava, että mainitut representaation ominaisuudet ovat keskenään limittäisiä ja näin ollen alati läsnä. Omassa tutkimuksessani tarkastelen representaatiota oheisen jaon perusteella kuitenkin lähinnä sen mukaan, miten representaatio viittaa tulkinnalliseen prosessiin. Representaatio tuottamisen ja kuluttamisen näkökulmasta esiintyy omassa tutkimuksessani lähinnä silloin, kun se on jonkin asian konkretisoimiseksi välttämätöntä.

Arkinen kuvallisuus näyttäytyy meille hyvin eri tavoin riippuen siitä, pidämmekö representaatiota todellisuuden heijastumana vai ymmärrämmekö sen rakentavan todellisuutta. Jos kallistumme ensimmäisen kannalle, kysymys kuuluu, vastaako esitys todellisuutta. Kun taas vaaka notkahtaa jälkimmäisen hyväksi, mietimme sitä, millaisen todellisuuden kuva rakentaa ja minkälaisin keinoin. (Seppänen 2005, 78) Itse lähdin omassa tutkimuksessani siitä ajatuksesta, että jotakin sellaista on todella tapahtunut, mitä kuva esittää. Koska kukin kuva on kuitenkin vain ajasta ja tapahtumahetkestä viilletty siivu, olen taipuvainen ajattelemaan sitä ennen kaikkea kuvaajan taidon ja näkemyksen mutta myös usein puhtaana sattuman yhteistuloksena. Näenkin, että valokuvat esittävät joskus todellisuutta ja ne ovat todellisuutta, mutta jo pelkän kaksiulotteisuuden sekä hetkellisyyden dilemman vuoksi ne eivät koskaan voi olla täysin toisteisia esityksiä kolmiulotteisesta ja ainaisessa liikkeessä olevasta todellisuudesta. Sen sijaan jokainen esimerkiksi sanomalehdessä näkyvä kuva luo lukijalleen mielikuvaa siitä tapahtumasta, jota se edustaa. Tarkastelemme siis representaatiota juuri sen kautta, miten ja minkälaista maailmankuvaa se rakentaa, hienommin sanottuna konstruoi.

Perinteisesti konstruktion ja representaation jako mediassa perustuu kahteen huomiioon. Representaatio nähdään faktualisempana, todellisen maailman (ja yksilöiden) tulkintana, kun taas ajatus konstruktiosta merkitsee laajempaa käsitystä, jossa painotetaan median roolia todellisuuden rakentajana. (Becker, Ekerkrantz ja Olsson 2000, 109) Representaatioissa voidaankin havaita kaksi tasoa. Ensimmäisellä tasolla representaatio merkitsee jonkun tai jonkin ryhmän puolesta puhumista. Toisella tasolla puolestaan painotetaan retorista muutosta, jossa representaatio käsittää subjektin muodostamisen. (Becker, Ekerkrantz ja Olsson 2000, 110) Suomeksi sanottuna edellinen tarkoittaa sitä, että ensimmäisellä tasolla ihmisten avulla kerrotaan tapahtumista, ja kuvien sekä juttujen ihmiset ovat myös jollakin tavalla tapahtumissa läsnä. Toisella tasolla puolestaan ihmiset symbolisoivat jotakin itsensä ja välittömän toimintansa ulkopuolista asiaa. Jälkimmäisellä tasolla ihmistä itseään tärkeämpää on asia, jota hän edustaa. (Becker, Ekerkrantz ja Olsson 2000, 110)

5.3.2. Representaatioiden kaksi järjestelmää

Sosiologi Stuart Hall on erottanut kaksi representaatioiden järjestelmää (Hall 1997, 17 – 19 & Seppänen 2005, 84 – 85). Janne Seppänen purkaa asian niin, että ensimmäi-

sessä järjestelmässä asiat, ihmiset ja esineet saavat vastinparikseen mentaalisen representaation. Havaintojemme kohteen ulkoiset piirteet vastaavat mielessämme olevia representaatioita eli mentaalisia mielikuvia. (Seppänen 2005, 84) Tarvitsemme siis mentaalisia representaatiota voidaksemme tunnistaa ulkoisen maailman esineitä.

Ehkä mainittua järjestelmää voisikin kutsua tunnistamisen representaatioiksi. Representaatioiden kohdalla on lisäksi muistettava vanha hokema, että vaikka kokemukset ovat yksilöllisiä, ovat merkitykset jaettuja. Mentaalisten representaatioiden järjestelmä perustuu siihen, että ihmiset kykenevät ymmärtämään toisiaan ja toimimaan yhdessä: toisin sanoen heillä on yhteisiä ja jaettuja representaatioita. Siihen, miten tämä tapahtuu, palaamme tarkemmin semiotiikkaa ja merkkijärjestelmää koskevassa luvussa.

Hallin mainitsema toinen representaatioiden järjestelmä muodostuu kielestä ja muista merkkijärjestelmistä. Taustalla piilee ajatus siitä, että yhteiset mentaaliset representaatiot eivät yksin sellaisenaan riitä synnyttämään ja ylläpitämään kommunikaatiota. Tarvitaan siis keino välittää merkityksiä toisille. (Seppänen 2005, 85) Samalla huomataan, että representaatioiden kaksi mainittua järjestelmää ovat toistensa elinehtoja. Aivan tavallisessakin keskustelussa verbaalisesti kaunein virke on täysin tarpeeton, ellei sen kimmokkeena ole järkevää ajatusta; jos sellainen on, kuten toivoa saattaa, se ei välity jos kommunikaatiokanava on syystä tai toisesta tukossa. Representaatioiden toisessa järjestelmässä puhuttu tai kirjoitettu kieli, kasvojen eleet, sanaton viestintä ylipäättään ja piirroksot ja maalaukset muodostavat omat merkkijärjestelmänsä. Kuvat puolestaan ovat usein erilaisten merkkijärjestelmien yhdistelmiä. (Seppänen 2005, 84)

5.3.3. Koodi linkittää semiotiikan merkit representaatioon

Ymmärtäminen rakentuu sen varaan, että saman kulttuurin jäsenillä on suunnilleen samanlaiset mentaaliset representaatiot ja merkkijärjestelmät. Jos viestin läpi menemistä katsotaan syvällisemmin, on mentävä yhtä tasoa syvemmälle ennen kuin tullaan hullua hurskaammaksi. Jotta tiettyyn sanaan liitetään juuri tietyt merkitykset, tarvitaan koodia. Se on sidos, joka mahdollistaa eri merkkijärjestelmien suhteellisen vakaan rakenteen (Seppänen 2005, 86 – 87)

Kirjoitetun kielen suhteen koodi on melko selkeästi ymmärrettävissä oleva merkkijärjestelmä. Kissa on kissa, koska sillä on terävät kynnet, häntä ja karvainen turkki. Niin on koirallakin, mutta koiran erottaa kissasta se, että se sanoo hau, kun kissa sanoo mi-au. Tarvitsemme tiedon, jotta voimme ymmärtää kumpi on kyseessä ja jotta voimme kertoa toiselle, onko meillä asuva eläin kissa vai koira. Myöhemmin puhumme semiotiikan peruskäsitteestä merkistä, joka etenkin peircelandaisittain muistuttaa toiminnaltaan nyt käsiteltävää koodia. Itse määrittelen asian niin, että merkki viittaa yksittäiseen asiaan ja koodi enemmänkin siitä (merkistä) kertomiseen. Aivan kuten agenttelokuvassa, koodia tarvitaan jotta samasta asiasta voidaan puhua yhteisillä nimillä. Jos koodia ei ole, ei ole yhteyttä ja siksi koodin murtuessa toiset muun muassa tarvitsevat psykiatrisen erikoissairaanhoidon apua.

Valokuvan kohdalla koodin asema on hieman triviaalimpi kuin puhutussa tai kirjoitettussa kielessä. Itse asiassa kysymys kuuluukin, onko valokuvalla koodia vai ei. Esimerkiksi italialainen kirjailija ja semiotikko Umberto Eco on tullut siihen tulokseen, että valokuvia on opittava katsomaan, ja että niillä on oma koodinsa. Sen sijaan kollegalla Roland Barthes on esittänyt valokuvan olevan ”kooditon sanoma”. Janne Seppäsen mukaan viimeaikaiset tutkimukset puhuvat kuitenkin sen puolesta, että valokuvan kohdalla erillistä koodia ei edes tarvita, sillä kohteiden tunnistaminen kuvasta tapahtuu samalla tavoin kuin luonnollisten esineidenkin tunnistaminen. Toisaalta kuvat muodostuvat useista merkkijärjestelmistä, ja luonnollistenkin esineiden tunnistaminen vaatii koodin: esineen hahmo on merkki, jolla on oltava sitä vastaava mentaalinen representaatio (Seppänen 2005, 89).

Tästä ei siis päästä yli, eikä ympäri. Seppäsen mukaan sillä ei oikeastaan ole merkitystä tulkinnan kannalta, onko valokuvalla koodia vai ei, sillä kuvien merkitykset opitaan tulkitsemaan oman ajan ja kulttuurin normien mukaan. Jotta kuvaa voidaan tulkita, on aktivoitava kummatkin representaation järjestelmät: mielessämme on tietty käsitteellinen kartta, jossa esimerkiksi visuaalinen hahmo merkitään ihmiseksi ja merkkijärjestelmä, jossa tämä vastaa kulttuurisesti jaettua merkitystä ihminen (Seppänen 2005, 89).

Lähden itse siitä ajatuksesta, että koodien ja representaation järjestelmä ei ole aktiivinen, pikemminkin se on kuin sydän joka väsymättä sytkyttää tahdoimme tai emme.

Myös tutkimuksessani pidän järjestelmän passiivisesti mukana. Vaikka en läheskään joka käänteessä esimerkiksi myöhemmin kuvia tulkitessani viittaa koodiin tai representaatioon, ne ovat annettuina läsnä käyttämässäni kielessä. On myös tärkeä tietää, millä tavoin esittämäni merkitykset voivat semioottisesti rakentua, vaikka lopputuloksia eritellessä oltaisiinkin kiinnostuneita enimmäkseen kuvista kulloisenkin historiallis-sosiaalisen arvoasetelman peilinä. Nyt olemme perehtyneet siihen, millä tavoin merkitykset rakentuvat yleisellä tasolla. Seuraavaksi uppoudumme tarkemmin jääkiekkokuvaan ja niihin semioottisiin keinoihin, joilla valokuva luo representaatioita syntyhetkestään. Semiotiikan ymmärtäminen on edellytys representaatioiden tulkitsemiselle.

5.4.1. Semiotiikka – Oppi merkityksistä

Sen verran pitää olla kanttia, että tunnustaa jakavansa kantilaisen taidekäsityksen. Sen mukaan emme teosta tarkastellessamme ole kiinnostuneita niinkään itse teoksen esittämästä kohteesta kuin itse teoksesta, sen esitystavasta ja -keinoista (Hietala 1993, 47). Yhdysvaltalainen viestintätutkija John Fiske erottaa kirjassaan Merkkien kieli viestintätutkimuksen kahteen eri pääkoulukuntaan. Hän nimittää ensimmäistä koulukuntaa prosessikoulukunnaksi, sillä se on tutkimuksessaan ollut kiinnostunut lähinnä median tavasta siirtää sanomia sen perusteella, miten viestijät sisään- ja uloskoodaavat tietoa. Sen sijaan John Fiske vahvasti itsensä edustama semioottinen koulukunta tutkii viestintää merkityksen tuottamisena ja vaihtona. (Fiske 2001, 14)

Semiotiikka lähtee siitä, että sosiaalinen vuorovaikutus tekee yksilöstä tietyn kulttuurin tai yhteiskunnan jäsenen. Fiske huomauttaakin, että erilaisin kulttuurisin ominaisuuksin varustetut ihmiset saattavat tulkita samoja asioita aivan eri tavoin. (Fiske 2001, 15). Tämä on nähdäkseni oman tutkimukseni suola ja pippuri. Kuten myöhemmin saamme lukea, semiotiikan ja representaatioiden järjestelmä rakentuu yhteisesti jaetuille käsityksille, sillä muuten yhteiset kokemukset ja niistä kommunikoiminen osoittautuisivat mahdottomaksi tehtäväksi. John Fiske mukaan on äärimmäisen tärkeää tiedostaa, miksi tutkii viestintää niin kuin tekee (Fiske 2001, 17).

Vastaan Fiske heittämään haasteeseen, että tutkin omaa viestintäaineistoani semioottisesti siksi, että arvelen saavani siitä näin eniten vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Jos tarkastelisin prosessin näkökulmasta, miten jääkiekkoilun MM-kisat on kuvallisesti esitetty, joutuisin takertumaan kenties toimituskäytäntöihin ja parhaimmillaankin vain arvailemaan, miksi yksittäinen kuvaaja on esimerkiksi koodannut näkemänsä tietyllä polttovälillä ja rajauksella. Sen sijaan toivon semioottisella otteella pystyväni vastaamaan kysymyksiin siitä, millaista kuvaa ja millä keinoin tietyt kuvalliset esitykset ovat rakentaneet lehden lukijalle suomalaisesta jääurheilijasta. Semioottisella tarkastelulla pintaa voidaan raapaista syvemmältä.

Yksinkertaista se ei kuitenkaan ole. Semiotiikan hienous ja haasteellisuus piilee siinä, että se ei esitä malleja, askeleita tai vaiheita, joiden läpi sanoma kulkee. Sen sijaan pyritään esittelemään rakenteellisia suhteita, jotka ylipäättään mahdollistavat sen, että sanoma voi merkitä jotakin. (Fiske 2001, 61) Tarkastelenkin omaa aineistoani nimenomaan merkitysten valossa. Tämä ei kuitenkaan saa nähdäkseni tarkoittaa suppeaa sulkeutumista semioottiseen norsunluutorniin. Jotta sanomat voivat saada merkityksiä ja kulkea maailmassa, ne vaativat tuekseen myös käytännön kanavia, sekä esimerkiksi prosessikoulukunnasta tuttua sisään- ja uloskoodaamista. Näitä en kuitenkaan käsittele sen syvällisemmin, vaan lähinnä kuvaamaan median viestiketjua silloin, kun sille on erityistä tarvetta.

5.4.2. Merkki on semiotiikan perusta

Sanana semiotiikka juontaa juurensa jo antiikin Kreikasta, eikä senkään esihistoriassa voida sivuuttaa sellaisia ajattelijoita kuin Platon (428-348 eaa.) ja Aristoteles (384-322 eaa.). Sanana semiotiikka on peräisin kreikan kantasanasta seme, josta johdettu semeiotikos tarkoittaa merkkien tulkitsijaa. (Cobley & Jansz 1998, 4) Semiotiikan tärkein ja keskeisin osanen onkin juuri merkki, merkitysten alku ja juuri. Semiotiikka tarkoittaakin ensisijaisesti merkkien ja niiden toiminnan tutkimusta.

Semiotiikan tunnetuimmat uranuurtajat ovat olleet sveitsiläisranskalainen kielitieteilijä Ferdinand de Saussure (1857–1913) ja amerikkalainen lingvistikko Charles Sanders Peirce (1839–1914). Molempien työ ja tapa jäsentää maailmaa erosivat muista aikalaiskollegoista siinä, että diakronisen historiallisen kielitieteen ajallisuuden ja paikallisuuden sijaan molemmat etsivät kielen merkityksiä synkroniikasta. Näin etsittiin minä tahansa kielen ”universaaleja” olemassa olon edellytyksiä. (ks. esim. Cobley &

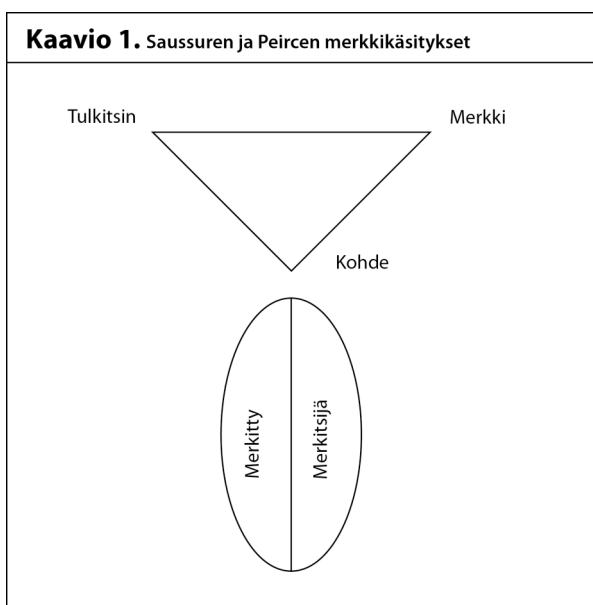
Jansz 1998, 8–9; Fiske 2001). Yhteistä Saussurelle ja Peircellle oli myös semioottisen ajattelun rakentaminen merkki-käsitteen varaan. Kahden herran erot näkyvätkin parhaiten vasta merkin ajatuksen syvemmän tarkastelemisen yhteydessä.

Kielitieteilijänä Saussure oli ensisijaisesti kiinnostunut kirjoitetusta kielestä, ja häntä askarrutti se, miten merkit liittyvät toisiin merkkeihin. Tässä huomataan myöhemmin ero verrattaessa Saussurea filosofi Peirceen, jota taas kiinnosti merkitysten luominen sen perusteella, miten merkki liittyy kohteeseensa. Perusmallissaan Saussure pitää merkkiä fyysisenä oliona, joka rakentuu merkitsijästä (signifier) ja merkitystä (signified). Merkitsijä on merkin ulkomuoto sellaisena kuin sen havaitsemme – kynänjälkiä paperilla tai ääniä ilmassa. Merkitty taas on se aineeton käsite, johon merkitsijä viittaa. Merkissä on siis kaksi puolta: fyysinen muoto ja aineeton käsite. Merkin ominaisuudet ovat kutakuinkin yhtäläisiä saman kulttuurin jäsenille. (Fiske 2001, 63, 66)

Jos Saussuren merkki jakautuu kahtia ja on hyvin vahvasti sidoksissa kirjoitettuun kieleen, Peirceen merkikäsitys muistuttaa kolmiota ja keskittyy merkin luonnolliseen, fyysiseen vastineeseen (ks. kaavio

1). Peirceen mukaan merkki edustaa jollekulle jotakin jossain suhteessa suhteessa tai ominaisuudessa. Se puhuttelee jotakuta eli luo henkilön mielessä vastaavan merkin tai ehkä jopa kehittyneemmän merkin. Tätä mielessä syntyvää merkkiä Peirce nimittää tulkitsimeksi (interpretant). Taas sitä, mitä merkki edustaa, Peirce nimittää kohteeksi (object). Oleellista Peirceen teoriassa

on, että kaikki merkin kolme osaa voidaan ymmärtää vain suhteessa toisiinsa. Fiske yksinkertaistaa asian niin, että merkki viittaa itsensä ulkopuolella olevaan kohteeseen; merkin ymmärtää joku eli merkki puhuttelee käyttäjänsä mieltä siis tulkitsinta. (Fiske 2001, 64)

Saussurelaista semiotiikkaa on nimitetty strukturalistiseksi, peirceläistä pragmaattiseksi. Käsitteet kuvastavakin heidän ajattelunsa eroja: Saussure oli kiinnostunut kielestä sen rakenteen tai järjestelmän tasolla. Peirceä puolestaan kiinnosti merkkien käyttö, eli se miten merkitsin toimii arjessa. Risto Kuneliuksen mukaan käyttöpainotteisen semiotiikan ydinteesejä ovat tulkinnan jatkuva prosessiluonteisuus; tulkintojen syntyminen sosiaalisen toiminnan luomissa käytännöissä ja niiden konteksteissa; merkitysten ja tulkintojen yhteisöllisyys. Koska merkitykset liittyvät lisäksi viime kädessä käytäntöihin ja todellisuudessa toimimiseen, ne eivät voi olla kokonaan sopimuksenvaraisia. (Seppänen 2005, 110 & Kunelius 2003, 171).

Peircen ajattelu on loputonta, mikä mies itsekin huomasi päätyessään lopulta siihen, että erilaisia merkkityyppejä on 59049 kappaletta (Cobley & Jansz 1998, 30). Tässä yhteydessä meille riittää hyvin tieto siitä, että Peircen havainnoista voidaan eritellä kolme merkkien ilmiöiden kategoriaa: 1) Ensiys, joka on vaikea hahmottaa ja havaitaan usein tunteena. Se ei ole suhteessa mihinkään, se ei ole vastakkaisuus millekään ja se on pelkkä mahdollisuus. Se on kuin sävelen, värin tai maun tuntemus. 2) Toiseuden alueeseen kuuluvat kovat tosiasiat, jotka syntyvät suhteesta kahden asian välillä. Kun esimerkiksi ovea suljetaan, mutta se ei mene kiinni, havaitaan että se on jumissa välissä olevan esineen vuoksi. Toiseudessa havaitaan kahden asian välinen suhde ja huomataan, että maailma koostuu asioiden rinnakkaiselosta muiden asioiden kanssa. 3) Tärkeimpänä kategorisena tasona voidaan nimetä kolmannuus eli yleisten lakien kategoria: kun toiseudessa on kyse tosiasioista, kolmannuus on mentaalinen olomuoto. Kun esimerkiksi henkilö A antaa asia B:n henkilö C:lle, asia B saattaa A:n ja C:n suhteeseen keskenään. (Cobley & Jansz 1998, 30)

Hieman ympäri pyöreästi voisi sanoa, että Peircen semiotiikassa kaikki liittyy kaikkien, mistä merkitykset syntyvät. Kuten aiemmin totesin, Peircen merkin kaikki kolme osaa ovat aina suhteessa toisiinsa, eivätkä oikeastaan milloinkaan voi esiintyä täysin irrallaan. Sama pätee edellisen kappaleen kategorioihin: kolmannuus vaatii toiseuden, joka puolestaan ei voi syntyä ilman ensiyttä. Näen, että tämä riippuvuussuhde juontuu siitä, että Peircen semiotiikassa dynaamisuus on merkityksen sisäänrakennettu ominaisuus. Koska tulkitsija (interpretant) on ”merkki mielessä” se on samalla myös jatkomerkki, ja koska se on aina samalla oikeastaan myös uusi merkki, se aloit-

taa aina uuden triadin, kolmikulmion jossa merkin ominaisuudet toistuvat. (Cobley & Jansz 1998, 25) Syntyä ajatusten ja assosiaatioiden ketjureaktio.

Ajattelen, että kuvia tutkiessa on lähes mahdotonta tarkastella tutkimusaineistoa merkkien tasolla, eikä se luultavasti ole millään tavoin edes järkevää. Semiotiikan perusajatuksen eli merkin ja merkkiteorian tärkeimpien ajattelijoiden teorialat ja keskinäiset erot on kuitenkin tunnettava siksi, että voi ymmärtää, mistä merkitysten rakentuminen lähtee. Itse nojaan myöhemmin kuvaesimerkkejä luodatessani peircelandaiseen ajatusmalliin nimenomaan siinä, että hyväksyn ”luonnollisena” tosiasiana sen, että tulkitsijat synnyttävät uusia merkkejä ja uusia merkityksiä. Mielestäni se on jopa välttämätöntä lähemmän kuvaluvun kannalta – etenkin kun taustalla pidetään ajatus ensisijasta ja etenkin toiseudesta eli siitä, että tapahtuma on totta ja että asiat tapahtuvat suhteessa toisiinsa asioihin.

5.4.3. Ikoni, indeksi, symboli

Professori Veijo Hietalan mukaan Peircen teoria ikonisista, indeksisistä ja symbolisista merkeistä soveltuu erityisen hyvin kuvallisen ilmaisun tarkasteluun, toisin kuin Saussuren strukturalismi, joka kuitenkin on ensisijaisesti kielellistä (Hietala 1993, 32). Kallistunkin peircelandaisen semiotiikan puoleen juuri sen käytännöllisyyden vuoksi. Käytännöllisyydellä tarkoitan paitsi merkin fyysisen luonteen tunnistamista myös oman tutkimukseni lähtökohtia. Se, että peircelandainen semiotiikka tarkastelee tulkintoja sosiaalisen toiminnan luomissa käytännöissä, sopii yhteen lehtikuvauksen, urheilun ja identiteetin sekä kansallistunteen kolmiyhteyden tarkasteluun paremmin kuin sinänsä ansiokas saussurelainen sanojen muotoon tukeutuva strukturalismi. Jotta tämä onnistuisi, on syytä luoda katsaus niihin merkkityyppeihin, joiden avulla merkit meille puhuvat. Niitä ovat indeksit, ikonit ja symbolit.

Peircen näkemys merkistä perustuu seuraavaan kolmijakoon: Ikoni on merkki, joka representoi kohdettaan kaltaisuuden, yhdennäköisyyden perusteella. Esimerkki tällaisesta on passikuva. Indeksit puolestaan tarkoittaa merkkiä, joka perustuu yleisesti tunnettuun syy- tai jatkuvuussuhteeseen merkin ja kohteen välillä: savu on tulen indeksi. Kolmas merkki symboli tarkoittaa mielivaltaista ja sopimuksenvaraista merkkiä, josta

selvimpänä esimerkkinä voidaan pitää Saussuren tapaan kielen sanoja. Niiden merkitys ja kommunikatiivisuushan perustuvat täysin konventioon ja totuttuun kielen käytäntöön. (Hietala 1993, 33; Fiske 2001, 70-72)

Kuvan indeksinen luonne korostuu etenkin uutis- ja sotakuvissa ja -filmeissä, vaikkakin usein kuvan ikonisessa luonteessa voisikin olla toivomisen varaa. Kuitenkin se, että esimerkiksi toimittaja nähdään rakeisessa kuvaruudussa kertomassa uutistapah- tumasta todistaa katsojalle, että kuvan reportteri ja kuvaaja ovat olleet paikalla. (Hietala 1993, 35) Itse pidän omassa tutkimuksessani tätä ohjenuoranani sen suhteen, mitä tulee jääkiekkokuvan semioottiseen luonteeseen merkinä. Hietala nimittäin huomauttaa, että peirceläinen semiotiikka ontuu siinä, että se ei ota kuvan alkuperäistä syntyhetkeä juurikaan huomioon, mutta tällä ei toisaalta ole väliä, jos ollaan etunenäs- sä kiinnostuneita sen katsojassa herättämistä reaktioista (Hietala 1993, 32 – 33). Koska itse tarkastelen sanomalehden sivua valmiina tuotteena, enkä niinkään sen sisällön tuotantoprosessia, katson samaistuvani tässä suhteessa riittävästi lehden lukijaan. Näin ollen näen kiekkokuvan uutiskuvan alagenrenä, jossa katsojan kannalta suuri merkitys on ollut juuri Hietalan mainitsemalla kuvaajan läsnäololla. Katsoessaan kuvaa aamukahvinsa lomassa semiotiikkaan perehtymätön lukija ajatellee, että ”tuollais- ta siellä tapahtui ja tuollaiselta se näyttää”. Samaan aikaan samalla kuvalla voi olla myös symbolinen puolensa.

Mimeettiset eli jäljittelevät kuvat näet kuuluvat usein samanaikaisesti kaikkiin kol- meen merkkiluokkaan. Esimerkiksi maan hallitsijan kuva on ikoninen sen näyttäessä, miltä hallitsija näyttää. Samalla yhdennäköisyyden takeena on kuvan indeksinen luonne, sillä tiedämme asianomaisen aiheuttaneen fyysisellä läsnäolollaan kameran edessä piirteidensä ikuistumisen filmille. Lisäksi hallitsijan kuvalla voi olla myös symbolinen funktio, sillä etenkin vahvojen johtajien maissa hänen henkilöönsä kitey- tyy arvoja, tunteita ja mielikuvia. (Hietala 1993, 34) Myöhemmin tarkoitukseni on pitää tämä mielessäni, kun erittelen tutkimusaineistoani. Keskeisenä ajatuksena on, että MM-kisakuva ikonisena näyttää, mitä tapahtui; indeksisenä se puolestaan todistaa tiedotusvälineen olleen paikalla ja lisäksi parhaimmillaan kuva voi toimia myös sym- bolina – etenkin kun symboli määritellään hieman Peirceä laveammin.

5.4.4. Leijona: sanallinen vai kuvallinen symboli?

Sana symboli on käsite johon törmätään usein sekä arkikielessä että semiotiikkaa käsittelevissä teksteissä. Oma tutkimukseni sijoittuu jonnekin näiden kahden välimaastoon, ja aivan totta, symboli-sanankäytöltä en suinkaan edes yritä välttyä. Kuten jo aiemmin mainitsin, Peircelle symbolisuus tarkoittaa kohteen ja merkin välistä mieli-valtaista ja sopimuksenvaraista merkityssuhdetta. Samalla on kuitenkin tärkeää huomata, että arkikielen ja akateemisen-semioottisen ammattikielen käsitykset symbolin merkityksestä vaihtelevat.

Arkikielessä symboli on vakiintunut tarkoittamaan erityistä vertauskuvaa. Samalla huomataan ero sanallisen ja kuvallisen semioottisen systeemin välillä. Koska Peircelle sanat jo itsessään ovat symboleita (on sovittu, että koira tarkoittaa karvaista nelijalkaista eläintä, joka sanoo että hau, hau. kirj. huom.), tällöin tavallinen viittaussuhde ikään kuin häiriintyy ja kieli muuttuu kaksinkertaisesti symboliseksi. (Hietala 1993, 37). Arkikielessä tärkeä kuva esimerkiksi jääkiekko-ottelun voittomaalista voi olla symbolinen, vaikka se ei täyttäisikään kaikkia peirceläisiä symbolin määreitä.

Sama erottelu pätee myös symbolisiin kuviin. Esimerkiksi pitkäaikaista maajoukkuepelaaja Raimo Helmistä voidaan nimittää omalla alallaan ikoniksi, vaikka kyseessä ei ole kaltaisuutta korostava representaatio vaan ”Raipe” ihan itse. Samalla tavoin arkikielellä sanottuna hyvä, tunnelman tavoittava kuva Raimo Helmisestä voi olla ikoninen, koska se korostaa hänen vaatimattomuuttaan, rauhallisuuttaan ja tunnollisuuttaan – ihailtuja ominaisuuksia, jotka symboloivat suomalaisuutta.

Itse käytän omassa tutkimuksessani sanoja symboli ja ikoninen nimenomaan lähinnä peirceläisittäin, mutta tarvittaessa myös arkikielen määritelmän mukaan. Myöhemmin suomalaisuutta arvioidessani keskeinen elementti on leijona, joka toistuu esimerkiksi Suomen vaakunassa, maajoukkueen pelipaidan rinnassa ja lehtijuttujen otsikoissa. Jo näissäkin symboli tarkoittaa eri asioita: vaakunana leijona perustuu yhteiskunnalliseen sopimukseen, sillä Suomen leijona on valittu maan viralliseksi tunnukseksi siniristilipun ohella. Kun taas maajoukkueesta kirjoitetaan ”leijonamiehistönä” tai ”leijonalaumana”, kyseessä on epävirallinen vertauskuvallinen viittaus. Yhtä kaikki, molemmissa tapauksissa oletetaan, että tavallinen Suomen kansalainen ymmärtää verta-

uskuvallisen symbolisuhteen ja yhteisessä kielessä sovitut leijonan konnotaatiot. Muuten viesti ei mene läpi tai se jää ainakin vajaaksi.

5.5. Kiekkokuvan vaikuttamiskeinot

5.5.1. Denotaatio näyttää, jotta konnotaatio voi kertoa

Aineistoni on tarkoitus luoda kuva muutoksesta, joka jääkiekkokuvauksessa on tapahtunut vuodesta 1965 vuoteen 2003. Kuten jo aikaisemmassa luvussa mainitsin, valokuvaajan työ on muuttunut rullafilmiä ajasta digiaikaan tekniikan ja sen tarjoamien mahdollisuuksien myötä rajusti. Samalla jääkiekkoilu on muuttunut amatöörimäisestä harrastelusta ammattilaisten bisnekseksi. Urheilullisesti peli muuttuu alati nopeammaksi ja intensiivisemmäksi. Lajin perusajatus sekä ottelun tyypilliset tilanteet ovat kuitenkin edelleen samat kuin 1960-luvulla. Pelitapahtumien repertuaari avautuu halliin saapuvalla kuvaajalle samanlaisena kuin yli 40 vuotta sitten.

Jotta jääkiekkokuvan keinoja voidaan tarkastella, on käytävä läpi hieman lisää semioottisia käsitteitä. Kuten kaikessa muussakin valokuvatutkimuksessa, ei riitä että pohditaan paikalle rientäneen kuvaajan työarkaa. On mietittävä myös, mitä lehden lukija näkee. Aiemmin viittasin jo kuvan merkityksen syntymiseen (tai sen olemassaoloon) liittyviin essentialismiin ja antiessentialismiin. Semioottisessa tarkastelussa käsitepari denotaatio – konnotaatio pääsee merkityksistä puhuttaessa hieman samoille aaltopituuksille.

John Fiske vertaa, kuinka samasta lasten leikkikenttänä toimivasta kadusta voidaan ottaa kaksi täysin erilaista valokuvaa. Toinen väreissä ja pehmeällä tarkennuksella, toinen mustavalkoisena, terävänä ja jyrkkänä. Denotaatiivisella tasolla kyse on samasta asiasta, ero on kuvien konnotaatioissa. (Fiske 2001, 113). Fiske tiivistääkin eron seuraavasti: denotaatio tarkoittaa sitä, mitä on kuvattu, konnotaatio taas kuinka on kuvattu (Fiske 2001, 114) Konnotaatio on suuressa määrin kulttuurisidonnainen seikka, vaikka siihen usein liittyykin ikoninen ulottuvuus. Vain konvention pohjalta voimme tietää, että pehmeä tarkennus on valokuvaajan tietoisesti käyttämä merkityskellistämiskeino eikä laitteiston asettama rajoitus. Fiske huomauttaakin, että koska konnotaatio toimii subjektiivisella tasolla, emme useinkaan tule siitä tietoisiksi. Terävästi ku-

vattu mustavalkoinen katunäkymä voi aivan liian usein tulla luetuksi denotatiiviseksi merkitykseksi: kadut ovat tällaisia. Konnotatiiviset arvot luetaan usein helposti denotatiivisiksi tosiasioiksi. (Fiske 2001, 115) Veijo Hietala puolestaan korostaa, että kuvan suhde todellisuuteen on usein hyvin mielivaltainen. Esimerkiksi passikuva henkilöstä koetaan hyvin yhdennäköiseksi kohteensa kanssa, vaikka näiden kahden koero on huomattava ja kuvan raja-alue hyvin suppea. (Hietala 1993, 11)

Aiemmin kirjoitin, että antiessentialistisen kuvan edellytys on kuvan essentialistisen luonteen tunnustaminen. Susan Sontag sanoo asian niin, että (rakentuvista merkityksistä huolimatta) kuvan katsomiseen liittyy oletus, että jotakin kuvattuna tapahtunutta on tapahtunut. Sama ajatus pätee semioottisen tarkastelun parivaljakoon denotaatio – konnotaatio: vasta kun jotakin on kuvattu, voidaan pohtia, miten sitä on kuvattu. Toisin sanoen valokuvan sosiaaliset tai semioottiset merkitykset eivät koskaan voi rakentua vain kauniille ajatuksille ilman, että niillä on vankka kosketus todelliseen ja konkreettiseen syntytilanteeseen.

5.5.2. Metonymia ei ole runo

Konnotaation ja denotaation ohessa toinen käsitepari, joka on syytä käydä läpi on metafora – metonymia. Fiske tiivistää metaforan niin, että uutta ja outoa ilmaistaan tutun avulla. Tuttuun viittaava erikoistermi on teema, uuteen ja outoon viittaava reema. Metaforalle on tyypillistä, että se käyttää yhtä aikaa hyväkseen yhtäläisyyttä ja eroavuutta. Niinpä voimme sanoa, että se toimii paradigmaattisesti, sillä teemalla ja reemalla täytyy olla riittävästi yhtäläisyyttä, jotta ne voivat sijoittua samalle paradigmalle, mutta niiden on myös erottava toisistaan riittävästi, jotta ne voidaan kontrastoida. (Fiske 2001, 122) Erilaisuus ei siis näyttäydy ilman laajaa, tunnustettua ja yleisesti hyväksyttyä käsitystä samanlaisuudesta. Metafora syntyy, elää ja kuolee rinnastusten onnistumisista tai epäonnistumisista.

Fisken mukaan visuaalisessa kielessä metaforat ovat harvinaisempia kuin kirjoitetussa tai puhutussa kielessä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö myös visuaalisessa kielessä voitaisi käyttää metaforia luovasti. Hyvän esimerkin metaforisista vahvoista kuvista antaa Mirja Sipisen Tampereen yliopistoon tekemä pro gradu -työ. Tutkiel-

massaan Sipinen on määritellyt Suomessa vuoden lehtikuviksi palkittujen valokuvien vaikutuskeinoja nimenomaan metaforan ja metonymian avulla. (Ks. Sipinen 2005).

Suomalaisista kuvauskohteista presidentti Urho Kaleva Kekkonen lienee tarjonnut metaforisia kuvia kuvaajille kaikkein avokätisimmin. Tunnettuja metaforisia kuvia Kekkosesta ovat esimerkiksi Caj Bremerin kuva vuodelta 1981, jossa ”Urkki” katselee parvekkeelta oikea käsi takin sisällä kuin Napoleon ikään; Kaius Hedströmin tiukkaan rajatussa kuvassa vuodelta 1974 Kekkonen on ensimmäistä joulua leskenä ja istuu yksinäisenä kirkossa; Erkki Laitilan otoksessa Tamminiemestä vuodelta 1981 kaksi turvamiestä taluttaa raihnaista presidenttiä aamukävelyllä kohti metsän usvaa. Vaikka Kekkonen oli nuoruudessaan mitä lahjakkain korkeushyppääjä ja vanhempanakin enempi hiihtoniiloja kuin kiekkomiehiä, voi edellä mainitut valokuvat nostaa esille. Ne eivät liitä valtiomiestä jääkiekkoon, mutta sen sijaan ne kertovat metaforisen kuvan vahvuudesta ja metaforan mahdollisuuksista valokuvan keinona. Miksi siis myös kuva jääkiekko-ottelusta ei voisi olla metaforinen? Metafora ei ole olemukseltaan realistinen, vaan vetoaa mielikuvitukseen. Saman tason merkityksille ominainen vierekkäisyyden periaate on sille vieras; se vaatiikin assosiaation periaatteen mukaisesti etsimään selvästi eri tasojen välisiä yhtäläisyyksiä. (Fiske 2001, 130).

Metonymiasta Fiske sanoo, että kun metafora toimii siirtämällä ominaisuuksia todellisuuden yhdeltä tasolta toiselle, toimii metonymia assosioimalla merkitystä samalla tasolla. Perusmääritelmänsä mukaan se saattaa osan edustamaan kokonaisuutta. Fiske viittaa Jakobsoniin, jonka mukaan metonymia on etualalla romaanissa, metafora runoudessa. (Fiske 2001, 127). Tärkeä Fiske metonymiasta tekemä huomio on, että on oleellista millainen metonymia valitaan, ja että pidettäköön mielessä että valittu metonymia määrää sen, millaisen kuvan tapahtumasta rakennamme (Fiske 2001, 127).

Mediaesityksistä käypä esimerkki metonymiasta ovat uutisfilmit; niissä kaikissa on kyse harkinnanvaraisesta asiasta (Fiske 2001, 128). Vaikka tapahtuman esittäminen metonymian avulla perustuukin harkinnanvaraisuuteen, saattaa tapahtuma näyttää katsojalleen juuri sellaiselta kuin sen metonymialle perustettu representaatio antaa ymmärtää. Samalla tavoin kuin uutisfilmin myös sanomalehden jääkiekkoilun MM-kisajutun voi nähdä kuvitukseltaan metonymiana. Tällöin yksi tai kaksi kuvaa ikään

kuin edustavat koko ottelun tapahtumia. Tämä ei silti tarkoita välttämättä sitä, etteikö yksittäinen valokuva samalla voisi olla myös metaforinen.

5.6. Jääkiekkokuvat lajityypit

Seuraavaksi käyn läpi kehittäessäni jaon jääkiekkokuvalle tyypillisistä lajityypeistä. Se perustuu kuviin, jotka ovat sisällöllisesti jääkiekkokuvastossa alati läsnä aikakaudesta riippumatta. Jaolla on kaksi tehtävää. Ensinnä se auttaa ymmärtämään jääkiekkokuvan tapaa rekonstruoida todellisuutta. Toiseksi tämän työkalun avulla on mahdollista päästä hieman lähemmäksi vastausta siihen, millä tavoin jääkiekkokuvan taparakentaa todellisuutta on muuttunut aikojen saatossa. On välttämätöntä ymmärtää tutkimusaineiston luonne, jotta sille voidaan esittää kysymyksiä.

5.6.1. Ratkaiseva hetki

Kuvajournalismin legenda ja katukuvauksen mestari Henri Cartier-Bresson piti ohjenuoranaan ja työskentelynsä perusteena ratkaisevaa hetkeä (decisive moment). Cartier-Bresson tarkoitti tällä hetkeä, joka paljasti tilanteen merkityksen eli hetkeä jolloin kaikki mitä etsimen läpi näkyi oli kohdallaan (Philippi 2005). Niin hieno kuin Cartier-Bressonin ajatus onkin, uskallan ottaa vapauden soveltaa sitä eritelläkseeni jääkiekkokuvan kieltä.

Jääkiekkokuvassa ratkaisevan hetken ajatus on hyvin lähellä paljon vatvottua valokuvan totuutta. Niin kuin Susan Sontagia edellisluvuissa lainasin, jotakin sen tapaista mitä kuvassa näkyy, on joskus ollut olemassa. Samalla ratkaisevan hetken jääkiekkokuvat ovat kuitenkin luonteeltaan antiessistentalistisia, sillä usein juuri kuvateksti tai jutun otsikko kertoo ja ”varmistaa” merkityksen sille, mitä kuvassa oikeastaan tapahtuu.

Luen ratkaisevan hetken kategoriaan esimerkiksi kuvan vuoden 2003 MM-kilpailuista, kun ratkaisevassa puolivälierässä Ruotsi on tehnyt Suomea vastaan voittoa 5–6. Suomi ehti johtaa ottelua jo 5–1, mutta kiri sitten tasoihin. Lopulta juuri tämä laukaus, joka kuvassa painuu Suomen maalin perukoille, aiheutti suuren kansal-

lisen surun. Vuoden 1965 MM-kisoista ratkaisevan hetken kuvaa edustaa otos Suomi–Ruotsi-ottelusta (ks. liite 1.), jossa Matti Keinosen ampuma kiekko painuu Ruotsin maaliin ja siirtää Suomen 1–0 johtoon. Ottelu päättyi 2–2, ja samalla Suomi sai anastettua Ruotsilta ensimmäistä kertaa pisteen, eikä siis perinteiden mukaisesti hävinnyt ottelua.

Kuten esimerkeistä näemme, jääkiekkokuvan ratkaiseva hetki paljastuu ratkaisevaksi vasta ottelun päätyttyä ja tuloksen sekä sen aiheuttaman merkityksen selvittyä. Semi-oottisesti tarkasteltuna esimerkiksi vuoden 2003 kuva on metonyminen 6–5-voittomaalin edustaessa kaikkia Ruotsin maaleja ja samalla myös joukkueen taitavuutta ja ”hannuhanhien” onnekkautta. Kisoja pitemmän aikaa katselleet tietävät, että länsinaapurillamme on ollut paha tapa koota itsensä tärkeiden Suomi-otteluiden lopussa. Aiemmin Ruotsi oli tullut kahden maalin takaa-ajoasemasta tasoihin kahdesti, ensin Anders ”Masken” Carlsonin kahdella maalilla Moskovan MM-kisoissa 1986 ja toistamiseen Suomessa järjestetyissä MM-kisoissa 1991, kun Mats Sundin tasoitti ottelun viimeisellä minuutilla. Molemmilla kerroilla lopun herpaantuminen johti siihen, että leijonalauma putosi mitaleilta. Vuoden 2003 voittomaali ikään kuin täydentää metonymisenä jatkumona historiallisen kehityskulun.

5.6.3. Kaartelevat ja pönöttävät karjut

Olen nimennyt ”kaarteleviksi karjuiksi” sellaiset kuvat, joissa esiintyy yksi pelaaja, tai joissa näkyy useita pelaajia esimerkiksi taustalla, mutta joista yksi pelaaja nousee selvästi esiin päähenkilöksi. Leikittelevä nimi tulee siitä, että jääkiekkoilijan imago nähdään usein hyvin miehisenä, mutta toisaalta kaartelu ympäri kaukaloa voidaan nähdä hyvin mitänsanomattomaksi ja päämäärättömäksi toiminnaksi.

Usein kaartelevat karjut -kuvat tavataan esimerkiksi ennakkojutun yhteydessä. Lähestymistapa tarjoaa paitsi näkökulman juttuun se myös esittää kyseisen pelaajan metonymisesti edustavan koko joukkuetta. Olen lukenut kaartelevat karjut -kategoriaan myös kuvat, joissa pelaaja poseeraa jäällä tai nojaa esimerkiksi aloituksessa mailaansa. Ydinmääritteenä ryhmässä on kuvan staattisuus: vaikka pelaaja ehkä olisikin liikkeessä, kuvassa ei kuitenkaan oikeastaan tapahdu itse asiassa yhtään mitään.

5.6.4. Toimintakuvat: tilanne tiivistää taistelun

Kenties yleisin kuvatyyppejä MM-sivuilla toiminta- tai tilannekuvaksi nimeämäni kuva. Näiden kuvien sisältö on hyvin kirjava. Tunnusomainen piirre on toiminta: kuvissa esiintyy useita pelaajia, ja niissä todella tapahtuu jotakin. Maalivahti torjuu, pelaaja ampuu kiekon maaliin, pelaaja taklaa toista hurjastunut ilme kasvoillaan tai sitten pelaaja on ehkä pyllähtänyt persuuksilleen jään pintaan. Tilannekuvat ovat kerrontatavaltaan siinä mielessä metaforisia, että esimerkiksi kahden pelaajan tiukkaan rutistukseen tiivistyy koko pelin olemus. Samalla sama tilannekuva voi toimia metonymisenä kahden pelaajan edustaessa omia joukkueitaan, jotka taistelevat koko ottelun voitosta samalla tavalla kuin kyseiset pelaajat taistelevat yksittäisen tilanteen herruudesta. Ei myöskään ole mitenkään tavatonta, että tilannekuva pitää sisällään koomisia elementtejä.

Esimerkiksi vuoden 1965 kisoista tilannekuvaa parhaimmillaan edustaa kuvasarja ottelusta Kanada–Itä-Saksa. Kielikuvilla leikittelyä sekvenssistä on turha hakea, mutta yhtä kaikki se toteuttaa tilannekuvan keskeiset piirteet. Kuvasarjan alimmaisesta kuvasta voi myös halutessaan löytää komiikkaa. Pelaajat ovat yhtenä ryppäänä, josta ei osaa oikein sanoa mitä siinä tapahtuu. Mutta sellaista jääkiekko välillä on, isojen miesten koohtusta, josta ei aina ota selvää.

5.6.2. Tuuletuskuva – maalin juhlaa, menestyksen hurmaa

Toinen merkittävä kuvaryhmä MM-kisakuvastossa ovat ”tuuletuskuvat”. Näissä joko yksi pelaaja tai useat pelaajat juhlivat juuri tehtyä maalia, eli ”tuulettavat” kuten jääkiekkotermeillä asiaa kutsutaan. Ottelun kuvittamisessa tuuletuskuva on tapahtumana ratkaisevan hetken kuvasta ikään kuin yhden potkun jäljessä. Kuvan tapahtuma ei näytä esimerkiksi tärkeää maalia, mutta se näyttää ehkä tärkeän maalin seurauksen ja merkityksen. Parhaimmillaan sekä onnistuneelle että kärsineelle joukkueelle.

Vuoden 1965 MM-kilpailuista tuuletuskuvaa edustaa kuva Tšekkoslovakia–Norja-ottelusta, kun Tšekkoslovakia on tasoittanut ottelun. Kuvateksti kertoo, että ”Tasoitus on syntynyt”. Josef Golonka on nostanut kätensä ylös merkiksi tšekkien ensimmäisestä täysosumasta, Norjan maalivahti Östensson on polvillaan maalin ulkopuolella – maalivahdin ”paikalla” Norjan Petersen” (ks. liite 1). Vuoden 2003 kisoista malliesi-

merkki tuuletuskuvasta on ottelusta Suomi–Slovenia, missä leijonat syleilevät toisiaan onnistumisen merkiksi.

Molemmat kuvat rakentuvat ajallisesta ja tapahtumallisesta eroista huolimatta samalle ajatukselle. Vuoden 1965 kuva on rajaukseltaan laajempi ja eri kulmasta otettu. Kuitenkin kuvassa on elementtejä, jotka kertovat kuvan merkityksestä aivan samalla tavalla kuin vuoden 2003 kuvakin. Kuva Norjan maalin edustalla juhlivista tshekeistä osoittaa maalin merkityksen joukkueelle, samalla tavoin kuin tanskalaispelaajien riemu lähes 40 vuotta myöhemmin. Yhtä lailla polvillaan oleva maalivahti kuvastaa samaa kuin juhlivien tanskalaisten kanssa samaan kuvaan rajattu yksinäinen amerikkalaispelaaja: pettymys on vain harvoin iloinen asia.

Tuuletuskuvatyyppin sisällä voidaan eritellä vielä kaksi erilaista ryhmää. Kuvassa esiintyy ehkä yksittäinen pelaaja, joka kuvatekstissä kerrotaan esimerkiksi ratkaisumaalin tekijäksi tai ottelussa olennaiseksi pelaajaksi. Tällöin kuva usein toimii metonymisesti yhden pelaajan edustaessa koko joukkuetta. Vaihtoehtoisesti tuuletuskuvassa voi esiintyä useita juhlivia pelaajia, sekä usein yksinäinen pelaaja takaiskun kärsineestä joukkueesta. Asian ollessa näin kuva toimii metaforisesti: yhteenliittynyt joukko symboloi joukkovoimaa kun taas yksinäinen pelaaja kuvassa edustaa heikkoutta. Kuten Fiske sanoo, vaikei sitä tietoisesti huomaisikaan, metaforaa vaatii mielikuvitusta ja kulttuurillisen kasvualustan. Esimerkiksi tuuletuskuvan metaforassa selkäytimestä on lähdettävä ajatus, jonka mukaan yhteen liittyneet pelaajat kuuluvat yhteen ja yksinäinen pelaaja ei. Samalla tavalla esimerkiksi polvillaan nököttävästä maalivahdista on ymmärrettävä, että polvistuminen on antautumisen tai nöyrytyksen merkki.

5.6.5. Vaihtopenkillä tunnetaan – siniviivalla seistään tuomiolla

Edelliset kuvatyyppit kertovat pelitilanteista kukin omalla tavallaan. Kullekin on tunnusmaista, että ne nimenomaisesti näyttävät pelaajia pelaamassa peliä. Näiden ohessa MM-kuvastosta löytyy kuvatyyppi, joka kertoo pelistä ikään kuin epäsuorasti: vaihtopenkki- ja siniviivakuvat.

Vaihtopenkin voi nähdä ottelun aikana joukkueen tukikohtana tai kotipesänä. Siellä huilataan, paikataan kolhuja, juonitaan ja annetaan ohjeita. Samalla siellä ollaan oman onnen, vai pitäisikö sanoa kentällä olevien pelaajien onnen ja taidon varassa. Samalla tavalla kuin Takaikkuna-elokuvan valokuvaaja saattoi vain seurata vastapäisen kerrostalon tapahtumia, vaihtopenkiltä voidaan vain seurata kaukalon tohinaa. Aikaisemmin rinnastin Takaikkuna-elokuvan valokuvaajan jääkiekko-ottelua taltioivaan valokuvaajaan. Vaihtopenkkiä kuvaava jääkiekkokuvaaja siirtää tämän voyeuristisen sivustatarkkailija-asetelman ikään kuin uudelle tasolle. Tarkkailemalla tarkkailijoita kuvaaja pääsee jääkiekko-ottelussa pintaa syvemmälle. Jos pelitilanteita kuvattaessa mukana on aimo annos sarjatulitusta ja onnea, vaihtopenkkiä tarkkailemalla kuvaaja voi jopa hallitusti kyetä tallentamaan joukkueen tunnetiloja.

Aikaisemmin totesin tuuletuskuvan olevan ”ratkaisevasta hetkestä seuraava”, samalla tavalla kuva vaihtopenkin toiminnasta esittää usein jonkun kentällä tapahtuneen asian seurauksen. Sisällöltään vaihtopenkin kaltaisia kuvia syntyy myös pelin loputtua, kun joukkueet kokoontuvat loppuseremonioiden ajaksi siniviivoille. Etenkin hävinnyt joukkue vaikuttaa olevan kuvaajien suosiossa, kun taas tuuletuskuvat on varattu voittajille. Aivan kuten vaihtopenkilläkin, myös siniviivalla kuvaaja voi rakentaa rajauksilla ja ajoituksella vahvoja viestejä. Siniviivalla seisova silmin nähden pettynyt pelaajien rivistö on metafora, jota ei tarvitse selittää. Samalla metonymisesti pettyneen joukkueen voi ajatella edustavan koko Suomen kansaa, jonka edustajana kansainvälisissä kilpailuissa joukkue toimii.

Kuva vuoden 2003 kisoista tiivistävät vaihtopenkkikuvan ajatuksen. Suomalaiset seuraavat keskittynein katsein, mitä kentällä tapahtuu. Otsikko kertoo ”Aitiokin ihasteli, kun Rintanen lunasti paikan puolivälieriin”. Metonymisesti pelaajien voi ajatella edustavan koko jännittynyttä joukkuetta: Jos pelaajat sotisovissaan edustavat jääkiekkoilun urheilullista puolta, vaihtopenkeillä tyylikkäästi pukeutuneet valmentajat tuovat mieleen lajin taustalla vaikuttavan urheilujohtajien armadan. Jos peli ei kulje, pelaajat tuskailevat mutta urheilujohtajat joutuvat saunamakkarat kädessä miettimään, mitä maajoukkueelle oikeastaan pitäisi tehdä.

5.6.6. Kentän ulkopuoliset kuvat

Viimeiseen kategoriaan kuuluvat kuvat, jotka eivät suoranaisesti kuvaa kumpaakaan ottelussa esiintyvää joukkuetta. Kuvissa näkyy yleisöä tai esimerkiksi jäähallin pihalta tavoitettuja kiekkofanaatikkoja riemunkirjavissa kostyymeissään. Lisäksi tähän kategoriaan kuuluvat kuvat, joissa esiintyy esimerkiksi taustajuttuihin liittyviä arkistokuvia vanhoista kiekkotähdistä, sekä kaikki muut jonkin kuriositeetin takia lehteen päätyneet kuvat.

5.7. *Memento mori – muista kuolevaisuutesi*

Olipa kyseessä sitten mikä kuvatyyppi hyvänsä, jääkiekko-ottelusta esitettäviin kuviin sopii hyvin kaksi Susan Sontagin ajatusta valokuvasta. Sontag kirjoittaa, että valokuvan ottamisessa on jotakin hyvin petomaista. Ihmisten kuvaaminen on heidän vahingoittamistaan näyttämällä heidät sellaisena kuin he eivät koskaan itse näe itseään, tietäen heistä jotakin sellaista mitä he eivät koskaan voi tietää; tämä tekee ihmisistä objekteja, jotka voidaan omistaa tai joita voidaan hallita. (Sontag 1978, 14). Osallistumalla peliin jääkiekkoilijat asettavat itsensä tietoisesti paitsi yleisön katseille myös valokuvaajien katseille alttiiksi. Vaikka kuvattavaksi ja tarkkailtavaksi asettuminen tapahtuu vapaaehtoisesti, se ei poista sitä tosiasiaa, että kuvissa heidätkin nähdään siten kuin he eivät ikinä itse näe itseään – paitsi tietenkin jälkikäteen kuvissa.

Verrattuna moneen muuhun maailmassa kuvattuun asiaan urheilu- ja jääkiekkokuvaus lienee harmittomimmasta päästä. Tuskin on edes mielekäästä puhua samassa lauseessa sotien, luonnonkatastrofien tai nälänhädän ja urheilun kuvaamisesta. Maailman hienous on kuitenkin sen monipuolisuus; ei kaikki ole sotaa ja kurjuutta. Urheilua kuvaavan valokuvaajan kohteelle sen hetkinen ottelu on kenties kaikki kaikessa, ja mitä tärkeämmästä ottelusta on kyse, sitä enemmän tämä korostuu. Suoritusta varten on todennäköisesti harjoiteltu vuosia. Tätä kautta toinen Susan Sontagin ajatus kristallisoituu myös jääkiekkokuvan kohdalla. Kaikkiin valokuviin sisältyy ajatus *memento mori – muista kuolevaisuutesi*. Valokuvan ottaminen on osallistumista toisen ihmisen kuolevaisuuteen, haavoittuvaisuuteen ja vaihtelevaisuuteen. Viipaloimalla hetken ja jäädyttämällä sen kaikki valokuvat todistavat ajan armotonta haihtumista. (Sontag 1978, 15). Samalla kuvat todistavat ja rakentavat kerran tapahtuneen pysyvyyttä, sillä

vielä kohteen vaihtaessa hiippakuntaa ne ovat meille hänet esittävä – ainakin kunnes filmiarkisto palaa tai kovalevy leikkaa kiinni.

5.8. Visuaalisen kääntäminen kirjoitetuksi kieleksi

Tässä luvussa olemme luoneet katsauksen semiotiikan ja sen peruskäsitteiden maailmaan. Luvun tarkoituksena on osoittaa, että myös visuaalisista ilmiöistä voidaan puhua kirjoitetun ja puhutun kielen sanoin – vaikkakaan aina merkitykset eivät varmasti ole yhteismitallisia. Kuvatutkija Janne Seppäsen mukaan joskus visuaalisuutta jopa mahdotonta tavoittaa sanoin. Se ei kuitenkaan saa olla selitys älylliselle laiskuudelle. Puhuttu ja kirjoitettu kieli on sitä paitsi ainoa keino keskustella kuvista ja niiden merkityksistä. (Seppänen 2005, 80-81). Aina voi ja pitää yrittää tulkita näkemäänsä. tai muuten sen on oikeastaan nähnyt aivan turhaan.

Semioottisesti sanottuna nähdyn ymmärtäminen ja siitä kommunikointi muiden kanssa lähtee semiotiikan peruskäsitteestä eli merkistä, jonka tässä tutkimuksessa ymmärrän peirceläisen pragmaattisesti. Myöhemmin merkit eriytyvät luonteensa mukaisesti ikonisiksi, indeksisiksi tai symbolisiksi merkeiksi, jotka ovat usein mimeettisissä kuvissa limittäisessä suhteessa toisiinsa. Edelleen merkit synnyttävät uusia merkkejä ja nämä yhdessä muodostavat katsojalle kuvia näkemästään, jolloin representaatiot syntyvät. Representaatiot voidaan ymmärtää kahdella tavalla: joko jostakin kertomisena tai todellisuuden luomisena jostakin esityksen avulla. Saman asian voi sanoa myös niin, että mentaaliset representaatiot vaativat konkreettisen tai välineellisen representaation voidakseen tulla representoiduksi, jaetuksi. Tämä edellyttää puolestaan ainakin jossakin määrin yhtenäistä kulttuuria, sillä vain yhteisten sanatomien sopimusten avulla merkkien koodit ja lopulta representaatiot voivat tulla jaetuiksi. Merkit siis aloittavat merkityksellistämisen ketjun, jonka representaatio lopettaa.

John Fiske kirjoittaa, että semiotiikka on yksi strukturalismin muoto. Tällöin oletuksena on, että maailma voidaan tiedostaa vain kulttuurin tarjoamien kielellisten rakenteiden kautta. (Fiske 2001, 150) Omassa työssäni lähdän siitä ajatuksesta, että semiotiikka on työkalu tutkia ja eritellä tiettyjen kuvien luonnetta. Semiotiikan ongelma vain on siinä, että se ei nähdäkseen milloinkaan voi seistä yksin vain omilla jaloillaan,

vaan se on aina riippuvainen suhteestaan todellisuuteen – mitä se taas sitten ikinä tarkoittaaakaan. Fiske kirjoittaaakin, että vastakkaista näkemystä edustavan empirismin tehtävänä on paljastaa maailmassa jo olevien rakenteiden ja merkitysten paljastamista, siis löytää ajattelua ja kokemusta ohjaavat kulttuuriset kehiöt. Vaikka strukturalistinen empirismi ja semiotiikka helposti heitetään saman janan ääripäihin, kyseessä on edelleen kuitenkin saman asian ihmetteleminen. Jos hyväksyy ajatuksen, että empiriikka näyttelee ruumista ja semiotiikka sielua, voi ajatusta jatkaa sanomalla, ettei sielu elä ilman ruumista eikä ruumis ilman sielua. Nyt sielu on puhunut, ja seuraavaksi annamme ruumiin kertoa, missä se sielua pitää.

7. MM-kisakuvien kvantitatiivinen analyysi

7.1. Tutkimusaineiston luonne ja laajuus

Tässä kappaleessa käyn kaikki Aamulehdessä julkaistut kisakuvat määrällisesti läpi kultakin vuodelta. Analyysissäni määrällinen tarkastelu yhdistyy laadulliseen tarkasteluun, sillä kuvien määrällisessä analyysissä puhtaasti numeerisia ominaisuuksia ovat vain kuvien määrä sekä kuvissa esiintyvien henkilöiden määrä. Loput tarkasteltavista ominaisuuksista esimerkiksi lajityyppien tapauksessa ovat puhtaasti laadullisia, jotka olen koodannut numeeriseen muotoon kokonaisvaltaisen analyysin helpottamiseksi.

Tämä saattaa herättää lukijassa ajatuksia, ja niin pitääkin. On oikeutettua kysyä, missä määrin on järkevää, tai edes mahdollista puristaa adjektiiveja numeraaleiksi. Matkan varrella tuli vastaan useita kuvia, joiden kanssa sain pähkäillä pitkään, mihin kategoriiaan ne sijoittaisin. On varmaa, että joku toinen olisi luokitellut joitakin kuvia toisin. Loppujen lopuksi rajatapauksia oli aineistossa sen verran vähän, etteivät ne toisinkaan luokiteltuina juuri vaikuttaisi aineiston tuloksiin ja tulkitsemiseen suurehkossa otannassa. Numeerisen koodaamisen onkin tarkoitus lähinnä auttaa sekä itseäni kirjoittajana että arvon lukijaa näkemään metsän puilta, jotta löytäisimme tiemme lopulta aavisituksen helpommin perimmäisten kysymysten eli representaatiotapojen ja -konventioiden äärelle. Samalla yhdyn ajatukseen siitä, että on parempi rakentaa muuttuja tietoisena sen heikkouksista kuin uskoa lujasti sen kykyyn kuvata todellisuutta objektiivisesti (Seppänen 2005, 176). Jos säännönmukaisuuksia ei yritä etsiä, niitä ei koskaan voi löytää.

Tarkastelen tutkielman analyysiosassa kuvia teemoittain kahdessa eri tasossa. Luku etenee alaluvuissa aihealueittain, jotka kukin erittelevät samaa aineistoa erilaisten pieneköjen tutkimuskysymysten avulla. Tarkoitus on, että jokainen luku lopulta kertoisi yhden kullannarvoisen asian, joiden synteisillä saisimme loppujen lopuksi kuvan siitä, miten jääkiekkokuvan ilmaisukeinojen konventiot ovat ajan saatossa muuttuneet. Jokainen alaluku sisältää teemansa mukaisen erittelyn sekä koko tutkimusaineistosta

että siitä eritellyistä suomalaiskuvista. Jaon tarkoitus on ensinnäkin nostaa suomalaiskuvat yhä voimakkaammin esille – ovathan ne tutkielman perustavan ajatuksen mukaan kansallisen identiteettimme rakennuspalikoita. Toiseksi olen halunnut esitellä suomalaiskuvien tutkimushavainnot tiiviissä yhteydessä koko aineistoon nähden, sillä uskon tämän auttavan lopulta kokonaiskuvan hahmottamisessa sekä mahdollisten yksittäisten havaintojen suhteuttamisessa koko tutkimusaineistoon.

Mukana tutkimuksessa ovat vain lehden tavallisilla sivuilla julkaistut kuvat. Vuosina 1965 ja 1982 Aamulehti julkaisi kisojen kynnyksellä myös erillisen MM-kisaliitteen, joka esitteli kisapaikat sekä joukkueet ja ennakoi tulevia tapahtumia. Koska liitteiden kuvat on kuvattu jo ennen varsinaisten kisojen alkamista, eivätkä ne yhdy kisatapah-tumiin ajallisesti, olen katsonut viisaimmaksi jättää ne kvantitatiivisen analyysiosan ulkopuolelle.

Määrällisessä tarkastelussa ovat mukana vain toimitukselliset kuvat. Mainokset olen rajannut ulkopuolelle. Näin olen tehnyt myös MM-sivuilla mahdollisesti esiintyville kisojen ulkopuolisille jääkiekkokuville, sekä alle palstan kokoisille pienille kasvokuvil-le ”sanottua” -tyyppisten juttujen osien yhteydessä.

Tarkastelujaksot ovat seuraavat:

3.3. – 15.3.1965

14.4. – 30.4.1982

26.4. – 12.5.2003

Aamulehti ennakoi kisoja myös esimerkiksi raportoimalla osallistuvista joukkueista ja harjoitusmaaotteluista, mutta olen rajannut nämä kuvat tarkastelun ulkopuolelle. Tarkastelujaksot kattavat jokaisena vuotena Aamulehden kisakuvat MM-kisojen aatosta mestaruutta seuraavaan päivään, jolloin kultatunnelmat välitettiin sivulla lehden lukijoille.

Vuoden 1965 kisoista kuvia julkaistiin yhteensä 202 kappaletta. Etusivulle pääsi 15

kuvaa 13 eri päivänä. Seuraavissa, vuoden 1982 kisoista kuvia julkaistiin yhteensä 141. Näistä pääsi etusivulle 13 kuvaa 11 eri päivänä. Viimeisimmistä, vuoden 2003 kisoista Aamulehti julkaisi 86 kuvaa, joista etusivulla 10 kuvaa kahdeksana eri päivänä. Tarkastelujakson päättymistä seuraavana päivänä lehti julkaisi sisäsivulla vielä yhden kuvan, jossa kolme kanadalaispelaajaa tuulettavat maailmanmestaruuttaan. Koko tarkasteltava aineistoni (N) koostuu yhteensä 429 valokuvasta.

Omaksi ala-aineistoksi ryhmittelemäni suomalaiskuvasto koostuu yhteensä 158 valokuvasta. Vuoden 1965 sisältää 47 suomalaiskuvaa, vuosi 1982 taas 60 otosta, kun taas vuonna 2003 Aamulehti esitteli lukijoilleen 51 valokuvaa, joissa suomalaiset olivat läsnä.

7.1.1. Pelitilannekuvat ja kentän ulkopuoliset kuvat

Tarkastelussa katson, kuinka suuri osa valokuvista kuvaa pelaajia, valmentajia, muita joukkueeseen kuuluvia henkilöitä tai tuomareita kaukalossa tai vaihtopenkillä peliasu yllään. Vastaavasti katson, kuinka suuri osa kuvista esittelee kentän tai varsinaisen urheilusuorituksen ulkopuolisia tapahtumia.

Kuvaympäristö-luokittelu

1 = pelitilanne

2 = kentän ulkopuolella (myös kuvat, joissa ei ole ihmisiä)

3 = kasvokuva (ei voi määrittellä, kuuluuko kuva 1. vai 2. kategoriaan)

4 = erikoiskuva (esimerkiksi avajaiset lippuparaatina kaukalossa tms.)

Taulukko 1. Koko aineisto sekä luokittelu ympäristön mukaan

	1965	% = *100	1982	% = *100	2003	% = *100
1=pelitilanne	134	0,66	96	0,68	48	0,56
2=kentän ulkopuolella	58	0,29	32	0,23	32	0,37
3=kasvokuva	3	0,01	12	0,09	6	0,07
4=erikoiskuva	7	0,03	1	0,01	0	0,00
N	202	1,00	141	1,00	86	1,00

Taulukko 2. Suomalaiskuvat ympäristön mukaan

	1965	% = *100	1982	% = *100	2003	% = *100
1=pelitilanne	28	0,60	33	0,55	25	0,49
2=kentän ulkopuolella	16	0,34	16	0,27	21	0,41
3=kasvokuva	0	0,00	11	0,18	5	0,10
4=erikoiskuva	3	0,06	0	0,00	0	0,00
N	47	100%	60	100%	51	100%

Mitä lähemmäksi nykyhetkeä tullaan, sitä merkittävämmiin kuvien yhteismäärä kisa-
viikkojen aikana on laskenut: vuoden 2003 kuvamäärä on alle puolet vuoden 1965 ku-
vamäärästä. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että yhdellä sivulla on entistä vähemmän ku-
via. Vastaavasti kasvokuvien suhteellinen määrä on noussut. Vuoden 1982 kisoissa
tätä selittää erillinen palsta, jossa oli aina jonkun laatima tietovisa, ja hänen kuvansa oli
visailun vieressä. Silmämääräisesti tarkasteltuna kuvien pinta-ala on kuitenkin pysy-
nyt suunnilleen samana, ellei se joissakin tapauksissa ole jopa kasvanut. Tämä tarkoit-
taa sitä, että yksittäisen kuvan painoarvo on kasvanut määrän kustannuksella.

Kuvien määrän ohessa mielenkiintoinen havainto on, että matkattaessa vuodesta 1965
vuoteen 2003 kentän ulkopuolisten kuvien määrä on noussut pelitilannekuvien kus-
tannuksella. Tämä korostuu erityisesti suomalaisaineistossa, missä kentän ulkopuolel-
la otettujen kuvien suhteellinen määrä on paitsi noussut se on myös hieman koko ai-
neistoa suurempi.

7.1.2. Henkilöiden lukumäärä kuvissa

Tässä kategoriassa tarkastelen, montako henkilöä MM-kuvissa esiintyy. Luokittelu
perustuu kuvassa etualalla oleviin, aktiivisiin tai tunnistettaviin ihmisiin. Jos kuvassa
on esimerkiksi kaksi tunnistettavaa pelaajaa ja taustalla syväterävyyden ulottumatto-
missa esimerkiksi katsomo tai vaihtopenkki, kuva luetaan kategoriaan 2, vaikka siinä
periaatteessa ”näkyikin” yli viisi ihmistä.

”Henkilömäärä” -luokittelu

1 = 1 henkilö

2 = 2 henkeä

3 = 3 henkeä

4 = 4 henkeä

5 = 5 henkeä

6 = yli viisi henkeä

7 = ei ketään

Taulukko 3. Koko aineisto henkilömäärän mukaan

	1965	% = 100%	1982	% = 100%	2003	% = 100%
1 = 1 henkilö	43	0,21	38	0,27	34	0,40
2 = 2	46	0,23	38	0,27	20	0,23
3 = 3	22	0,11	24	0,17	16	0,19
4 = 4	19	0,09	19	0,13	4	0,05
5 = 5	16	0,08	7	0,05	2	0,02
6 = 6	46	0,23	14	0,10	10	0,12
7 = 7	10	0,05	1	0,01	0	0,00
N	202	1,00	141	1,00	86	1,00

Taulukko 4. Suomalaiskuvat henkilömäärän mukaan

	1965	% = *100	1982	% = *100	2003	% = *100
1 = 1 henkilö	7	0,15	20	0,33	20	0,39
2 = 2	12	0,26	16	0,27	13	0,25
3 = 3	4	0,09	9	0,15	10	0,20
4 = 4	8	0,17	8	0,13	3	0,06
5 = 5	4	0,09	2	0,03	1	0,02
6 = yli 5 henkilöä	12	0,26	5	0,08	4	0,08
N	47	100%	60	1,00	51	1,00

Kuvien sisältämän henkilömäärän kehitys on hyvin selkeää: nykyaika näyttää suosivan yhä vahvemmin kuvia, joissa on yksi henkilö. Kun vuonna 1965 kuvia kaikista kuvista yhden henkilön kuvia oli noin viidennes, vuoteen 2003 tultaessa niiden osuus oli kaksi viidennestä. Suomalaiskuvissa sama kehitys näkyy jopa vielä voimakkaammin. Vuonna 1965 kuvaajien kamerat tuntuivat kaipaavan kansainvälistä silmänruokaa,

sillä suomalaisia kuvaavista otoksista vain noin 15 prosenttia esitti yhtä pelaajaa, mutta vuonna 2003 oli siinäkin kiivitty 30 prosenttiin. Syitä tähän etsimme tuonnempana.

Toinen keskeinen havainto liittyy väljiin, useita ihmisiä sisältävien urheilukuvien lähestulkoon katoamiseen. Vuoden 1965 MM-kisoissa viisi tai yli viisi henkeä sisältävät kuvat muodostivat kaikista kuvista noin 31 prosenttia eli kolmanneksen, mutta vuonna 2003 kuvatyyppejä oli kuihtunut 14 prosenttiin. Vaikka kehitys näyttää kulkevan kohti yhä tiukemmin rajattuja yksilöruutuja, on kuvamäärässä myös jotakin pysyvää. Kahden henkilön kuvien osuus on nimittäin pysynyt suunnilleen ennallaan. Suomalaiskuvien kehityskaaret noudattelevat koko aineiston linjaa.

7.1.3. Kansallisuus kuvissa

Tässä tarkastelussa katsotaan, minkä kansallisuuksien edustajia kuvissa esiintyy. Mukaan luetaan ”ympäristö” -tarkastelun kaikki kuvat. Kuitenkin esimerkiksi Suomen vuoden 1965 valmentaja Joe Wirkkunen on kansallisuudeltaan kanadalainen, mutta tässä tarkastelussa hänet luetaan suomalaiseksi, koska hän edustaa Suomen maajoukkuetta. Samoin jos kuvassa on vain yhden maan pelaajia sekä tuomareita, kuva luokitellaan sisältäväksi vain yhden kansallisuuden edustajia. Tuomarit ovat kansainvälisissä otteluissa lähes poikkeuksetta neutraaleja, eivätkä lukeudu samoihin kansallisiin kuin pelaajat: neutraaliutta voidaan soveltaa myös heidän kuvaluokitteluunsa.

”Kansallisuus” -luokittelu

1 = vain suomalaisia

2 = sekä suomalaisia että ulkomaalaisia

3 = ei suomalaisia ja vain yhden maan kansalaisia

4 = ei suomalaisia, usean maan kansalaisia

5 = ei tietoa tai ei voi päätellä

6 = ei ihmisiä kuvassa

Taulukko 5. Koko aineisto kansallisuuden mukaan

	1965	% = 100%	1982	% = 100%	2003	% = 100%
1 vain suomalaisia	22	0,11	40	0,28	40	0,47

2 suomal. ja ulkom.	25	0,12	21	0,15	11	0,13
3 ei suom. 1. ulkom.	55	0,27	33	0,23	26	0,30
4 ei suom. usean ulk.	61	0,30	35	0,25	8	0,09
5 ei tietoa	32	0,16	11	0,08	1	0,01
6 ei ihmisiä	7	0,03	1	0,01	0	0,00
	202	1,00	141	1,00	86	1,00

Taulukko 6. Suomalaiskuvat kansallisuuden mukaan

	1965	% = *100	1982	% = *100	2003	% = *100
1 = vain suomalaisia	22	0,47	40	0,67	40	0,78
2 = suom. + muita	25	0,53	20	0,33	11	0,22
N	47	1,00	60	1,00	51	1,00

Tarkastelu kansallisuuden perusteella viittaa siihen suuntaan, että kuva-alan ollessa rajattu modernille lukijalle on tarjottava aina mahdollisuuksien mukaan leijonapaitaista katsottavaa. Vuonna 1965 kiinnostus liittyi enemmänkin ulkomaalaisiin pelaajiin. Kiinnostavaa on, että vuonna 1965 suomalaisia sisältävät kuvat muodostivat yhteensä vain noin 23 prosenttia koko kuva-aineistosta, kun vuonna 2003 vastaava luku oli kasvanut peräti 60 prosenttiin. Lisäksi suomalaispelaajien journalistinen arvo näyttää nousseen erityisesti suomalaisaineiston perusteella. Vain suomalaisia tai sekä suomalaisia että ulkomaisia sisältävien kuvien sisäisessä kategoriassa vain suomalaisia esittävien kuvien suhteellinen osuus on tutkimusajanjaksona kohonnut alle puolesta lähes neljään viidesosaan. Tänä päivänä MM-kuva tarvitsee leijonan.

Sen lisäksi nykyaikainen journalistinen kuva tarvitsee informatiivisen kuvatekstin. Kategoriassa 5 tapahtunut kehitys kuvaa hyvin kuvan aseman muutosta. Vuonna 1965 peräti 16 prosenttia tutkimusaineiston kuvista jäi vaille kansallisuutta, mutta vuonna 2003 tuntemattomat kuvat olivat jo häviävän pieni kuriositeetti, sillä vain noin prosentissa kansallisuus jäi hämärän peittoon. Kuvaus- ja painotekniikat ovat kehittyneet, mutta samalla myös yhä informatiivisemmat kuvatekstit muuttavat kuvan käyttöä kuvituksesta asiasisältöisen journalismin suuntaan.

7.1.4. Sukupuoli

Kategoriaan kuuluvat kaikki kentän ulkopuoliset kuvat, joissa on ihmisiä (ks. 6.1.5., kentän ulkopuoliset kuvat). On oletettavaa, että miesten kisoissa pelitilannekuvat sisältävät vain miehiä. Mikäli johonkin pelitilaan sattuisi nainen lipsahtamaan, olisi kyseessä lähinnä säännön vahvistava erikoislaatuinen poikkeama, jolla ei olisi todellista tilastollista merkitystä. Tarkastelun tehtävänä onkin lähinnä tarkastaa, miten aineisto suhteutuu epävirallisissa keskusteluissa usein mainittuun jääkiekko- ja urheilukuvan maskuliiniseen diskurssiin.

Sukupuoli:

1 = vain miehiä

2 = vain naisia

3 = miehiä ja naisia

4 = ei tietoa tai ei voi määritellä

Taulukko 7. Koko aineisto sukupuolen mukaan

	1965	% = *100	1982	% = *100	2003	% = *100
1 vain miehiä	38	0,67	38	0,86	29	0,76
2 vain naisia	8	0,14	2	0,05	3	0,08
3 miehiä ja naisia	7	0,12	4	0,09	6	0,16
4 ei voi määritellä	4	0,07	0	0,00	0	0,00
N	57	1,00	44	1,00	38	1,00

Taulukko 8. Suomalaiskuvat sukupuolen mukaan

	1965	% = *100	1982	% = *100	2003	% = *100
1 = miehiä	13	0,68	25	0,93	22	0,85
2 = naisia	1	0,11	1	0,04	1	0,04
3 = miehiä ja naisia	2	0,11	1	0,04	3	0,12
4 = ei voi sanoa	3	0,16	0	0,00	0	0,00
N	19	1,05	27	1,00	26	1,00

Jakaumille perustuvan tarkastelun perusteella naisten asema jääkiekkokuvassa näyttää muuttuvan yhä marginaalisemmaksi. Vuoden 1965 kisojen pelitilanteiden ulkopuolisesta kuvastosta noin 14 prosenttia esitti pelkkiä naisia ja molempia sukupuoliakin

esittäviä otoksia oli koko kuvamäärästä 26 prosenttia. Vuonna 2003 pelkkiä naisia sisältävien kuvien suhteellinen osuus oli lähes kadonnut (vain 8 prosenttia), joskin molempia sukupuolia esittävien kuvien määrä (16 prosenttia) kompensoi tätä feminiinistä hävikkiä. Yhtä kaikki, siinä missä kiekon perässä urheilukuvassa temmeltävät hikiset ukot, näyttävät kuvatoimituksen koneistot suosivan miehiä myös kentän ulkopuolisten tapahtumien kuvittamisessa.

7.1.5. Kuvan ilmaisukeinot

Alaluvun kategoriat perustuvat luvun 4 lajityyppijakoon, joka kertoo paitsi yksittäisten kuvien tavasta representoida kisatapahtumia myös tarkemmin eriteltynä ajallisista konventiosta eli trendeistä. Tähän tarkasteluun kuuluvat kaikki MM-kisoista julkaistut kuvat niin pelitilanteista, vaihtopenkeiltä kuin hotellin punkastakin. Edellisten alalukujen kertoessa suuret suuntaviivat sille, miten jääkiekkokuvan numeeriset ja totuttuihin normeihin perustuvat ilmaisukeinot ovat kehittyneet, paneudumme nyt erityisesti siihen, mikä on ominaista jääkiekkokuvalle. Kertauksen vuoksi käyn vielä lyhyesti läpi, miten jaottelun pohjana olevat kategoriat rakentuvat:

1 = Ratkaiseva hetki: voittomaali, ratkaiseva torjunta ynnä muuta vastaavaa. Kuvassa on tapahduttava jotakin sellaista, mikä vaikuttaa suurella mittakaavassa kisatapahtumiin.

2 = Tuuletuskuva: joukkue on voittanut tai tehnyt maalin.

3 = Kaarteleva tai pönöttävä karju: Henkilokuva, ennakko tai staattinen kuva.

Myös

esimerkiksi joukkuekuva voidaan laskea tähän, elleivät pelaajat juhli esimerkiksi voittoa.

4 = Tilannekuva: maali, taklaus, taistelu, torikokous maalilla, neuvottelu tuomarin kanssa, eli kaikki tilanteet, joissa todella tapahtuu jotakin ja joissa on dynamiikkaa.

5 = Vaihtopenkki ja siniviiva: kuvat, jossa ollaan selvästi esimerkiksi vaihtoaitiossa ja seurataan tapahtumia. Myös jäähyaitio luetaan tähän kategoriaan, mutta esimerkiksi tiivis telellä otettu kuva valmentajasta ei välttämättä sovi kategoriaan

– etenään jos häntä ei kyetä paikallistamaan vaihtoaitioon.

6 = Kentän ulkopuoliset kuvat: kuvat joissa on katsomoa, faneja hallin pihalla, pelaaja huoltamassa mailaansa eli kaikki kuvat, joissa on ihminen mutta joissa ei pelata jääkiekkoa.

7 = Erikoiskuvat: kuvat joissa ei ole ihmisiä ja jotka eivät sovi edellä mainittuihin kategorioihin.

Taulukko 9. Kuvan ilmaissukeinot koko aineistossa

	1965	% = *100	1982	% = *100	2003	% = *100
1 = ratkaiseva hetki	1	0,00	4	0,03	2	0,02
2 = tuuletuskuva	15	0,07	26	0,18	14	0,16
3 = kaarteleva karju	9	0,04	17	0,12	12	0,14
4 = tilannekuva	102	0,50	45	0,32	13	0,15
5 = vaihtopenkki yms.	4	0,02	3	0,02	7	0,08
6 = kentän ulkopuolella	57	0,28	44	0,31	38	0,44
7 = erikoiskuva	14	0,07	2	0,01	0	0,00
N	202	1,00	141	1,00	86	1,00

Taulukko 10. Kuvan ilmaissukeinot suomalaiskuivissa

	1965	% = *100	1982	% = *100	2003	% = *100
1 = ratkaiseva hetki	1	0,02	0	0,00	1	0,02
2 = tuuletuskuva	4	0,09	16	0,27	4	0,08
3 = kaarteleva karju	3	0,06	6	0,10	7	0,14
4 = tilannekuva	19	0,40	10	0,17	8	0,16
5 = vaihtopenkki yms.	1	0,02	1	0,02	5	0,10
6 = kentän ulkopuolella	16	0,34	27	0,45	26	0,51
7 = erikoiskuva	3	0,06	0	0,00	0	0,00
N	47	1,00	60	1,00	51	1,00

Kuvan ilmaissukeinojen tarkastelu paljastaa arvostetuimmat eli ratkaisevan hetken kuvat hyvin harvinaisiksi: näitä löytyi yhteensä vain seitsemän kappaletta. Toisaalta näin asian periaatteessa kuuluukin olla, sillä olisi epärealistista odottaa koko kisoihin vaikuttavia tapahtumia aivan joka aamun lehtikuviin. Kuvassa kun yhdistyy hetkellisen ratkaisevan hetken ajatus siihen, että kyseisellä tapahtumalla on näppinsä pelissä myös siinä, miten urheilumenestyksen suuret ääriviivat asettuvat.

Sen sijaan on suorastaan silmiinpistävää, kuinka tilannekuvien määrä on vähentynyt. Siinä missä vuoden 1965 MM-aviisi kernaasti näytti lukijalle seuraavana aamuna, mitä hallissa oli edellisiltana tapahtunut (50%), vuosien 1982 ja 2003 kisoissa ottelun ”rekonstruoiminen” pelitilanteiden avulla ei nauttinut enää suurtakaan suosiota. Jos lähes neljäkymmentä vuotta aikaisemmin joka toinen lehden jääkiekkokuvista oli ollut tilannekuva, vuonna 2003 tilannekuvien (15%) tilalla komeilivat kaukalon suosituimpina kuvatyyppeinä kaartelevat karjut (14%) sekä tuuletuskuvat (16%).

Suorastaan hämmästyttävältä kuitenkin vaikuttaa kehitys kuvatyypissä kentän ulkopuoliset kuvat. Vuonna 1965 näitä oli koko aineistosta 28 prosenttia, mikä selittyy pitkälti erilaisilla kisoja esittelevillä ”feature”-jutuilla*. Sen sijaan vuonna 2003 vastavat jutut olivat vähissä, mutta siitä huolimatta nimenomaan kentän ulkopuolisten kuvien määrä oli noussut suorastaan merkittävästi. Tässä vaiheessa voimmekin jo varovaisesti herätellä kysymyksiä siitä, miten urheilukisojen kuvastosta peräti 44 prosenttia kuvaa ottelun ulkopuolisia tapahtumia ilman, että kyseessä on syväluotaava reportaasi.

* Feature-jutulla tarkoitetaan tässä juttua, joka esimerkiksi esittelee ensimmäisiä jääkiekon kotikisoja huomionarvoisena speaktaakkelinä, ei niinkään puhdasta urheilujuttua.

8. Erittelyä: reportaasista sankarin metonymiaan

8.1. Kuvien määrä lehdessä vähenee

Koko aineiston kuvamassaa tarkastellessa eteen tulee väistämättä selkeimpänä huomiona kuvien määrän selkeä väheneminen. Kun vuonna 1965 kuvia kisoista julkaistiin 202 kappaletta, vuoden 2003 kuvamäärä (86) ei yltänyt tästä enää edes puoleen. Vuoden 1982 kisat ennakoivat kehitystä 141 kuvallaan.

Ensimmäiseksi syytä voidaan etsiä historiallisesta kehityksestä ja yhteiskunnan taloudellisesta pulasta vaurauteen ja valintaan. 1960-lukua on yleisesti pidetty niin maailmalla kuin Suomessakin kuvajournalismin kultakautena. Maailmalla kukoistivat esimerkiksi aikakauslehdet Life, Look ja Paris Match, joiden ”suomalaisserkku” Viikkosanomat toi luovan, vaihtelevan ja yhä liikkuvamman kuvajournalistisen esitystavan osaksi suomalaista arkea (Mervola 1995, 266). Kuvajournalismin suuriin nimiin lukeutuva Caj Bremer puhuikin ajanjaksosta ”uutena kuvajournalismina”, mikä merkitsi sitä että valokuvaajan status alkoi pikku hiljaa kohota kirjoittajan tasolle (Bremer 2001, 82) Myös suomalaisen sanomalehdistön puolella kuvallisuus nousi 1960-luvulle tultaessa aivan uuteen arvoon.

Suomalaisen sanomalehdistön historiaa tutkineiden Päiviö Tommilan ja Raimo Salokankaan mukaan pula-ajan aiheuttama niukkuus heijastui sanomalehtien ulkoasuun tiukkuutena ja ahtamisena sodanjälkisinä vuosikymmeninä (Tommila & Salokangas, 1998, 241). Ajat kuitenkin alkoivat pikku hiljaa parantua: esimerkiksi viimeinen sotakorvausjuna lähti kohti Neuvostoliittoa olympiavuonna 1952 ja paperin säännöstelykin loppui vuonna 1949, jonka jälkeen kuvien määrä alkoi sanomalehdissä jälleen lisääntyä (Mervola 1995, 265). Kansakunnan elinolojen ja talouden voimistuessa myös sanomalehdistön ulkoasu heijasteli yhteiskunnallista kehitystä. Kun lehden sivua ei tarvinnut enää taloudellisen niukkuuden vuoksi ahtaa täyteen, myös kuvat alkoivat jälleen yleistyä. Kun vuonna 1950 suomalaisen sanomalehdistön toimituksellisesta materiaalisia oli kuvia noin 9,5 prosenttia, vuoteen 1960 tultaessa kuvien osuus oli kiirinyt jo 17 prosenttiin; kuvista kuitenkin noin 40 prosenttia oli yhden tai kahden palstan kokoisia (Tommila & Salokangas, 1998, 270).

Aineistoni ensimmäisten MM-kisojen kohdalla kuvankäytön runsauteen saattoi vaikuttaa myös se, että valokuvan asema sanomalehden sisällä alkoi pikkuhiljaa kohota. Valokuvaaja Caj Bremer on todennut, että sodanjälkeisinä vuosina valokuvaaja oli usein pelkkä toimittajan juoksupoika, jonka odotettiin itsekin ymmärtävän paikkansa. Oli yleistä, että lehtikuvaajat toimivat freelancereina. Bremer 2001, 54). Pekka Mervolan mukaan kuitenkin 1960-luvulla kuvan käyttö alkoi nousta yhä tärkeämmäksi sanomalehden toimitukselliseksi osaksi. Vuosikymmenen alussa esimerkiksi suurimassa jokaisessa tärkeimmistä sanomalehdistä oli ainakin yksi vakituinen valokuvaaja, ja useimmissa myös oma kuvalaattakone (Mervola 1995, 265) ja kuten sanottua, Bremerinkin mukaan kuvaajan arvo alettiin tunnustaa. Kuva suomalaisen journalismin elementtinä oli tullut lehteen jäädäkseen.

Kuvamäärän vähenemiselle voidaan esittää monia syitä, jotka useasti limittyvät toisiinsa – jos eivät muuten niin ainakin ajallisesti. Edellä luettelemani tulkinnat kuvankäytön muutoksesta suomalaisessa sanomalehdessä oman tutkimusaineistoni valossa ovat kuitenkin tietyllä tapaa ”ulkojournalistisia”. Tällä tarkoitan sitä, että ne kumpuavat enemmänkin vallitsevista yhteiskunnallisista oloista kuin puhtaasti toimitusteknisistä tai lukutottumuksellisista traditioista. Myös jälkimmäiset ovat yhtä tärkeitä, sillä Barnhurstin ja Neronen mukaan lukijat kyllä tekevät valintoja, mutta vain niissä puitteissa kuin mitä lehti heille antaa – lehden sisältö ohjaa lukemista tietyllä tavalla ja toimii vaihtoehtoisia tapoja vastaan. Uutisen muoto siis rakentaa katsojan näkemyksen eli ”vision” (Barnhurst & Nerone 2001, 7).

Jos kuvien määrä lehdissä alkoikin sotien jälkeen nousta, se alkoi myös laskea tultaessa 1970-luvulle. Toimituksellisena syynä tähän voidaan pitää ainakin suomalaisten lehtien siirtymistä lohkotaittoon, mikä teki sivun ulkoasusta jäsennellymmän sekä tekstin että visuaalisten elementtien suhteen (Ks. esim. Salokangas & Tommila 1998; Mervola 1995). Mervolan mukaan Aamulehti oli 1970-luvulla useimmiten jo lohkotaitettu. Ominaista uudelle taittotyylille oli, että kukin juttu muodosti sivulle suorakulmion, jolloin myös kuvien käyttö alkoi selkeytyä ja hierarkisoitua. (Mervola 1995, 281) Ulkoasullisesti lohkotaittoon siirtyminen teki suomalaisesta sanomalehdistöstä näin ajassa taaksepäin katsoen aiempaa ammattimaisemman näköisen. Kääntekehti oli jokseenkin rivakka, sillä vielä 1968 toimittajat pitivät nykysilmälle kirjavaa sirkustaittoa suosikkinaan (emt. 281). Oman aineistoni kannalta onkin tärkeä huomata, että en-

simmäiset kisat osuvat runsaan sirkustaiton aikaan, mutta vuosien 1982 ja 2003 ki-soissa liikutaan jo tukevasti tarkoin harkitun lohkotaiton maailmassa.

Myös Ruotsissa tapahtui samansuuntainen kehitys. Mitä vähemmän sivulla on kuvia, sitä merkittävämpiä ne ovat ja niiden merkittävyys korostuu eritoten suhteessa sivun muihin elementteihin (Becker, Ekerkrantz ja Olsson 2000, 136). Mielenkiintoista onkin, miten Barnhurstia ja Neronea lainatakseni kuvamäärä rakentaa katsojalle maini-tun näkemyksen kisatapahtumasta.

Pelkästä kuvien määrästä puhuttaessa voitaneen sanoa, että nykypäivän lehdenlukija saa eteensä huomattavasti suodatetumman uutispaketin kuin vuonna 1965. Vaikka tuolloinkin kuvavalinnat ja -kerronta luonnollisesti perustuivat toimituksellisiin käy-täntöihin, lukijalla oli mahdollisuus koostaa useista palasista tarina ja punnita kisata-pahtumia suhteessa toisiinsa. Vuonna 2003 sama valinta oli tehty yhä tiukemmin jo toimituksessa lukijan puolesta, mikä ei silti missään tapauksessa ole pelkästään huono asia. On muistettava, että kuva- ja informaatiomäärältään maailma oli lähes 40 vuo-dessa muuttunut merkittävästi jo pelkästään television myötä – internetin tuomasta sillisalaattimaisesta tietoähkystä puhumattakaan. Lisäksi kuvamäärän pienenemisen voi katsoa määrän sijaan tuoneen aamiaisen painikkeeksi yhä enemmän laatua.

8.1.1. Kisasivu reportaasista kiteyttäväksi pääkuvaksi

Kun verrataan vuoden 1965 kisasivuja lähes 40 vuotta nuorempiin tuotoksiin, ero on hurja. Nykyajan sivu on vanhanajan kollegaansa huomattavasti standardisoidumpi: sivulta löytyvät pääjuttu ja kakkosjuttu, sekä ehkä mahdollisesti kolmosjuttu (ks. lii-te/vuoden 2003 sivut). Joka tapauksessa hierarkia on selvä. Vuoden 1965 sivut ovat paikkapaikoin kuuluisaa sillisalaattia. Siitä huolimatta nykyajan formaatti-ajatteluun tottuneelle ne ovat kaikessa kaoottisuudessaan lähes virkistävä löyhähähdys menneisyy-destä. Mikä ehkä vuonna 1965 hierarkiassa ja selkeydessä menetettiin, korvattiin vo-lyymilla ja kuvien vauhdikkuudella.

Esimerkiksi Aamulehden vuoden 1965 maaliskuun 10. päivän sivulla 14 on nähtävissä kuusi erillistä kuvaa sekä yksi neljän kuvan sekvenssi jääkiekkoilun MM-

kilpailuista (liite 1). Sivun juttu koostuu kahdesta otsikosta, joista ylälaidan yksilö kertoo ”Suomen peli ei luistanut – voitto tuli silti”. Keskellä sivua puolestaan kerrotaan ”Huono päivä oikealla hetkellä”. Lisäksi jälkimmäisen otsikon alta löytyy vielä legendaarisen urheilutoimittajan Jouko Auteron vinjetti ”Täällä jäähalli”. Auteron teksti kertoo kisapäivän pelitapahtumista.

Esillä oleva sivu – tai oikeammin juttu – tuo kuviensa osalta enemmänkin mieleen reportaasin kuin tyypillisen urheilusivun sanomalehtikuvituksen. Merja Salo kirjoittaa artikkelissaan Kuvareportaasi – valokuvin kerrottu tarina, että reportaasi on todellisuuden kuvaus, joka perustuu havaintoihin tapahtumapaikalla. Siinä yhdistyvät asiantietojen luotettavuus ja kirjoittajan luovuus. Vankkojen faktojen lisäksi se pohjaa kirjoittajan persoonallisiin havaintoihin, tunnelmiin, tunteisiin, näkemyksiin. Olennaista reportaasissa on läsnäolon tuntu. (Salo 1999, 179). Salo jatkaa, että valokuvaaja ottaa reportaasia rakentaessaan aktiivisen kertojan roolin ja rakentaa näin kuvallisen tarinan eli kertomuksen (Salo 199, 179–180).

Jos esimerkksisivua vuodelta 1965 peilataan vasten Salon sanomaa, ollaan aika lähellä päätelmää MM-kisasivun reportaasinomaisuudesta. Salo kirjoittaa, että kertomus voidaan ajatella eräänlaiseksi narratiiviseksi syvärakenteeksi, joka on riippumaton välineestä. Siihen kuuluu viisi elementtiä: kertoja, paikka, tapahtumat, henkilöt ja aika. (Salo 1999, 180). Kyseisellä Aamulehden sivulla kertojina toimivat lehden toimittaja ja kuvaaja (tuohon aikaan nimiä ei ollut tapana mainita), paikkana Hakametsän jäähalli, tapahtumina Hakametsän sen päivän MM-ottelut, henkilöinä kuvissa esiintyvät pelaajat sekä katsojat ja aikana maaliskuun 9. päivä. Niin ikään keskenään hyvin erilaiset ja havainnoivat kuvat (katsojat ja maalivahdin jalat) viestittävät lukijalle läsnäolon tuntua ja havainnointia.

Kuvareportaasi rakentuu kuvien lisäksi tekstistä ja taitosta. Vanha journalistinen nyrkkisääntö on, ettei tekstin pitäisi sanoa sitä minkä kuva jo näyttää, vaan täydentää sitä lisäinformaatiolla. Taitossa luodaan kuvareportaasin kerronnallinen jatkumo, ”juoni”, ja painotukset esimerkiksi kuvakokojen avulla. Taittaja myös päättää tekstin visuaalisen asun ja painotukset typografisten valintojen avulla. (Salo 1999, 180). Kyseisessä esimerkissä kuvat näyttävät juuri tilanteita, joista tekstissä ei kerrota.

Väitöskirjassaan Kuvareportaasin (r)evoluutio Hannu Vanhanen kirjoittaa, että vaikka yksittäistäkin kuvaa voidaan arvioida tarinana, vasta kuvakokonaisuus on kuvanarraatio. Kuva on yhteydessä (compound) toiseen kuvaan. Käsitys siitä mikä on kuvareportaasi, kuvaessee, kuvatarina, kuvanarraatio, kuvakokoelma, kuvagalleria jne. vaihtelee sen mukaan, missä kontekstissa kuvat julkaistaan ja mikä on tutkimuksen viitekehys sekä traditio. (Vanhanen 2002, 34). Verrattuna vuoden 2003 kisasivuihin, joissa pääkuva kuvittaa tiukasti pääjuttua jne., vuoden 1965 esimerkkisivun toisiinsa liittyvät kuvat voidaan mahdollisesti hyvinkin nähdä kuvareportaasin kaltaisena narraationa.

8.1.2. Vastaus kilpailijan omilla keinoilla – televisio ja internet

On mielenkiintoista huomata, että vuoden 1965 MM-kisat osuvat ajallisesti yhteen sanomalehtien ankaran kilpailijan eli television voittokulun kanssa. Pekka Mervolan mukaan vuonna 1960 Suomessa oli 92 500 televisiolupaa, mutta vuonna 1965 lupa oli jo 700 000 suomalaisen hallussa. Sanomalehtien kustantajat suhtautuivatkin uuteen viestintävälineeseen sangen kielteisesti ja pitivät pitkään pannassa muun muassa televisio-ohjelmätietojen julkaisemisen lehdissä. (Mervola 1995, 278). Tieto television ylivallasta tuskin on sivistyksen viitteitä hartioillaan kantavalle ihmiselle uusi. Sen sijaan kiinnostavaa on huomata, miten oman aineistoni valossa television luomaan kilpailuun lehdissä vastattiin.

Valokuvaesseeisti Susan Sontagin mukaan valokuvan voima on siinä, että pysäytetty hetki on ikään kuin ikuinen – liikkuvassa televisiokuvassa sen sijaan uudet kuvat virtaavat auttamatta edellisten päälle, jolloin vastaavaa pysähtyneisyyden vaikutusta ei pääse syntymään (Sontag 1978). Kuitenkin kun katsotaan vuoden 1965 sivuja, ne tuovat kuvallisessa runsaudessaan paikka paikoin mieleen jopa televisiomaisen esitystavan. Vaikka kyseessä ei ole sekvenssimäisestä kausaalisuuden esittämisestä, kuvien vuolas virta luo katsojalleen kisapäivästä kuvaa nimenomaan ”leikkausten” eli erilaisien kohtausten avulla. Taistelussa uutta viestintävälinettä vastaan sanomalehti siis koettaa pitää pintansa television omimmin aseina.

Suorien analogioiden vetäminen täysin toisesta ajasta käsin vain harvoin tekee kohteelleen oikeutta. Tässä tapauksessa se kuitenkin sallittakoon, sillä 2000-luvun alun aikalaiset ovat voineet todistaa vastaavan kehityksen myös omana aikanaan. Kuten

aineistoni osoittaa, televisiomaisesta esitystavassa lehdissä on luovuttu, mikä on korvattu yhä tiivistävämällä ja valikoivammalla kuvankäytöllä. Kuitenkin milleniumin jälkeiset lehtien ulkoasu-uudistukset (muun muassa Väli-Suomen lehdet 2003, Aamulehti 2007) ovat vieneet lehtien esitystapaa alati palastellummaksi ja lyhyemmäksi. Tiivis esitystapa lainaakin juurensa nimenomaan internetistä, jonka uutisportaalien ominta kauraa ovat olleet elävät, lyhyet ja helposti luettavat pikauutiset. Aivan kuten tapahtui 1960-luvulla, uuden kilpailevan välineen haasteeseen on jälleen kerran vastattu sen omilla keinoilla.

Niin tylsä kuin ilmaus onkin, nähtäväksi jää, toteuttavatko sanomalehdet MM-aineistoni kaltaisen totaalisen suunnanmuutoksen myös internetin aikana. Mikä kuvamäärän puolella kerran tarkoitti täyskäännöstä runsaasta kuvamassasta huoliteltuun tiivistämiseen, voisi sisällön puolella merkitä paluuta pitkään, syvälliseen ja taustoitettavaan ilmiöjournalismiin internetin vastatessa hektisten pikapätkien jakelusta.

8.2. Katse kääntyy kaukalosta sen ulkopuolelle

Luokiteltaessa aineiston kuvia sen mukaan, missä ne on otettu, ei merkittäviä eroja eri vuosikymmenien välillä ole nähtävissä. Erikoiskuvien määrä pysyy marginaalisena, minkä voi katsoa kertovan siitä, mitä luvussa 5 esitin jääkiekkovalokuvauksen luonteesta: kuvaaja poimii kuvat jääkiekko-ottelun ”menusta”, mutta itse ruokalista ei tunnu muuttuvan. Sama tematiikka tuntuu kestävän ajan hammasta. Sitä vastoin kahden tärkeimmän luokan eli pelitilanne- ja kentän ulkopuolisten kuvien välillä voi nähdä pientä liikettä.

Vuonna 1965 kaikista kuvista pelitilannetta esitti 66 prosenttia kaikista kuvista, mutta vuonna 2003 enää 56 prosenttia. Suomalaisaineiston kohdalla vastaavat luvut ovat 60 prosenttia ja 49 prosenttia. Etenkin se, että vuonna 2003 suomalaispelaajia sisältävistä kuvista alle puolet esittää pelitapahtumia, pistää kysymään mistä tämä johtuu. Syitä voi hakea ainakin kahdesta eri suunnasta: jo kuvien määrän kohdalla sivutusta television vaikutuksesta sekä yhteiskunnallisesti myös jääkiekkoilijan roolin ja statuksen muutoksesta. Voitaneen ajatella, että mitä yleisempi televisiokuva on ja mitä suuremman joukon illalla tapahtuvan pelin livetaltiointi saavuttaa, sitä vähäisemmäksi muodostuu tarve näyttää samoja tapahtumia seuraavan aamun lehdessä valokuvina.

Tämän vuoksi uudet yksilöitä tai kisatapahtumia käsittelevät juttutyypit yleistyvät, jolloin kuvituksessa on suurempi mahdollisuus käyttää kentän ulkopuolella otettuja kuvia (ks. liite1: Teemu Selänne Hakametsän hallin käytävältä 2003).

Syitä voidaan myös hakea sekä yhteiskunnallisen arvomaailman muutoksesta että sen myötä toteutuneesta median murroksesta (lue tabloidisaatiosta). Kuten jo luvussa 4.3. kirjoitin talouden ohjaamasta mediasta, käsitellään uudenlaisessa laaja-alaisessa urheilujournalismissa urheilijoita populaarikulttuurin keinoin. Urheilijoita siis kuvataan julkisuuden henkilöinä, jolloin urheilusuoritteiden lisäksi ollaan kiinnostuneita siitä, mitä he tekevät kentän ulkopuolella.

Koska sudenkuoppaan astuminen tekee aina yhtä kipeää, kannattaa näillä main myös muistaa suitsia hieman. Epäilemättä oletus median viihteellisyydestä ja urheilijoiden ”pop-tähteydestä” osuvat oikeaan – riittää kun lukee Aamulehden internet-sivuja, joilla siteerataan juorulehti Seiskaa siitä, että entisen maajoukkuekiekkoilijan Sami Kapasen vaimolla epäillään olevan suhde nuorempaan mieheen (Aamulehti.fi/Kapanen). Perinteisen journalismikäsitteilyksen nimeen vannovat äänet jopa kysyvät, mitä sitten. Omaan tutkimusaineistooni palatakseni uskallan sanoa, että pelitilanne- ja kentän ulkopuolisten kuvien suhde heijastelee tabloidisaatiokehitystä (Vanhanen 2010). Samalla on kuitenkin muistettava, ettei noin kymmenen prosentoinen nousu vielä voi automaattisesti pitää esimerkkinä tabloidisaatiosta. Jääkiekkotapahtumassa kun kentän ulkopuolisuus voi merkitä vaikka haastatteluhetkeä jäähallilla, mitä puolestaan voi pitää hyvinkin relevanttina urheilujournalismin kerrontatapana.

8.4. Yksilön merkitys kuvassa kasvaa

Sanomalehden kuvallista kerrontatapaa tarkastellessa tärkeimpiä huomionaiheita lie-
nee, kuinka suuria joukkoja aineiston kuvat esittävät. Kansantajuisesti asia voidaan sanoa niin, että mitä vähemmän yksittäisissä kuvissa on yksittäisiä henkilöitä, sitä enemmän esitystekniikka korostaa yksilöä. Vastaavasti useita henkilöitä sisältävät kuvat rekonstruoivat katsojalle ajatuksen ainakin jonkinlaisesta ryhmätyöstä tai -tapahtumasta.

Vuoden 1965 tapa rakentaa kuva edellispäivän kisatapahtumista vaikuttaa nykypäivästä katsottuna painottavan vahvasti kollektiivisuutta yksilön kustannuksella. Suomalaisaineistossa kuvat, joissa oli neljästä kuuteen henkilöä, muodostivat 52 prosenttia tutkimusaineistosta. Sen sijaan sellaisia kuvia, joissa oli vain yksi suomalainen, oli vuoden 1965 aineistosta vain 15 prosenttia. Vuosien vieressä asetelma alkoi kuitenkin pikku hiljaa kääntyä ympäri. Tultaessa vuoteen 1982 yhden suomalaisen kuvat muodostivat 33 prosenttia (kolmanneksen) julkaistuista kuvista. Vastaavasti neljästä kuuteen henkilöä sisältämien toiminnallisten pienryhmäkuvien osuus olikin pudonnut vuoden 1965 kisojen 52 prosentista neljännekseen (24%). Suunta enteili sitä, mitä olisi tulossa.

Vuoden 1982 välikisojen uumoilema kehitys kulminoitui tutkimusaineiston valossa vuoden 2003 kisoihin. Kuvia katsoessa vuoden 1965 sanomalehdelle tyypillinen ryhmän korostaminen kuvallisesti oli muisto vain. Neljästä kuuteen henkilöä sisältäviä kuvia aineistosta oli vuonna 2003 enää 16 prosenttia, kun ne lähes 40 vuotta aikaisemmin muodostivat yli puolet kaikista suomalaiskuvista. Kuitenkin vielä ryhmäkuvien määrän laskua merkittävämpänä kehityksenä voidaan nähdä suorastaan draamaattinen muutos taulukon toisessa päässä. Vuoden 2003 aineistosta peräti 64 prosenttia koostui yhden suomalaisen (39 %) tai kaksi henkilöä (25%) sisältävistä kuvista. Yksittäisien kuvien henkilömäärän voi melko turvallisesti sanoa laskeneen vajaan 40 vuoden tutkimusjakson aikana merkittävästi. Ryhmäkuvien määrä on laskenut, yksilöä korostavien kuvien määrä puolestaan on noussut.

Vain tylsäpäinen havainnoitsija jättäisi leikin tähän, sillä laskemista tärkeämpää on kysyä, mistä tämä kertoo. Oletettavaa on, että kuvan sisäisen henkilömäärän pieneeminen ei ole vain jääkiekko- tai urheilukuvalle tyypillinen ilmiö. Esimerkiksi ruotsalaista sanomalehdistöä tutkittaessa on havaittu, että vuosien 1955 ja 1987 välillä kuvallinen ilmaisu on muuttunut siihen suuntaan, että tavallisia ihmisiä näkyy lehtikuvassa yhä useammin yksilöinä kuin ryhmissä (Becker, Ekerkrantz ja Olsson 2000, 163). Koska kepeän huumorin siivittävänä voi sanoa, että Suomessa ollaan yleensä kymmenen vuotta ruotsalaisesta muodista jäljessä, ruotsalaistutkijoiden havainnon voi kytkeä ajallisesti omaan tutkimukseeni lähes sellaisenaan. Olettaen että ruotsalaiset ovat oikeassa, laaja-alaisesti voidaan puolestaan todeta, että oman tutkimukseni aineisto sekä noudattaa että toteuttaa aikakausien kuvamäärällisiä konventioita.

Vertauskohtaa havainnoille voidaan hakea pitkittäistutkimuksen tasolla myös Suomessa palkituista vuoden lehtikuvista. Niiden ilmaisukeinoja tutkinut Mirja Sipinen on havainnut, että mitä lähemmäs nykyhetkeä tullaan, sitä useammin palkittujen kuvien ilmaisu perustuu metaforien sijaan metonymiaan. Hän ajoittaa metonymian voittokulun alun 1990-luvun alkuun. (Sipinen 2006, 55 – 58). Tässä yhteydessä metonymia pitää kuitenkin ymmärtää puritaanista semantiikkaa laveammin Beckerin, Eckerkrantz ja Ohlsonin tapaan. He painottavat metonymiaa konventiona, jonka avulla tapahtumista voidaan kertoa realistisesti niin, että tavallinen ihminen toimii jonkin laajemman ilmiön edustajana, jonka kautta esitetään monimutkaisempia ja laajempia asiakokonaisuuksia. (Becker, Ekerkrantz ja Olsson 2000, 108).

Itse lähdin siitä, että ruotsalaistutkijoiden ajatus voidaan istuttaa aineistoni jääkiekkokuvaan lähes sellaisenaan: sana tavallinen ihminen on vain korvattava tavallisella pelaajalla. Hänen kauttaan käsitellään koko joukkueen edesottamuksia. Koska yksilöä korostavien kuvien määrä suhteessa ryhmää painottaviin kuviin on kasvanut selvästi, voidaan oikeutetusti kysyä, miten se vaikuttaa representaatiotavan kautta yksilölliseen tapaan käsittää tapahtumia ja sitä kautta suomalaiskansallisen identiteetin muotoutumiseen. Tekee jopa mieli kysyä, onko vuoden 1965 leijonan kansallinen laumasieluisuus korvattu vuonna 2003 yksinäisellä leijonalla, joka saalistaa itselleen pisteitä auttaakseen joukkueensa voittoon. Jo monasti siteeraamieni ruotsalaistutkijoiden mukaan kuvan kohde symbolisoi tai representoi jotakin itsensä ulkopuolista – olosuhteita, tapahtumaa, metaforan muotoa tai kuvaa jostakin. Tärkeintä ei ole yksilö vaan hänen roolinsa jonkin asian edustajana. (Becker, Ekerkrantz ja Olsson 2000, 110)

8.5. Suomalaisuus korostuu eksoottisuuden kustannuksella

Moderniin MM-kuvakerrontaan syntyneelle ja alati vahvistuneelle leijonankaipuulle voidaan hakea vastausta ainakin urheilullis-sosiaalisen tilanteen muutoksesta. Aivan kuten luvussa 3.4. kirjoitin, vuoden 1995 maailmanmestaruus nosti jääkiekkoilun salongikelpoiseksi urheilulajiksi maastojuoksun ja murtomaahiihdon oheen. Samalla maailmanmestaruus kolautti urheilumaailman sisäistä jääkiekkoperhettä vielä voimalisemmin. Viimeistään maailmanmestaruus osoitti, että Suomen leijonat voivat pärjätä kaukalon mahtimaiden joukossa. Vaikka kansainvälinen menestys jo vuoden 1988

Calgaryn olympiahopeasta lähtien oli osoittanut, että mitalitoiveet eivät olleetkaan haihattelua, viimeistään Tukholman kultajuhlat saivat aikaan sen, että joukkueelta alettiin odottaa ennen jokaisia MM-kisoja vähintäänkin mitalia. Koska mitalin väriksi uskallettiin jo odottaa kultaa, muuttui Tukholman huippuvuosi kädenkäänteessä urheilutoimituksissa standardiksi, jonka valossa odotukset ja kiinnostus MM-kisoihin luotiin.

Tutkimusajanjaksoni alkupäässä tilanne oli täysin päinvastainen. Suomalaisilta ei kisoissa juuri uskallettu odottaa, ja kuvaavaa onkin, että tasapeli menestyvänä jääkiekkomaana tunnettua Ruotsia vastaan katsottiin lähes voiton arvoiseksi suoritukseksi. Suomen molemmat maalit laukonut Matti Keinonen onkin muistellut, kuinka raavas mies saattoi keskellä päivää pussata kaulalle keskellä Hämeenkatua (Mennander 2003, 202). Kuva-aineiston puolella ulkomaisien tähtien kumartaminen näkyikin hyvin siinä, että heillä oli suuri mielenkiintoarvo median näkökulmasta. Sen lisäksi että ulkomaisten pelaajien osuus on myöhempisiin aikoihin verrattuna Aamulehdessä huomattava, myös kisoihin vahvasti panostaneen Yleisradion televisioimista seitsemästä ottelusta vain yhdessä nähtiin kentällä suomalaisia (Mennander 2003, 201-202)! Nykyisellä kisastudioiden aikakaudella vastaavaa epäsuhtaa tuskin voi edes kuvitella.

Ehkä menestys osittain selittää sitä, miksi suomalaisten suhteellinen osuus kuvissa on kasvanut niin merkittävästi. On kerrottava siitä, jolta menestystä odotetaan. Koska suomalaiset voivat tehdä sen jo ihan itse, miksi siis kuvailla ulkomaiden ammattilaisia, jotka raahautuvat raskaan kauden jälkeen MM-kisoihin, jos jaksavat. Syitä voidaan pohtia, mutta sitä oleellisempaa lienee kysyä, miten esitystavan muutos vaikuttaa suomalaiskansallisen identiteetin ylläpitoon ja rakentumiseen.

Vaikka kylmän sodan aikana Suomi oli epäilemättä neutraalina alueena tärkeä sekä lännen että idän spiooneille ja intressiryhmille, verrattuna nyky maailmaan vuoden 1982 kisakatsoja, vuodesta 1965 puhumattakaan, lueskeli Aamulehteään jossakin maailman laidalla. Vaikka interraililla nähtiin Eurooppaa reppu selässä, televisiosta näkyi edelleen kaksi kanavaa ja pysyipä muuan keskustalainen ministerikin tiukasti siinä kannassa, ettei Neuvostoliitto hajoa koskaan... Näin kuitenkin kävi, ja jo vuonna 1995 Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi. Samalla viestintä kehittyi: MTV3:n muassa televisiokanavien määrä satelliittikanavineen oli alkanut lisääntyä jo 1980-

luvulla. Viimeistään 1990-luvun lopulla alkanut internet-buumi liitti Suomenkin osaksi maailmankylää, jossa postinumeroa kyselee vain edellinen sukupolvi. Kun lentolippujen hintakartellikin vielä purettiin ja Thaimaasta tuli uusi Kanaria, tämä kaikki tarkoitti mentaalisisällä tasolla sitä, että ulkomaalaisuus ei yksinkertaisesti 2000-luvun alussa ollut enää kovin eksoottinen asia. Sen sijaan monien muiden kansojen tavoin suomalaiset olivat ottaneet maailman omakseen. He olivat siirtyneet periaferiasta keskiöön.

Edellä kuvaamani geososiaalisen kehityksen voi nähdä heijastuvan myös jääkiekkokuvassa, missä suomalainen pelaaja nousee koko ajan vahvemmin esiin. Identiteettiin tämä kenties vaikuttaa niin, että suomalaispelaajat nähdään kuvastossa itsenäisinä ja aktiivisina toimijoina. He ovat, menevät ja tekevät sen sijaan, että he seuraisivat sivusta. Koska maailma näin on muuttunut, ei ilmeisesti ole syytä olettaa että lukija haluaisi ruispuikuloidensa äärellä katsoa, miten ulkomaalaiset kiekkotähdet touhuavat kaukalossa. Kenties juuri siksi moderni MM-kuva tarvitsee leijonan.

8.6. Kaukalo ja katsomo kuuluvat koiraille

Ilmeisesti kiekkokuvassa elää patriarkaattisen yhteiskunnan tiedostamaton, sillä määrällisen tarkastelun mukaan vain pieni osa kuvista sisältää naisia. Koska en ole sukupuoliasioiden asiantuntija, sivuan aihetta vain hyvin kevyesti. Kuitenkin jo äkkiseltään huomataan, että sukupuolitettuna tarkasteltuna jääkiekkokuva on mediatutkimukselle suorastaan suorastaa kiero kohde – etenkin kun tutkimusaineistona toimivat miesten MM-kilpailut. Janne Seppänen kirjoittaa kirjassaan *Visuaalinen kulttuuri* Laura Mulveyn Hollywood-elokuvaa käsittelevästä tekstistä ”Visuaalinen mielihyvä ja kerronnallinen elokuva”, jota pidetään visuaalisen kulttuurin tutkimuksen yhtenä perustekstinä. Mulveyn mukaan ihmiselle luontaiseen skopofiliaan eli katsomisviettiin liittyvä mielihyvä syntyy siitä, että ihminen pääsee katselemaan toisen tekemisiä ilman että toinen tietää. (Seppänen 2005, 53). Hieman samoinhan katsomon tai lehdnlukijoiden geneeriseen massaan naamioitua utelija näkee esille asetetun pelurin. Vaikka pelaaja on vapaaehtoisesti esillä, hän vain harvoin itse näkee katsojansa.

Tunnettuja esimerkkejä käyttäen tirkistelyn ilo näkyy muun muassa Alfred Hitchcockin elokuvassa *Rear Window* (ks. luku 5.). Jos skopofilia katsottaisiinkin feminis-

tisessä mediatutkimuksessa sukupuolineutraaliksi, jääkiekkokuvan tutkijalla ei ongelmia olisi. Mulveyn mukaan kuitenkin patriarkaattisen yhteiskunnan sukupuoliero määrittelee katsomisen mielihyvää: mies on aktiivinen katsoja, kun taas nainen on katsomisen kohde (Seppänen 2005, 54). Mutta kun kuvastossa heitä ei juuri ole. Onkin mielenkiintoista huomata, että jääkiekkokuvassa asetelma kääntyy pääläelle. Miehet hikoilevat kaukalossa, naiset kannustavat katsomossa (vaikkakin on ilmeistä, että urheilutapahtuman katsomostakin suurin osa koostuu miehistä). Onkin siis syytä kysyä, voiko tällaisessa tilanteessa nainen ottaa aktiivisen katsojan paikan miespelurin toimiessa skopofilisena objektina. Vai onko asia esitettävä niin, että katsomossa tai lehden urheilusivun äärellä katseleva nainen on voimaton sivustakatsoja, kun miehet esitetään aktiivisina maalinsylkijöinä?

Koska kuvien sukupuolella ei ole aineistoni kannalta kuin kuriositeettiarvo, sen kanssa on helppo sortua pikkunäppäryyteen. Vastapainoksi onkin syytä esittää edes yksi järkevä kysymys: miten jääkiekkokuvan sukupuolisuus vaikuttaa kansalliseen identiteettiin? Kysymys on vaikea, eikä ainakaan Mulveyn tulkinnan valossa anna juuri toivoa sen enempää kisakuvia katseleville miehille kuin naisillekaan. Mulveyn mukaan (Seppänen 2005, 54) miehen aktiivinen katse voi kuulua myös elokuvan päähenkilölle, joka tässä tapauksessa olisi luettavissa jääkiekkokuvan toimintasankariksi. Elokuvan mieskatsoja puolestaan voi samaistua toimintasankariin, jonka halun kohde nainen on. Koska stereotyyppien uusintaminen on merkki ajatuksen kadosta, tyydyn siteeraamaan suomalaista rock-yhtye Eppu Normaalia (Eppu Normaali 1990):

”Kerran menin ravintolaan sieltä naisia saa, mut ne kaikki katsoivatkin yhtä jääkiekkoilijaa. Silloin minäkin päätin tehdä pakaroistani näistä niin isot että silmät putoilevat naisten päistä.”

Kappaleessa Urheiluhullu Eput riimittelevät siitä, mille arjen käytännöissä saattaa hyvinkin löytyä vastinetta. Jos Mulveyn malli samaistumisesta hyväksytään, voidaan jääkiekko-ottelun mieskatsojan nähdä samaistuvan maaleja ja naisia ahmivaan sankariin. Näin tarkasteltuna jääkiekkokuvan sukupuolinen käytäntö rakentaakin kansallista identiteettiä niin, että kiekkokuvia toljottavista kelpo perheenisistä massaa, joka toivoisi olevansa jotakin muuta mitä ovat.

Voi myös olla, ettei sukupuolikortilla pelaaminen yksinkertaisesti sovi jääkiekkokuvan tutkimiseen – ei ainakaan niin kauan kuin nainen pidetään visusti objektin roolissa ilman vapaata katsetta ja tahtoa. Jääkiekkomailaa ei kannata yrittää tulkita fallosymboliksi. Sen sijaan on vain hyväksyttävä, että jostakin syystä jääkiekkoilu kiinnostaa miehiä sen verran enemmän kuin naisia, että heidän määränsä katsomossakin on suurempi kuin naisten.

8.7. Kaarteleva karju runttaa tilannekuvan tuonelaan

Muiden muassa kuvatutkija Hannu Vanhasen mukaan tabloidisaatio on tullut media-maisemamme kiinteäksi osaksi. Tämä tarkoittaa sitä, että aikaisemmin pelkästään keltaisen lehdistön ja tyylipuhtaiden juorulehtien käytössä olleet ilmaisukeinot ja juttutyypit ovat ujuttautuneet perinteisen laatulehdistön sivuille. Vanhasen mukaan eräs tabloidisaation tunnusmerkki on henkilökuvan merkityksen kasvu, sekä etenkin aikakauslehdistön ja sanomalehtien liitteiden kuvituksessa käytetty rakennettu henkilökuva (Vanhanen 2010). MM-aineistoni valossa rakennettuja henkilökuvia ei näy, mikä selittyy paljolti kuvien uutisellisellä luonteella. Sen sijaan kuvatyypin osuuksien muutos useita henkilöitä sisältävistä pelitilannekuvista yhden tai kahden henkilön ”kaartelevat karjut” -tyyppisiksi kuviksi herättää kysymyksiä kuvakonventioiden muutoksesta.

Syytä voidaan hakea ensinnä tekniikasta. Vuoden 2003 digitaalitekniikkaan luottavalla valokuvaajalla oli käytössään esimerkiksi kuvanvakaajalla varustettuja pitkiä 200-400 millimetrin objektiiveja, jotka osaltaan mahdollistavat terävät ja tiiviit kuvat niin kaukalon laidalta kuin katsomostakin melko heikossakin valaistuksessa. Itse asiassa jääkiekko-ottelua pitkällä putkilla kuvattaessa tekniikka osittain jopa sanelee sen, ettei tiukkaan kuva-alaan helposti edes mahdu kovin montaa pelaajaa näin lyhyeltä etäisyydeltä (matkaa keskiviivalta maalille on alle 30 metriä). Vaikka kuvaajilla oli jo 1960-luvullakin pitkiä teleobjektiiveja käytössään, ne olivat nykyistä harvinaisempia ja niiden valovoima oli nykyistä heikompi, mikä lienee vaikuttanut siihen, ettei nykyisenkaltaisia tiiviitä otoksia sivulle juuri päätynyt.

Vaikkakin tekniikka on relevantti näkökulma, selityksenä se on liian helppo. Koska nykypäivän kuvaajilla on käytössään myös lyhyempien objektiivien arsenaali, voi-

daan kysyä, minne ne ovat unohtuneet jääkiekko-otteluissa. Usein kuvaajien kanssa keskusteluissa kuulee selityksen, että on varmempaa saada kaivatunkaltainen kuva ”perinteisellä menetelmällä” eli seuraamalla ottelua pitkän objektiivin kautta esimerkiksi keskiviivan tuntumasta kuin zoomailla laajakulmalla maalin takana. Näin varmasti onkin, ja työnsä osaava ammattilainen epäilemättä saakin tarvitut ruudut juuri näin. Lisäksi teleobjektiivilla otetut kuvat tiivistävät tilanteen. Onkin kysyttävä, mikä takia *toimeksiantajan tilaus* koskee juuri tiivistä, kaukaa otettua ”paparrazzimais- ta” kuvaa, joka nostaa yhden tai kaksi pelaajaa jalustalle.

Vuoden 1965 kisojen yleisin kuvatyypin oli toiminnallinen tilannekuva. Kategorian kuvat poikkeavat toisistaan suuresti, mutta kuvatyypin taakse voi silti rakentaa ajatuksen metaforisesta ilmaisukeinosta. Niin kuluneita, tylsiä ja latteita kuin sotametaforat ovatkin, voi tällaisessa kuvassa nähdä kahden maan joukot ottamassa mittaa toisistaan. Kääntäen voi sanoa, että metonyminen aspekti näistä kuvista puuttuu lähes kokonaan. Sen sijaan vuoden 2003 yleisin kuvatyypin eli kaarteleva karju perustuu lähestulkoon kokonaan metonymialle. Jos kuvassa on yksi pelaaja tai yksi-vastaan-yksi-tilanne, kyseiseen pelaajaan tiivistyvät odotukset koko joukkuetta kohtaan. Vaikka joukkue ja maa ovat olemassa, ne näkyvät vain tuon yhden pelaajan välityksellä.

9. Kehitys reportaasista individualismin metonymiaan

9.1. Miten leijonan representaatio syntyy?

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli, miten ja mistä leijonan representaatio rakentuu. Leijonan representaatio syntyy kahdella tavalla. Ensinnä taustalla vaikuttavat luvussa 3.7. esittämäni fantasian ehdot. Joko tietoisesti tai tietämättään ihminen omaksuu itselleen tiettyjä yhteiskunnan ihailemia elementtejä huolimatta siitä, voisivatko ne olla totta vai eivät. Koska fantasiat ovat myös kulttuurillisesti jaettuina, ne toimivat samalla myös kansallisen leijonan representaation rakennusaineina. Käsitys siitä, mikä tai millainen leijona on, perustuu pitkälti yhteisesti ymmärrettyihin konventioihin. Leijonan käsite sekä representaatio limittyvät fantasian kanssa toisiinsa ja toimivat vastavuoroisesti muokaten ja tukien toisiaan aikojen vaihtuessa.

Toiseksi leijonan representaatio syntyy omassa tutkimusaineistossani kuvien sisällöstä, jota edellä mainittu mentaalinen taso tukee. Itse kuvien kohdalla oleelliseksi havainnoksi nousevat kuitenkin semioottiset tekijät, jotka vaikuttavat arkipäivässä tiedostamattomasti. Semiotiikan avulla jääkiekkokuvista on löydettävissä tiettyjä elementtejä, jotka ovat aikakaudesta huolimatta kuvissa läsnä. Leijonan representaatio rakentuu yhtä lailla tiukasti tilanteessa taistelevan suomalaisen, hetkessä elävän vaihtopenkin tai tylsästi kuvassa pönöttävän kaartelevan karjun varaan. Kuvien sisältö ja kuvatyypit rakentavat representaatioita, jotka yhdessä fantasian kanssa alkavat muodostaa henkilökohtaisia kokemuksia. Nämä rakentavat yhteistä kansallista identiteettiä.

9.2. Miten leijonan representaatio on muuttunut?

Toinen tutkimuskysymykseni oli, miten konventiot representoida leijonaa muuttuivat tutkimusajanjaksona. Tapa representoida tapahtumia vaikuttaa väistämättä myös siihen, miten lukija rekonstruoi kisatapahtuman omassa mielessään. Kärkkäästi ilmaistuna vuoden 1965 lukija näki, kuinka ”hänen maansa joukot taistelivat niitä muita vastaan”. Sen sijaan vuoden 2003 lukija näki, kuinka ”hän edusti Suomea ja suomalaisia”, vaikka jossakin kuvan ulkopuolella lymysikin oikea leijonalauma valmiina ahmimaan länsinaapurin makupalat ahnaaseen kitaansa... Hannu Vanhasen mukaan tabloidisaatio näkyy hyvin urheilujournalismissa, missä huippu-urheilijoiden yksityiselämästä ollaan yhä kiinnostuneempia (Vanhanen 2010).

Kiinnostuksen kasvun voi nähdä kulkevan käsi kädessä urheilun kaupallistumisen kanssa: mitä äveriäämpi ihminen, sitä enemmän hän kiinnostaa henkilönä myös ammattinsa ulkopuolella. Vaikka aineistoni ei sisälläkään keltaiselle lehdistölle tyypillisiä sensaatiokuvia, tabloidisaatiolle on tyypillistä että laatulehdet ilmentävät keltaisen lehdistön kerrontatrendejä rokotteen tavoin heikennetyssä muodossa. Ehkä siis myös tabloidisaatiolla ja sen kautta ilmenneellä sankarinpalvonnalla on näppinsä pelissä myös siinä, että joukkuetta on alettu esittää yhä hanakammin yksilöiden välityksellä.

Huomiotta ei samalla myöskään saa jättää sitä tosiseikkaa, että jääkiekkoilun ammatillistuuksessa myös suomalainen media on muuttunut kansainvälisen ”rahajournalismin”

vanavedessä. Jos joskus puoluelehdistön aikana jokaisella sanomalehdellä olikin poliittinen agendansa, jonka suojassa juttuja ja niiden tulokulmia suunniteltiin, on 2000-luvun alussa tämän korvannut täysin markkinatalouden oppien mukaan toimiva kaupallinen mediailmapiiri. Yhä edelleen juttujen ja kuvien persoonallinen ääni sekä yleivät tavoitteet ovat toivottavia, mutta ne ovat kuitenkin alisteisia kapitalistiselle voitontavoittelulle. Konkreettisesti tämä näkyy journalismin arjessa siinä, että työntekijöiltä ja freelancereilta anastetaan merkittävä osa heidän tekijänoikeuksistaan. Lehtitalot teettävät juttuja ja kuvia, jonka jälkeen ne myyvät kertaalleen maksetun materiaalin eteenpäin vastuun mahdollisista väärinkäytöksistä jäädessä työn alkuperäiselle tekijälle.

9.3. Talousajattelun vaikutus kansalliseen identiteettiin

Samalla kun jääkiekkoilussa on astuttu yhä kovemman taloudellisen mentaliteetin aikaan, sama taloudellinen ajattelu on kääriänyt myös median tuotannon yhä vahvemmin pikkusormensa ympärille. Urheilun puolella myös tekijöiden tulot osana tuotantokoneistoa ovat nousseet merkittävästi, mikä on muuttanut heidän sosiaalisen statuksensa. Toimituksissa puolestaan ammatillistuminen on näkynyt yhä parempana ammattitaitona, mutta taloudellinen muutos puolestaan on syventänyt jääkiekko- ja ammattiuurheilujournalismin tapauksessa kirjoittajan ja jutun kohteen välistä kuilua hyvin radikaalisti. Tämä muistuttaa meitä samalla siitä, että niin journalismi kuin urheiluakaan eivät elä omassa irrallisessa kuplassaan, vaan ovat kiinteä muun yhteiskunnan osa. Ilman yhteiskuntaa ei olisi journalismia, eikä ilman median suitsutusta urheilullisia rock-tähtiä, joiden suuret palkat luovat illuusiota rikastumisen välttämättömyydestä myös tavallisten tallareiden joukossa. Mutta noidankehässä kun kirjoittaa, sieltä on vaikea päästä pois.

Jos kuitenkin hyväksymme ajatuksen, että suomalaisena kuvan kohteet tarjoavat lukijalle mahdollisuuden samaistua, se tapahtuu nimenomaan yksilön kautta. Kuten jo aikaisemmin totesin, urheilukuvat sekä rakentavat että ylläpitävät kansallista identiteettiä. Voidaan kysyä, miten identiteetti rakentuu kuvien painottuessa yksilöihin. Edellisessä alaluvussa totesin, että 2003 kisojen aikaan suomalaiset kokivat jo olevansa kiinteä osa yhteistä maailmaa. Toisaalta esimerkiksi Stuart Hallin mukaan kansalliset identiteetit ovat pirstaloituneet ja tilalle on tullut pienempiä, yhteisiä identi-

teettejä. Aineistoni kohdalla ajatukset risteävät lähes ironisesti: suuret urheilutapahtumat ovat nykypäivänä harvoja tapahtumia, jotka sitovat kansan eriävät rivit yhdeksi yhteiseksi rintamaksi, mutta samalla ajan tyypillinen kuva joukkueurheilusta esittää kansan atleettisen edustajan lähestulkoon puhtaasti yksilönä. Elääkö individualismin taustalla huomaamatta angloamerikkalainen ajatusmalli siitä että jokainen on oman onnensa seppä – myös silloin kun sepän vene sattuu kaatumaan ja alasin on juuttunut puntiin.

Fantasia-ajattelutavan mukaan voidaan ajatella, että 1960-luvulla fantasia kenties rakensi ajatuksen kuulumisesta oman maan eteen raatavaan yhteiseen rintamaan. Sen sijaan seuraavan vuosituhaten alussa oli kuvallisessa esittämisessä tultu individualismin aikaan, jolloin myös fantasian voi nähdä toimivan kuvissa hyvin yksilöllisellä tasolla. Maalinsylkijä Teemu Selänteellä on autotallissaan enemmän autoja kuin kahdessa kädessä on sormia, ja samat autot voisivat olla myös minun tallissani. Eivät ole, mutta voisivat olla. Fantasian tasolla on siis siirrytty myös yhtenäiskulttuurillisesta urheilusankaruudesta individualistiseen ja taloudelliseen unelmaan.

9.4. Yhteenveto: talkooporukasta kiekkoambassadööreiksi

Niin tai näin, tiivistetysti voidaan sanoa että tyypillisessä jääkiekkokuvassa on 40 vuodessa siirrytty kisasivun tasolla reportaasimaisesta esityksestä tarkkaan formaatinomaiseen valintaan, kansallisuuksien kohdalla ulkomaisesta eksotiikasta suomalaisuuden suosimiseen ja kerronnallisesti ryhmän esittämisestä yksilön korostamiseen (ks. liite 2). Kansallisen identiteetin rakentamisen ja ylläpidon puolella on tätä kautta siirrytty aavistuksen kotikutoisesta ja amatöörimäisestä, väinölinnamaisesta porukkahengestä modernien, elitististen kiekkoambassadöörien aikaan. Silloin muinoin he edustivat meitä, mutta nyt hän edustaa minua. Niin kuin elämässä yleensä, myös tässäkin asiassa ennen kaikki oli paremmin...

Mitä tämä kaikki sitten kertoo siitä maailmasta, joissa kulloisetkin MM-kisat ja niiden uutiset on tuotettu? Puolalainen satiirikko Stanislaw Jerzy Lec kysyi joskus ”lakkaako surrealismin olemasta surrealismia, jos siitä tulee todellisuutta?” (Lec 2005, 81). Kysymys on paitsi osuva se on myös laajennettavissa jääkiekkjournalismiin ja -kuvaan. Olen käsitellyt jääkiekkoilun MM-kisojen kuvastoa lähinnä sen representaation kaut-

ta. Lähestymistapaan sisältyy ajatus siitä, ettei tapahtumia sellaisena kuin ne ovat olleet ja tapahtuneet, voi suoraan siirtää pelikentältä lehdenlukijan aamiaisen ääreen. Sen sijaan lehden esitys luo representaation eli esityksen, jonka lukija omaksuu. Representaatioiden summa puolestaan konstruoi eli rakentaa käsityksen todellisuudesta – oli se sitten mikä tahansa.

Niin valitettavaa kuin loppumetreillä näin laimeaan ilmaukseen onkin sortua, on tässäkin pro gradussa varmaa lopulta vain se, mikä on epävarmaa. Uskallan kuitenkin sanoa, että eri vuosien tapahtumien kohdalla kulloisetkin lukijat ovat rakentaneet kisakuvien perusteella käsityksensä todellisuudesta aina oman lukutaitonsa, mielikuvituksensa ja yleissivistyksensä mukaan. Journalismi ja representaatio kulkevat käsi kädessä kuin äiti ja lapsi suojatiellä, mutta lakkaako representaatio olemasta representaatio, jos siitä tulee totta? Vain totuutta ohjenuoranaan pitävä journalismi voi vastata siihen.

Lähteet:

Kirjallisuuslähteet

Alasuutari, Pertti (1999): Ladullinen tutkimus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino

Barnhurst, Kevin G. & Nerone, John (2001): The form of news : a history. New York: Guilford Press.

Becker Karin & Ekecrantz Jan & Olsson Tom (2000): Picturing Politics. Visual and formations of modernity in the Swedish press. Stockholm: JMK.

Boyle, Raymond (2006): Sports Journalism. Context and Issues. Lontoo: Sage.

Bremer Caj (2001), Mämmikoiran muistelmat. Helsinki: Musta taide.

Cobley Paul & Jansz, Litza (1988): Semiotiikkaa vasta-alkaville ja edistyneille. Helsinki: Jalava.

Fairclough, Norman (1997): Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino.

Fiske John (2001): Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart (1999): Identiteetti. Tampere: Vastapaino.

Hemanus, Pertti (1973): Urheilu tiedotusvälineissä: viihdyttävä ja vaikuttaja. Teoksessa: Heinilä, Kalevi & Wuolio, Jukka toim.: Huippu-urheilu ja yhteiskunta. Jyväskylä.

Hietala, Veijo (1973): Kuvien todellisuus. Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan. Jyväskylä: Gummerus.

Itkonen, Hannu & Knuutila, Seppo (1992): Sankareista mediatähtiin – Urheilujulkisuuden muodonmuutos. Teoksessa Olin, Kalevi; Itkonen, Hannu &

Itkonen, Hannu; Ilmanen, Kalervo; Matilainen, Pertti & Jaskari, Liina (2008): Media urheilun tulkkina ja tekijänä. Jyväskylän yliopisto, liikuntatieteen laitos.

Jääsaari, Johanna (2004): Yle, yleisön ehdoilla. Yle, yleisötutkimus. Tutkimuksia 5/24, 2004.

Kellner, Douglas (1998). Mediakulttuuri. Tampere: Vastapaino.

Kunelius, Risto (2008): Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin. 5. Uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

Kuusela, Matti (1997): Petos Kalkkiviivoilla. Mies se on hävinnytkin, vaikka niin saatana huono. Journalisti-lehti 4. 9. 1997.

Klinge, Matti (1999): Suomen sinivalkoiset värit. Kansallisten ja muidenkin symbolien vaiheista ja merkityksestä. Helsinki: Otava.

Kokkonen, Jouko (2003): Kansakunnat kultajahdissa : urheilu ja nationalismi. Helsinki : Liikuntatieteellinen seura.

Kopra, Sari (2004): Mäntyranan tahrasta Lahden skandaaliin. Urheilu ja suomalainen identiteetti vuosina 1972 – 2001 doping-tapausten valossa. Helsinki: Liikuntatieteellisen seuran Impulssi XXII.

Kauhala, Hannu (1990): Tavoitteena Stanley Cup. Vuosisata ammattilaisjäähkiekkoi-
lua. Jyväskylä: US-Mediat Oy.

Lahti Janne & Paavola Juho (2004): Suomen Jääkiekkoleijonat. Helsinki: Ajatus Kirjat.

Lec, Stanislaw Jerzy (2005): Vastakarvaan. Siistimättömiä mietelmiä. Viborg, Tanska: Gummerus Kustannus Oy.

Liesmäki Erkki & Tala Juhani (1991): MM-jääkiekko 1991. Turku: Oy Turun Sanomat/Serioffset.

Lähde, Jussi (2009): Poliitika-suomi-sanakirja. Tuppeensahattuja ja erikoishöylättyjä ilmaisia politiikan saralta. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Paasilina.

Matikkala, Antti (2005): Eurooppalainen leijona vai kansallinen karhu? teoksessa Halonen, Tero & Aho, Laura (toim.): Suomalaisten symbolit. Jyväskylä: Atena.

Mennander, Ari toim. (1996): Jääkiekkokirja 1996–1997. Semic Sport Oy.

Mennander, Ari & Mennander, Pasi (2003): Leijonien tarina. Suomen Jääkiekkoliitto 75 vuotta. Helsinki: Ajatus Kirjat.

Mervola Pekka (2010), Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

M-o-n-i (1959): Suomalainen Sisu. Helsinki.

Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi (2004): Media Markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen. Helsinki: Loki-Kirjat.

Philippi Simone ed. (2005): 20th Century photography. Köln: Museum Ludwig.

Pänkäläinen, Seppo (1998): Suomalainen urheilujournalismi. Liikuntatieteellisen seuran Impulssi XV. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura.

Ranto, Esko (toim.) Liikunnan muutos, murros vai kaaos? Helsinki: TUL.

Raevuori Antero toim. (1979): Huippu-urheilun maailma. 2. Osa: suuret joukkuepelit. Porvoo – Helsinki – Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

- Raevuori, Antero** (1997): Pitkä kiekko. Porvoo ; Helsinki ; Juva: WSOY.
- Reinikainen, Kalle** (1991): Isänmaan sankarit – huippu-urheilijan vapaudet ja velvollisuudet. Licensiaattityö. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden osasto.
- Salo, Merja** (1999). Kuvareportaasi – valokuvin kerrottu tarina. Teoksessa Jukka Kukkonen & Tuomo-Juhani Vuorenmaa (toim.) Varjosta. Tutkielma suomalaisen valokuvan historiasta. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.
- Seppälä Raimo** (1983): Tampereen Napoleon. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Seppänen Janne** (2005): Visuaalinen kulttuuri. Tampere: Vastapaino.
- Sipinen Mirja** (2006): Aikansa kuvia. Vertauskuvallisuus ja visuaaliset keinot vuoden lehtikuvissa 1962–2004. Tiedotusopin pro gradu –tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Sironen, Esa** (2005): Urheilu on tarina meistä, teoksessa Halonen, Tero & Aho, Laura toim.: Suomalaisen symbolit. Jyväskylä: Atena.
- Sontag, Susan** (1978): On photography. London: Lane.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo** (1998): Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Helsinki: Edita.
- Torvinen, Jukka**, toim. (2010): Jääkiekko 2010. Jääkiekkoilun virallinen vuosikirja. Helsinki: Egmont Kustannus Oy Ab.
- Vanhanen, Hannu** (2002): Kuvareportaasin (r)evoluutio. Tampere University Press
- Vanhanen Hannu** (2010): Paljastavat kuvat. Tampere: Valokuvakeskus Nykyaika. Tampere.

Virtapohja, Kalle toim. (1997): Puheenvuoroja identiteetistä. Johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy

Virtapohja, Kalle (1998): Sankarien salaisuudet. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Wacklin, Matti (2005): Kirvesrinnat. Tapparar tarina. Tampere: Tamhockey Oy.

Painamattomat lähteet

Paavola, Juho (2003). Heittopussista suunnannäyttäjäksi – Tapparar puoliammatillistuminen vuonna 1970. Suomen Historian prosemiaarityö. Tampereen yliopisto.

Lehdet

Aamulehti 3.3. – 15.3.1965

Aamulehti 14.4. – 30.2.1982

Aamulehti 26.4. – 12.5.2003

Internet-lähteet

Aamulehti.fi/Kapanen:

<http://www.aamulehti.fi/uutiset/viihde/seiska-sami-kapasen-vaimo-tapaillut-15-vuotta-nuorempaa-miesta/189767> (10.9.2010).

Leijonat kulttuurissa:

http://fi.wikipedia.org/wiki/Leijona#Leijonat_kulttuurissa

Leijonat/representaatio:

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Representaatio> (5.11.2009)

NHL-pelaajien palkat:

<http://content.usatoday.com/sports/hockey/nhl/salaries/> (haettu 7.1.2011).

How Canadian Ice Hockey Reflects, Defines Male Canadian Identity:

http://www.associatedcontent.com/article/853611/how_canadian_ice_hockey_reflects_defines.html?cat=14 (9.1.2011)

Haastattelut

Korpi Rauno (2004). Suomalainen jääkiekkovalmentaja, s. 1951. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Muut lähteet

Eppu Normaali (1990): Urheiluhullu levyltä Paskahatun paluu. Äänilevy. Poko Rekords.

Ratkaiseva hetki

Ratkaisevan hetken kuvat ovat jääkiekkokuvan genressä harvinaisimpia. Niille on ominaista se, että kuvassa tapahtuu jotakin sellaista, joka usein myöhemmin osoittautuu kisatapahtumien kannalta tärkeäksi ratkaisuksi. Ratkaisevan hetken kuva siis edellyttää sekä valokuvauksellisen että tapahtumallisen ratkaisevan hetken vangitsemista.

1965

Suomen Matti Keinonen (suomalaisista keskellä) on iskenyt maalin Ruotsin verkkoon. Kuten myöhemmin kävisi ilmi, Keinosen kaksi maalia toivat Suomelle 2-2-tasapelin ja ensimmäisen arvokisapisteiden Ruotsilta. (AL 11.3.1965)

1982

Neuvostoliiton Viktor Shalimov iskee maalin Kanadan verkkoon. On siinä ja siinä, voiko kuvaa pitää ratkaisevan hetken kuvana: maali ei ole voittomaali, mutta se kuitenkin symboloi NL:n iskukykyä ottelussa, jossa se varmisti itselleen maailmanmestaruuden. (AL 26.4.1982)

Reijo Palmu/AL

2003

Ruotsin Per Axelsson on sutaissut 6-5-voittomaalin Suomen verkkoon. Kuten myöhemmin kävisi ilmi, Axelssonin maali tiputti Suomen jatkosta ja katkaisi hyvin pelanneen leijonalauman mitalihaaveet. (AL 8.5.2003)

Martti Kainulainen/Lehtikuva

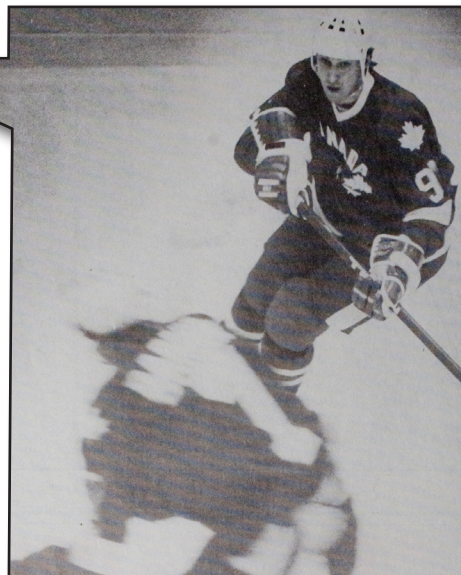
Kaartelevat ja pönöttävät karjut

Kaartelevat ja pönöttävät karjut -kategoriaan luetaan kuvat, joissa pelaaja seisoo, poseeraa tai luistelee ilman sen tarkempaa kytköstä pelitilanteeseen tai ottelutapahtumaan. Usein kategorian kuvat ovat mahdollisesta liikkeestä huolimatta staattisia. Niiden tehtävä onkin useimmiten toimia "henkilökuvana" jutussa, joka taustoittaa tai värittää kisatapahtumia henkilön kautta.

1965

Suomen Matti Keinonen (suomalaisista keskellä) on iskenyt maalin Ruotsin verkkoon. Kuten myöhemmin kävisi ilmi, Keinosen kaksi maalia toivat Suomelle 2-2-tasapelin ja ensimmäisen arvokisapisteen Ruotsilta. (AL 11.3.1965)

1982

Kanada voitti Yhdysvallat tamperella pelatussa ottelussa 5-3. Ottlu-uutisen kärki lähti tähtipelaaja Wayne Gretzkyn (kuva) avulla liikkeelle: sen hetken maailman paras peluri iski ottelussa kaksi maalia ja syötti yhden. (AL 26.4.1982)

2003

Tapparassa edellisikaudella kiekkoillut Esa Pirnes on lähdössä MM-kisojen jälkeen ammattilaiseksi NHL:ään. Samalla kun uumoillaan, onko visiitti Pirneksen viimeinen vanhassa kotihallissaan Tampereella, juttu ennakoii tulevan illan MM-ottelua Sloveniaa vastaan. (AL 28.3.2003)

Toimintakuvat

Toimintakuville on ominaista, että ne on otettu aidosta pelitilanteesta, eikä niihin liity poseeraamista tai tietoisuutta kameran läsnäolosta. Toimintakuvia voidaan pitää jääkiekkokuvan lajigenren "peruskuvina", joissa kuitenkin parhaimmillaan voi tiivistyä koko lajin olemus.

1965

Kanadan Gary Aldcorn ja Itä-Saksan maalivahti Klaus Hirsche.
(AL 11.3.1965)

1982

Suomen puolustaja Hannu Haapalainen peittää itäsaksalaisen laukauksen
(AL 18.4.1982)

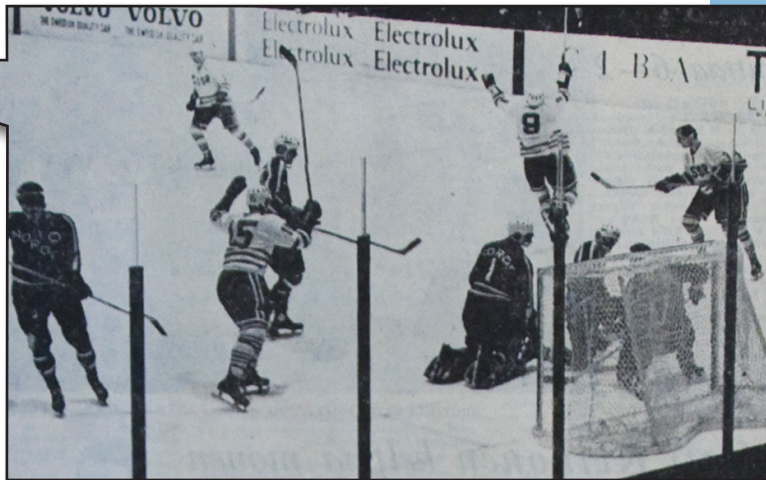

2003

Itävallan Trating taklaa Suomen puolustaja Toni Lydmania.
(AL 27.4.2003)

Tuuletuskuvat

Tuuletuskuvat kuuluvat jääkiekkokuvan genren "toiseksi parhaisiin" kuviin heti ratkaisevan hetken kuvien jälkeen. Tuuletuskuvassa tiivistyy tunnelma, mutta ajautuksellisesti se tulee ratkaisevan hetken perässä – se kertoo sen, mitä ratkaisevan hetken kuvasta seuraa. Myös tuuletuskuvat ovat usein spontaaneja ja poseeraamattomia.

1965

Tsekkoslovakia tuulettaa maalia Norjaa vastaan.
(AL 9.3.1965)

1982

Suomen Kari Makkonen juhlistaa maalia Italiaa vastaan.
(AL 23.4.1982)

t
Reijo Palmu/AL

2003

Suomalaispelaajat juhlivat maalia Sloveniaa vastaan.
(AL 29.4.2003)

Pekka Saarinen/Aamulehti

Vaihtopenkki ja siniviiva

Tuuletuskuvat kuuluvat jääkiekkokuvan genren "toiseksi parhaisiin" kuviin heti ratkaisevan hetken kuvien jälkeen. Tuuletuskuvassa tiivistyy tunnelma, mutta ajoituksellisesti se tulee ratkaisevan hetken perässä – se kertoo sen, mitä ratkaisevan hetken kuvasta seuraa. Myös tuuletuskuvat ovat usein spontaaneja ja poseeraamattomia.

1965

Amerikkalaispelaajat seisovat rivissä ottelun jälkeen hävittyään Tsekkoslovakialle lukemin 12 – 0. (AL 7.3.1965)

1982

Valmentajien Kari Mäkinen (vas) ja Kalevi Nummisen luotsaama leijonaryhmä vaihtopenkillä. (AL 15.4.1982)

Reijo Palmu/AL

2003

Suomen pelaajat ja valmentaja Hannu Aravirta jännittävät Ukraina-ottelun tapahtumia vaihtopenkillä. (AL 4.5.2003)

Kentän ulkopuoliset kuvat

Kentän ulkopuoliset kuvat -kategoriaan kuuluvat kuvat joissa on katsomoa, faneja hallin pihalla, pelaaja huoltamassa mailaansa tai haasteteltavana, toisin sanoen kaikki kuvat, joissa on ihminen mutta joissa ei pelata jääkiekkoa. Kentän ulkopuoliset kuvat esiintyvät tyypillisesti kisoja "värittävissä" jutuissa ja niiden suhteellinen määrä on kasvanut tutkimusajanjaksona.

1965

Ihmiset seuraavat Tampereen jäähallin katsomossa 2-2-tasapeliin päättynyttä ottelua Suomi – Ruotsi.. (AL 8.3.1965)

1982

Neuvostoliiton pelaajat jakavat nimikirjoituksia Tampereen jäähallin pihalla. (AL 15.4.1982)

Raimo NieminenAL

2003

Teemu Selänne tapaa faninsa ja Selännekeräilijänä tunnetun Reima Mäkelän Suomi-Slovenia-ottelun jälkeen. (AL 30.4.2003)

Mika Kanerva

Erikoiskuvat

Ratkaisevan hetken kuvat ovat jääkiekkokuvan genressä harvinaisimpia. Niille on ominaista se, että kuvassa tapahtuu jotakin sellaista, joka usein myöhemmin osoittautuu kisatapahtumien kannalta tärkeäksi ratkaisuksi. Ratkaisevan hetken kuva siis edellyttää sekä valokuvauksellisen että tapahtumallisen ratkaisevan hetken vangitsemista.

1965

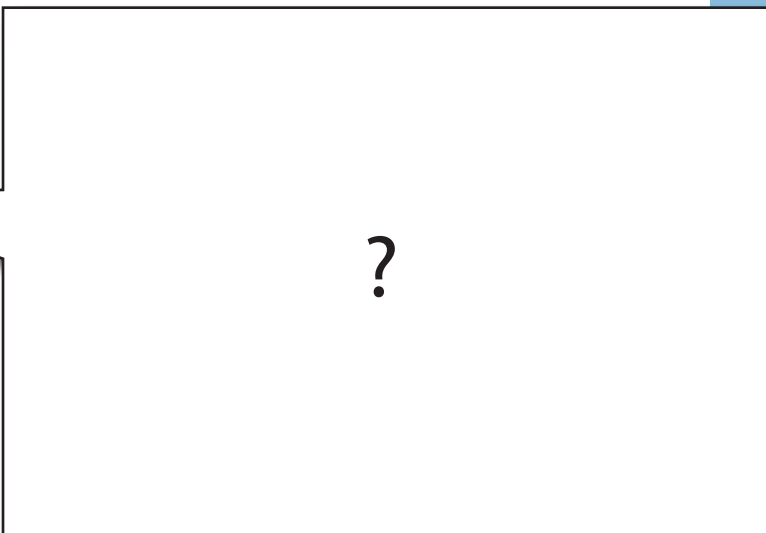
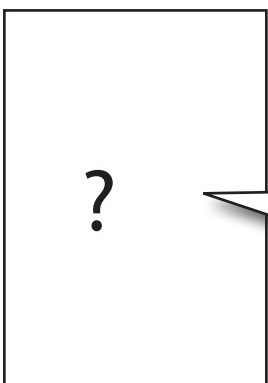
Tampereen Hakametsän jäähalli ilmakuvasa.
(AL 5.3.1965)

1982

MM-kisoista syntyneitä roskasäkkejä Helsingin jäähallin pihalla..
(AL 27.4.1982)

Reijo Palmu/AL

2003

Vuoden 2003 kisojen kuva-aineistossa ei erikoiskuvia ollut.

Vuosien 1965, 1982 ja 2003 MM-sivut

Ratkaisevan hetken kuvat ovat jääkiekkokuvan genressä harvinaisimpia. Niille on ominaista se, että kuvassa tapahtuu jotakin sellaista, joka usein myöhemmin osoittautuu kisatapahtumien kannalta tärkeäksi ratkaisuksi. Ratkaisevan hetken kuva siis edellyttää sekä valokuvauksellisen että tapahtumallisen ratkaisevan hetken vangitsemista.

1965

Suomen Matti Keinonen (suomalaisista keskellä) on iskenyt maalin Ruotsin verkkoon. Kuten myöhemmin kävisi ilmi, Keinosen kaksi maalia toivat Suomelle 2-2-tasapelin ja ensimmäisen arvokisapisteen Ruotsilta. (AL 11.3.1965)

1982

Neuvostoliiton Viktor Shalimov iskee maalin Kanadan verkkoon. On siinä ja siinä, voiko kuvaa pitää ratkaisevan hetken kuvana: maali ei ole voittomaali, mutta se kuitenkin symboloi NL:n iskukykyä ottelussa, jossa se varmisti itselleen maailmanmestaruuden. (AL 26.4.1982)

Reijo Palmu/AL

2003

Ruotsin Per Axelsson on sutauttanut 6-5-voittomaalin Suomen verkkoon. Kuten myöhemmin kävisi ilmi, Axelssonin maali tiputti Suomen jatkosta ja katkaisi hyvin pelanneen leijonalauman mitalihaaveet. (AL 8.5.2003)

Martti Kainulainen/Lehtikuva

Liite 2. Jääkiekkokuvan ilmaisukeinojen ja sisällön sekä yhteiskunnan kehitys 1965 – 2003

